

Syytesidonnaisuuden ulottuvuus

Tutkimus syyttäjän väittämistaakan ja tuomioistuimen tutkimisvallan välisestä rajasta

Lapin yliopisto
Pro gradu –tutkielma
Elli Saramäki
Rikosprosessioikeus
Kevät 2015

SISÄLLYS

LÄHTEET	IV
LYHENTEET	X
1. JOHDANTO	1
1.1 Aiheen valinta	1
1.2 Tutkimusmenetelmä	3
1.3 Tutkielman rakenne	4
2. MITÄ SYYTESIDONNAISUUS TARKOITTAA?	6
2.1 Yleistä	6
2.2 Taustaa	7
2.3 Akkusatorinen menetelmä	8
2.4 Kontradiktorinen periaate	9
3. MIHIN SYYTESIDONNAISUUS KOHDISTUU?	10
3.1 Teon käsite ja tulkintavaihtoehdot	10
3.2 Oikeustositseikka	12
3.3 Syyttäjän väittämistaakan ulottuvuus	14
3.3.1 Teonkuvauksen yksilöinti	14
3.3.2 Tuottamus ja tahallisuus	20
3.3.3 Osallisuus	27
3.3.4 Rikoksen privilegioidut ja kvalifioidut tekumuodot	32
4. MIHIN SYYTESIDONNAISUUS EI KOHDISTU?	35
4.1 Yleistä	35
4.2 Virallisperiaate ja puolustuksen suosimisen periaate	37
4.3 Materiaalinen prosessinjohto	39
4.4 Jura novit curia – periaate oikeuskäytännössä	42
4.5 Syytesidonnaisuuden ja jura novit curia – periaatteen välinen problematiikka....	47
4.6 Rikosten törkeiden tekumuotojen kokonaisarvostelu	55
5. TIUKASTA SYYTESIDONNAISUUDEN TULKINNASTA AIHEUTUVIEN ONGELMIEN TORJUMINEN	61
5.1 Yleistä	61
5.2 Syytteen tarkistaminen	63
5.3 Vaihtoehtoiset syytteet	69

6. YHTEENVETO.....	76
6.1 Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön kehitys	76
6.2 Syytesidonnaisuuden ulottuvuus ja sen laajentuminen.....	77

LÄHTEET

Oikeuskirjallisuus

Alkio 1965: Alkio, Paavo: Näkökohtia syytteestä. Lakimies 1965.

Eerola 1997: Eerola, Risto: Syytesidonnaisuudesta. Oikeus 1997.

Ekelöf – Boman 1996: Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert: Rättegång. Andra häftet. Uppsala 1996.

Ervo 1996: Ervo, Laura: Ylimmät prosessiperiaatteet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Tampere 1996.

Ervo 2008: Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus. Juva 2008.

Frände 2012a: Frände, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 533–553.

Frände 2012b: Frände, Dan: Todistustaakka rikosprosessissa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 701-706.

Jokela 2008: Jokela, Antti: Rikosprosessi. Helsinki 2008.

Jonkka 1991: Jonkka, Jaakko: Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Vammala 1991.

Jonkka 1992: Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsinki 1992.

Koponen 1997: Koponen, Pekka: Syytteen muuttamisesta ja syytesidonnaisuudesta. Lakimies 1997.

Koponen 2003a: Koponen, Pekka: Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta I. Lakimies 2003.

Koponen 2003b: Koponen, Pekka: Uudempaa tulkintakäytäntöä syytesidonnaisuudesta ja rikostuomion oikeusvoimasta II. Lakimies 2003.

Kuusimäki 1985: Kuusimäki, Matti: Nykypirteitä syyttäjän prosessitoimien vaikutuksista. Kouvolan HO:n IV tuomaripäivien pöytäkirja 1985.

Lappalainen 1986: Lappalainen, Juha: Oikeustosisiikka ja todistustosisiikka prosessioikeudellisina peruskäsitteinä. Lakimies 1986.

Lappalainen 2012: Lappalainen Juha: Kanne ja vastine siviiliprosessissa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 497-531.

Nuotio 2001: Nuotio, Kimmo: Syyte rikosoikeutta ja rikosprosessioikeutta yhdistävänä tekijänä. Lakimies 2001.

Olivecrona 1968: Olivecrona, Karl: Rättegång i brottmål enligt RB. Lund 1968.

Rautio 2012: Rautio, Jaakko: Valitus korkeimpaan oikeuteen. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 1169-1191.

Syyttäjän käsikirja: Kalske, Jorma – Nissinen, Matti - Tohkanen, Matti (toim.): Syyttäjän käsikirja. Helsinki 1990.

Tirkkonen 1969: Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus I. Porvoo 1969.

Tirkkonen 1972: Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Porvoo 1972.

Tolvanen 2011: Tolvanen, Matti: Merimies on eri mies – huviveneily ja merilaki (KKO 2010:79). Lakimies 2011/2.

Tolvanen 2012: Tolvanen, Matti: Oikeustapauskommentti KKO 2011:103. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2011. Helsinki 2012.

Tolvanen 2013: Tolvanen, Matti: Oikeustapauskommentti KKO 2012:94. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2012. Helsinki 2013.

Tolvanen 2014: Tolvanen, Matti: Oikeustapauskommentti KKO 2013: 57. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2013. Helsinki 2014.

Tuori 2000: Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.

Viljanen 2011: Viljanen, Pekka: Oikeustapauskommentti KKO 2010:79. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2010. Helsinki 2011.

Virolainen 1974: Virolainen, Jyrki: Ne eat judex ultra petita partium. Näkökohtia syytteen ja tuomion välisestä suhteesta oikeuskäytännön valossa. Lakimies 1974.

Virolainen 1985: Virolainen, Jyrki: Oikeustapauskommentti KKO 1984 II 154. Lakimies 1985.

Virolainen 1988: Virolainen, Jyrki: Materiaalinen prosessinjohto. Helsinki. 1988.

Virolainen 1995: Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö. Helsinki 1995.

Virolainen – Pölönen 2003: Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. Jyväskylä 2003.

Virolainen 2004: Virolainen, Jyrki: Syyttäjä. Teoksessa Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Porvoo 2004.

Virolainen 2012: Virolainen, Jyrki: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 119-234.

Vuorenpää 2001: Vuorenpää, Mikko: Oikeustapauskommentti KKO 2001:43. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein I 2001. Helsinki 2001.

Vuorenpää 2003: Vuorenpää, Mikko: Oikeustapauskommentti KKO 2003:12. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein I 2003. Helsinki 2003.

Vuorenpää 2004: Vuorenpää, Mikko: Oikeustapauskommentti KKO 2003:74. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2003. Helsinki 2004.

Vuorenpää 2007: Vuorenpää, Mikko: Syyttäjän tehtävät: erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Vammala 2007.

Internet lähteet

Lappalainen 2004: Lappalainen, Juha: Rikoksen rakenne prosessioikeudellisesta näkökulmasta. Teoksessa Männistö, Jaakko (toim.): Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004. Saatavilla osoitteessa <http://www.edilex.fi/login.ezproxy.ulapland.fi/artikkelit/3220.pdf>. 15.1.2015.

Virolainen 2014: Virolainen, Jyrki: 891. KKO 2014:81. Syytesidonnaisuus. Saatavilla osoitteessa <http://jyrkivirolainen.blogspot.fi/2014/11/891-kko-201481-syytesidonnaisuus.html>. 29.1.2015

VKS:2012:2: Nissinen, Matti ja Jalkanen, Virpi: Syyttäjän muutoksenhaku hovioikeuteen. Valtakunnansyyttäjän yleiset ohjeet. 2013. Saatavilla osoitteessa <http://www.vksv.fi/fi/index/julkaisutjaohjeet/valtakunnansyyttajanyleisetohjeet/oikeudenkayntijamuutoksenhaku/vks20122syyttajanmuutoksenhakuhovioikeuteen.html>. 1.2.2015.

Virallislähteet

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIT): Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (SopS 18–19/1990)

HE 66/1988 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi

HE 82/1995 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi

HE 271/2004 vp: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 7-8/1976)

LaVM 9/1997: Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (82/1995) rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

OLJ 1/1993: Rikosasioiden alioikeusmenettelyn uudistaminen. Työryhmän mietintö.

Oikeustapaukset

EIT Steel ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (23.9.1998), s. 15.

EIT I.H. v. Itävalta (20.4.2006), s. 41-42.

EIT Juha Nuutinen v. Suomi (24.4.2007), s. 30–31.

EIT Adrian Constantin v. Romania (12.4.2011), s. 26.

EIT Varela Geis v. Espanja (5.3.2013), s. 19.

KKO 1983 II 70, s. 43-44.

KKO 1984 II 154, s. 13-14.

KKO 1987:107, s. 48.

KKO 1992:73, s. 32-33 ja 41.

KKO 1992:116, s. 66.

KKO 1993:98, s. 14.

KKO 1993:164, s. 33-34.

KKO 1994:64, s. 27–28.

KKO 1996:16, s. 28.

KKO 1998:42, s. 70.

KKO 1998:151, s. 67 ja 70.

KKO 2000:95, s. 70-71.

KKO 2001:43, s. 15-16 ja 30.

KKO 2001:62, s. 66-67.

KKO 2003:12, s. 72-73.

KKO 2003:74, s. 37 ja 45-46.

KKO 2005:126, s. 23-24.

KKO 2009:25, s. 12.

KKO 2009:89, s. 24.

KKO 2010:79, s. 50-52.

KKO 2011:103, s. 29–30.

KKO 2012:94, s. 22.

KKO 2013:57, s. 55-57.

KKO 2014:81, s. 17-18.

Kouvola HO 29.1.1981 1128/80, s. 44.

Vaasan HO 19.12.1994 2260, s. 44-45.

Vaasan HO 25.1.1974 828, s. 44.

NJA 1978:291, s. 21.

NJA 1987:194, s. 21.

LYHENTEET

art.	artikla
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
HO	hovioikeus
KKO	korkein oikeus
OK	oikeudenkäymiskaari
NJA	nytt juridisk arkiv
RB	rättegångsbalken 18.7.1942 (Ruotsin oikeudenkäymiskaari)
RL	rikoslaki 19.12.1889
ROL	laki oikeuskäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
RO	raastuvanoikeus

1. JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta

Tässä tutkielmassa käsitellään syytesidonnaisuutta ja sen ulottuvuutta. Syytesidonnaisuus on keskeinen suomalaista rikosprosessia ohjaava sääntö, jonka avulla rikosprosessissa määritellään tuomioistuimen tutkintavallan ja toisaalta syyttäjän väittämistaakan rajoja. Lisäksi syytesidonnaisuuden tulkinnassa omaksutulla käytännöllä on merkittävä vaikutus rikosprosessissa niin rikosvastuun toteutumisen, kuin vastaajan oikeusturvankin kannalta.

Syytesidonnaisuutta koskeva säädös otettiin lakiimme vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen yhteydessä. Oikeuskäytännössä syytesidonnaisuutta kuitenkin noudatettiin melko vakiintuneesti jo tätä ennen, joskin sen tulkinta vaihteli, ja aihetta oli käsitelty myös oikeuskirjallisuudessa.¹ Näin ollen aiheena kysymys syytesidonnaisuuden ulottuvuudesta ei ole kovinkaan uusi. Syytesidonnaisuudelle omaksuttu tulkintakäytäntö on kuitenkin vaihdellut ja muuttunut vuosien saatossa aiheuttaen yhä ongelmia oikeuskäytännössä, mikä puolestaan johtaa ongelmiin muun muassa rikosvastuun toteutumisen osalta.

Suomessa rikosprosessilla katsotaan olevan *kaksoisfunktio*; yhtäältä rikosvastuun oikeudenmukainen toteutuminen yksittäistapauksessa sekä toisaalta oikeussuojan antaminen rikokseen perustuvia oikeudenloukkauksia vastaan.² Syytesidonnaisuuden tulkinnan keskeinen ongelma liittyy rikosprosessin funktioiden toteutumiseen, tai tässä tapauksessa toteutumattomuuteen. Tiukassa syytesidonnaisuuden tulkinnassa vaarana on päätyä aineellisesti väärään ratkaisuun muodollisella perusteella, jolloin rikosvastuun toteuttamisfunktio ei täyty.³ Vastaavasti väljempi tulkintamalli voi heikentää vastaajan puolustautumismahdollisuuksien, ja sitä kautta oikeusturvan, toteutumista. Niinpä tulkinnan tulisi olla siten ”tasapainossa”, että rikosprosessin molemmat, keskenään *jännitteiset*⁴, tavoitteet voisi toteutua.

Lainvoimaisen tuomion *oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen* vuoksi samasta asiasta ei voi enää myöhemmin nostaa uutta syytettä edes eri perusteella. Niinpä oikeusvoiman negatiivinen vaikutus on merkittävä vastaajan oikeusturvaan vaikuttava tekijä. Näin

¹ Virolainen 1974, s. 33–40 ja Virolainen 1988, s. 374–376.

² Ks. esimerkiksi Frände 2012a, s. 79 ja Virolainen 1995, s. 81–82.

³ Virolainen – Pölonen 2003, s. 401 ja Vuorenpää 2007, s. 60–61.

⁴ Ks. Jonkka 1992, s. 12, jossa kuvaa rikosprosessin jännitteisyyttä.

ollen kun rikosasia on vain kertaalleen saatettavissa tuomioistuimen tutkittavaksi, tulee se tällöin voida käsitellä perusteellisesti.⁵ Syytesidonnaisuusperiaate vaikuttaa kuitenkin tuomioistuimen tutkintavallan laajuuteen ja sen myötä siihen, kuinka rikosasian perusteellinen käsittely todellisuudessa toteutuu. Aineellisesti oikeaan ratkaisuun ei luonnollisesti voida pyrkiä keinoja kaihtamatta vastaajan oikeusturva sivuuttaen. Tämän vuoksi niin syyttäjän väittämistaakan kuin tuomioistuimen tutkintavallan rajat tulee olla selvät, jotta asia tulee perusteellisesti käsiteltyä rikosprosessissa ja vastaajan oikeusturva toteutuu.

Kuten todettu, syytesidonnaisuuden tulkintakäytäntö, ja sen myötä syytesidonnaisuuden ulottuvuus, ohjaa tuomioistuimen ja syyttäjän välistä työnjakoa rikosprosessissa. Tutkielmassa tarkastellaan kyseistä työnjakoa, eli rajalinjaa, tuomioistuimen tutkimisvallan ja syyttäjän väittämistaakan välillä. *Jura novit curia* –periaatteen mukaisesti tuomioistuimen tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta.⁶ Vastaavasti syytesidonnaisuus edellyttää, että tuomioistuin saa tuomita vastaajan rangaistukseen vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu, olematta kuitenkaan sidottu syytteessä käytettyyn rikosnimikkeeseen tai lainkohtaan (ROL 11:3). Vaikka syytesidonnaisuutta koskeva säännös otettiin lakiimme lähes 20 vuotta sitten, on oikeuskäytännössä edelleen havaittavissa tulkintaongelmia siitä, mitkä seikat kuuluvat syytesidonnaisuuden, ja siten syyttäjän väittämistaakan, piiriin ja mitkä seikat puolestaan tuomioistuimen tulee *jura novit curia* –periaatteen nojalla ottaa omasta aloitteestaan huomioon.

Tutkielman tavoitteena on kyseistä rajalinjaa tarkastelemalla selvittää, mitkä seikat kuuluvat tuomioistuimen tutkimisvallan ja mitkä taas syyttäjän väittämistaakan piiriin. Näin ollen tutkielmassani pyritään vastaamaan kysymyksiin siitä, *mitä syytesidonnaisuus on, mihin syytesidonnaisuus kohdistuu ja mihin syytesidonnaisuus ei kohdistu*. Selkeyden vuoksi todettakoon, että kysymys siitä, mihin syytesidonnaisuus kohdistuu, liittyy siis syyttäjän väittämistaakan määrittelyyn. Toisin sanoen syytesidonnaisuuden ulottuvuuden ja syyttäjän väittämistaakan rajat ovat yhtenevät. Syyttäjän väittämistaakan mahdollisimman tarkka määrittely on tärkeää, sillä se on omiaan vaikuttamaan siihen, miten syyttäjä onnistuu tehtävässään rikosvastuun toteuttajana. Jotta syyttäjä voi syytteessään vedota keskeisiin oikeustosisekkoihin, tulee

⁵ Ks. Tirkkonen 1972, s. 436–454 sekä Koponen 2003, s. 183–184. Ks. Negatiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta tarkemmin jäljempänä jaksossa 5.2, s. 63–64.

⁶ Virolainen 2012, s. 212 sekä Virolainen 1988, s. 394–395.

syyttäjän luonnollisesti tietää, mitkä seikat kuuluvat hänen vetoamistaan piiriin ja mitkä seikat puolestaan tuomioistuimien voi ottaa viran puolesta huomioon.

Sen sijaan kysymys siitä, mihin syytesidonnaisuus ei kohdistu, liittyy tuomioistuimen tutkimisvallan rajojen määrittelyyn. Ne seikat, jotka eivät kuulu syytesidonnaisuuden piiriin, eli toisin sanoen mihin syytesidonnaisuus ei kohdistu, tulee tuomioistuimen ottaa omasta aloitteestaan huomioon. Syyttäjän väittämistaakan lisäksi luonnollisesti myös tuomioistuimen tutkimisvallan rajojen määrittely on tärkeää, jotta rikosasiassa päädytään aineellisesti oikeaan lopputulokseen. Edellä mainittujen lisäksi tutkielmassa käsitellään erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja siitä, *miten syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvia ongelmia voidaan ehkäistä*. Tällä tarkoitetaan toisin sanoen niitä keinoja, joilla voidaan puuttua syytesidonnaisuuden keskeiseen ongelmaan, eli rikosvastuun toteutumisen ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen väliseen jännitteeseen.

1.2 Tutkimusmenetelmä

Syytesidonnaisuuden tulkintakäytäntö vaikuttaa monin tavoin rikosprosessissa etenkin rikosvastuun toteutumisen ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta. Tulkintakäytäntö on myös vuosien kuluessa muuttunut, ja vaikka tulkintakäytäntö on kehittynyt sinänsä yhtenevään suuntaan, ei se edelleenkään ole täysin selvä ja yhdenmukainen. Epäselvyydet syytesidonnaisuuden tulkinnassa voivat johtaa muun muassa aineellisesti väärään ratkaisuun päätymiseen muodollisella perusteella, mitä ei luonnollisesti voida pitää toivottavana oikeudenkäynnin lopputuloksena.

Tutkielmassa tarkastellaan syytesidonnaisuuden ulottuvuutta, eli tulkintakäytäntöä, ja sen muutosta suomalaisessa oikeuskäytännössä perinteisen lainopin näkökulmasta. Siten tutkimuksessa pääasiallisesti käytetty tutkimusmenetelmä on oikeusdogmaattinen. Oikeusdogmatiikan eli lainopin tehtävänä on oikeusnormien tulkinta ja systematisointi.⁷ Lähteinä syytesidonnaisuuden tulkinta- ja soveltamiskäytännön tarkastelussa on käytetty pääasiassa kotimaista lainsäädäntöä, lainvalmisteluaineistoa sekä oikeuskirjallisuutta. Lisäksi oikeusvertailua koskevilta osin hyödynnetään ruotsalaista oikeuskirjallisuutta ja hieman myös oikeuskäytäntöä.

Merkittävä rooli tutkielman lähdeaineistossa on kotimaisella oikeuskäytännöllä, etenkin korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla. Korkeimman oikeuden ennakkopäätösten

⁷ Tuori 2000, s. 303.

sekä hovioikeuden ratkaisujen esittelyn ja analysoinnin myötä tutkielmassa tuodaan esille, kuinka syytesidonnaisuutta tulkitaan oikeuskäytännössä, kuinka syytesidonnaisuuden tulkinta on vuosien saatossa muuttunut ja mitä ongelmia tulkinnassa voidaan havaita. Korkeimman oikeuden tapauskohtaisten perusteluiden lisäksi tutkielmassa esitellään oikeuskirjallisuudessa esitettyjä kannanottoja kyseisistä ratkaisuista. Kotimaisen oikeuskäytännön lisäksi tutkielmassa tarkastellaan myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen syytesidonnaisuuskysymyksiin liittyviä ratkaisuja ja verrataan niitä suomalaiseen oikeuskäytäntöön.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielmaan sisältyy johdannon lisäksi yhteensä viisi päälukua. Tutkielma rakentuu siten, että seuraavassa jaksossa aihetta pohjustetaan tarkastelemalla sitä, mitä syytesidonnaisuus tarkoittaa ja mistä syytesidonnaisuus juontaa juurensa. Luvussa käsitellään muun muassa akkusatorista menetelmää sekä kontradiktorista periaatetta, jotka niin ikään kuuluvat olennaisena osana suomalaiseen rikosprosessiin, ja joiden tunteminen auttaa syytesidonnaisuuden ymmärtämisessä.

Tutkielman painopiste on kolmannessa ja neljännessä luvussa, joissa käsitellään tarkemmin syytesidonnaisuuden ulottuvuutta oikeuskäytännön valossa erilaisissa soveltamistilanteissa. Kolmannessa jaksossa keskitytään tarkastelemaan sitä, mihin syytesidonnaisuus kohdistuu, eli mikä on syytesidonnaisuuden ulottuvuus. Kuten jo aiemmin on todettu, se, mihin syytesidonnaisuus kohdistuu, määrittää samalla syyttäjän väittämistaakan rajoja. Aluksi jaksossa määritellään syytesidonnaisuuteen keskeisesti liittyviä teon ja oikeustositseikan käsitteitä. Tämän jälkeen käsitellään syytesidonnaisuuden ulottuvuutta eri elementtien, kuten tahallisuuden, tuottamuksen sekä osallisuuden, valossa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja käsitellään aihealueittain limittäin kotimaisen oikeuskäytännön kanssa.

Neljännessä jaksossa puolestaan tarkastellaan sitä, mihin syytesidonnaisuus ei kohdistu. Jaksossa käsitellään pääasiassa *jura novit curia* –periaatetta, jonka mukaisesti tuomioistuin tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta. Näin ollen tarkastelun kohteena on tuomioistuimen laintuntemis- ja soveltamisvelvollisuuden sisältö ja ulottuvuus sekä ennen kaikkea kyseisen periaatteen yhteys syytesidonnaisuuteen. Jakson alussa esitellään *jura novit curia* –periaatteeseen liittyviä periaatteita, kuten virallisperiaatetta ja puolustuksen suosimisen periaatetta, sekä käsitellään tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa. Neljännen jakson pääpaino on kuitenkin sen käsittelyssä, miten *jura*

novit curia –periaatetta on sovellettu oikeuskäytännössä. Tämän lisäksi tarkastellaan jura novit curia –periaatteen ja syytesidonnaisuuden välisestä problematiikkaa, jota oikeuskäytännössä voidaan havaita.

Viidennessä jaksossa puolestaan käsitellään niitä keinoja, joilla syytesidonnaisuuden keskeistä ongelmaa, eli aineellisesti väärään lopputulokseen päätymistä muodollisella perusteella, voidaan torjua. Kyseinen jakso sisältää näin ollen pohdintaa muun muassa rikosvastuun toteutumisen ja vastaajan oikeusturvan välisestä jännitteestä sekä näiden yhteensovittamisesta. Pääasiassa keskitytään tarkastelemaan syyttäjän käytettävissä olevia keinoja, eli syytteen tarkistamista ja vaihtoehtoisen syytteen esittämistä, sekä pohditaan kyseisten keinojen suhdetta vastaajan oikeusturvan toteutumiseen.

Lopuksi kuudennessa jaksossa esitetään yhteenvetoa siitä, miten syytesidonnaisuuden tulkintakäytäntö on muuttunut ja mitä ongelmia tulkinnassa esiintyy. Johtopäätösten ja analyysin tekeminen tutkielmassa ei rajoitu ainoastaan viimeiseen lukuun, vaan sen sijaan pohdintaa ja johtopäätöksiä tehdään läpi tutkielman. Näin ollen kuudes osio käsittää lähinnä yhteenvetoa aiheesta.

2. MITÄ SYYTESIDONNAISUUS TARKOITTAÄ?

2.1 Yleistä

Syytesidonnaisuus on keskeinen suomalaiseen rikosprosessiin vaikuttava sääntö, joka määrittelee tuomioistuimen tutkimisvallan rajoja. Syytesidonnaisuudesta on säädetty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (11.7.1997/689) 11 luvun 3 §:ssä, jonka mukaan:

”Tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu tai josta tuomioistuin voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu.”⁸

Yleisenä syytesidonnaisuuden luonnehdintana *Eerola* on maininnut, että ”kyse on rikosasiassa annettavan tuomion suhteesta asiassa esitettyyn syytteeseen”. Käytännössä tällä tarkoitetaan sitä, ettei tuomioistuin saa tuomita vastaajaa muusta teosta kuin mistä rangaistusta on vaadittu.⁹ Tuomioistuimen kannalta syytesidonnaisuudessa on näin ollen kysymys sen tutkintavallan rajoista, jotka määräytyvät *akkusatorisen menetelmän* mukaan.¹⁰

Syyttäjän kannalta syytesidonnaisuudessa on puolestaan kyse syyttäjän vetoamis- eli *väittämistaakasta*. Syyttäjän on toisin sanoen vedottava oikeudenkäynnissä relevantteina pitämiinsä oikeustosisekoisiin. Näin ollen ei riitä, että jokin oikeustosisikka tulee oikeudenkäynnissä tuomioistuimen tietoon, vaan syyttäjän on nimenomaisesti *vedottava* kyseiseen seikkaan, jotta se voidaan lukea vastaajan syyksi.¹¹ Tämä luonnollisesti asettaa syyttäjälle suuren vastuun, sillä syytteen toteennäyttäminen jää syyttäjän ammattitaidon varaan.¹² Syyttäjän väittämistaakkaa käsitellään tarkemmin jäljempänä jaksossa 3.

Vastaajan näkökulmasta syytesidonnaisuus merkitsee etenkin *oikeusturvan taetta*. Vastaaja saa syyttäjän esittämästä syytteestä yksityiskohtaisen tiedon häneen

⁸ Tämä vastaa siviiliprosessissa omaksuttua *ne eat judex ultra petita partium* – sääntöä, ks. Virolainen 1995, s. 300. ROL 11:3:n mukaan tuomioistuin voi omasta aloitteestaan, ts. ilman syytettä, määrätä *järjestyssakon* OK 14:7:n nojalla, mikä on kurinpitoseuraamus, eikä rikosoikeudellinen sanktio, ks. HE 271/2004 vp s. 36.

⁹ Tätä käsitellään tarkemmin jaksossa 3.1.

¹⁰ Eerola 1997, s. 333–335. Ks. akkusatorisesta menetelmästä jakso 2.3.

¹¹ Ks. Eerola 1997, s. 335, Jonkka 1991, s. 69 sekä Virolainen 1988, s. 377.

¹² Virolainen 2004, s. 63.

kohdistuvien syytteiden sisällöstä.¹³ Tällöin vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat luonnollisesti paremmat, kun hänen ei tarvitse pelätä sitä, että tuomioistuin voisi lukea hänen syykseen muitakin oikeustositseikkoja, kuin joihin syyttäjä on vedonnut. Vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen voidaankin katsoa olevan syytesidonnaisuusperiaatteen keskeisin tehtävä, jolloin syytesidonnaisuus myös osaltaan tukee jokaiselle kuuluvaa oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.¹⁴ Tällöin myöskään tuomio ei tule vastaajalle yllätyksenä, kun kaikki tuomion perustaksi tulevat seikat on tuotu jo oikeudenkäynnissä esille.¹⁵

2.2 Taustaa

Syytesidonnaisuuden taustalla vaikuttaa tavoite yksilön oikeusturvasta huolehtimiseen rikosprosessissa. *Oikeusturvalla* rikosprosessissa yleensä tarkoitetaan yksilön, lähinnä rikoksesta epäillyn, suojaa valtion vallankäyttöä vastaan. Tämän vaatimuksen taustalla puolestaan on *ihmisarvon kunnioittaminen*, mitä länsimaisessa oikeusajattelussa pidetään keskeisenä perusarvona.¹⁶ Rikosprosessin oikeusturvafunktio rajoittaa rikosvastuun toteuttamista ja rikosten selvittämistä, minkä vuoksi yhtäältä aineellisen totuuden ja toisaalta oikeusturvan vaatimukset on pyrittävä tasapainottamaan tarkoituksenmukaisella tavalla.¹⁷ Lisäksi rikosprosessissa yksilön oikeusturva voi vaarantua merkittävästi ihmisen oikeusasemaan puuttumisen myötä, minkä vuoksi on erittäin tärkeää, että rikosprosessin menettelysäännöt ovat selkeästi määritellyt.¹⁸

Syytesidonnaisuuden lainsäädännöllinen pohja juontaa juurensa kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990) 6(3) art. a-kohdan mukaan ”syytetyllä on oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista”. Vastaavasti säädetään myös Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisten oikeuksien kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7-8/1976) 14 (3)art. a-kohdassa. Vastaajan oikeusturva eittämättä vaarantuisi, mikäli tuomioistuin ei noudattaisi syytesidonnaisuuden periaatetta, vaan voisi perustaa tuomion ”uusiin” oikeustositseikkoihin.

Suomalaiseen lainsäädäntöön syytesidonnaisuutta koskeva säännös otettiin vasta vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen yhteydessä, jolloin säädettiin laki

¹³ Eerola 1997, s. 333 ja 336.

¹⁴ Koponen 2003a, s. 183.

¹⁵ Ks. Koponen 1997, s. 275, Jokela 2008, s. 628 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 398.

¹⁶ Jonkka 1992 s. 20–22.

¹⁷ Ervo 1996 s. 60–73 sekä Virolainen – Pölönen 2003 s. 141–142.

¹⁸ Jonkka 1992 s. 22.

oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL). Vaikka syytesidonnaisuudesta säädettiin laintasolla vasta vuonna 1997, ei se kuitenkaan ollut uusi periaate suomalaisessa rikosprosessioikeudessa. Syytesidonnaisuutta oli jo tätä ennen käsitelty runsaasti oikeuskirjallisuudessa ja sitä noudatettiin myös melko vakiintuneesti tuomioistuinkäytännössä, vaikkakaan tulkintakäytäntö ei vielä ollut kovin yhtenäinen.¹⁹

2.3 Akkusatorinen menetelmä

Suomalaisessa rikosprosessissa noudatetaan *akkusatorista* menetelmää eli syyttämismenetelmää. Rikosprosessin akkusatorisen luonteen vahvistaminen oli myös yksi vuoden 1997 rikosprosessiuudistuksen tavoitteista.²⁰ Akkusatoriseen menetelmään perustuvassa oikeudenkäynnissä asian selvittäminen ja eteenpäin vieminen on ensisijaisesti syyttäjän velvollisuus, ja siksi pääkäsittelyä kutsutaankin ”syyttäjävetoiseksi”.²¹ Akkusatorisen menetelmän vastakohta on puolestaan inkvisitorinen menetelmä, eli tutkimismenetelmä, jossa vastaavasti tuomioistuimen tehtävänä on oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen ja asian selvittäminen.²²

Akkusatorinen menetelmä perustuu kaksiasianosaissuhteelle, jossa kantajana on virallinen syyttäjä ja hänen vastapuolenaan rikosasian vastaaja. Tuomioistuimen rooli puolestaan on akkusatoriseen menettelyyn rakennetussa oikeudenkäynnissä passiivinen, kun taas vastaavasti syyttäjällä on oikeudenkäynnissä aktiivinen rooli. Tällainen syyttäjän ja tuomarin välinen selvä roolijako takaa parhaiten vastaajan oikeusturvan toteutumisen ja prosessin puolueettomuuden, kun tuomari voi keskittyä todistusharkintaan ja asian ratkaisemiseen.²³

Syytesidonnaisuus on yksi akkusatorisen menetelmän keskeinen elementti, sillä periaatteen mukaisesti syyttäjän nostama syyte sitoo tuomioistuinta ja siten rajaa tutkinnan kohteen. Samalla pyritään turvaamaan syytetyn mahdollisuudet puolustautua.²⁴ Syytesidonnaisuutta onkin luonnehdittu myös akkusatorisen menettelyn materiaaliseksi ulottuvuudeksi.²⁵

¹⁹ Virolainen 1974, s. 33–40, Virolainen 1988, s. 374–376 ja Tirkkonen 1969, s. 85–87.

²⁰ HE 82/1995 vp s. 15–16.

²¹ Virolainen 2004, s. 63.

²² Ks. akkusatorisen ja inkvisitorisen menetelmien eroista tarkemmin Virolainen 1988, s. 346–350, Jonkka 1991, s. 202–207, ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 390–391. Suomessa oikeudenkäymiskaaren rikosasioiden oikeudenkäyntiä koskevat säännöt perustuivat alun perin inkvisitoriseen menetelmään. Ks. tarkemmin Tirkkonen 1969, s. 88–91 sekä HE 82/1995 vp s. 15.

²³ Virolainen – Pölönen 2003, s. 390–391.

²⁴ Jokela 2008, s. 628.

²⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 392.

2.4 Kontradiktorinen periaate

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyy olennaisena osana kontradiktorinen periaate eli kuulemisperiaate. Jo perustuslain (11.6.1999/731) 21.2 §:ssä säädetään oikeudesta tulla kuulluksi. Kontradiktorista periaatetta on pidetty ehdottomana oikeusperiaatteena, eli sitä on noudatettava sen itsensä takia.²⁶

Kontradiktorisen periaatteen mukaan tuomioistuin ei saa ratkaista juttua varaamatta asianosaiselle tilaisuutta tulla kuulluksi vastapuolen esittämän oikeudenkäyntiaineiston johdosta. Vastaavasti myöskään tuomiota ei saa perustaa sellaiseen aineistoon, jonka osalta asianosaiselle ei ole varattu tilaisuutta tulla kuulluksi.²⁷ Näin ollen kontradiktorisen menettelyn avulla pyritään estämään myös se, että tuomio olisi asianosaisille yllätys.²⁸

Nykyisin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytännössä kontradiktorisen periaatteen sisältöä on laajennettu. Enää ei riitä pelkkä muodollinen kontradiktorisuuden toteutuminen, mikäli asianosaisella ei ole keinoja tätä oikeuttaan toteuttaa. Nykyinen käsitys kontradiktorisuudesta tarkoittaaakin osapuolten tasa-arvoista mahdollisuutta osallistua oikeudenkäyntiin²⁹. Tavoitteena on näin ollen luoda aito keskustelutilanne niin asianosaisten kuin myös asianosaisten ja tuomioistuimen välille.³⁰

Tämä kehityssuunta heijastaa kontradiktorisuuden korostunutta merkitystä prosessissa. Kontradiktorista periaatetta ei enää pidetä ainoastaan instrumenttina aineellisesti oikeiden ratkaisujen löytämiseksi, vaan periaatteella on myös itseisarvoa.³¹ Toisaalta tällainen kehityssuunta on positiivista myös vastaajan kannalta, sillä luonnollisesti osallistumisoikeuden ja osapuolten tasa-arvon korostaminen oikeudenkäynnissä takaavat parhaiten myös vastaajan oikeusturvan toteutumisen.

²⁶ Ervo 1996, s. 93–94.

²⁷ Ks. kontradiktorisesta periaatteesta Ervo 1996, s. 81–152, Virolainen – Pölönen 2003, s. 341–362 sekä Jokela 2008, s. 33–35.

²⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 348.

²⁹ Ervo 2008, s. 156.

³⁰ Virolainen – Pölönen 2003, s. 342.

³¹ Virolainen – Pölönen 2003, s. 342.

3. MIHIN SYYTESIDONNAISUUS KOHDISTUU?

3.1 Teon käsite ja tulkintavaihtoehdot

Kuten jo edellä on todettu, tarkoitetaan syytesidonnaisuudella sitä, että tuomioistuin saa tuomita rangaistuksen vain siitä *teosta*, josta rangaistusta on vaadittu tai josta se voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen (ROL 11:3). Syytesidonnaisuutta tarkasteltaessa on siis määriteltävä tarkemmin käsite *teko*, jotta kyseisen periaatteen sisältöä on ylipäätään mahdollista ymmärtää.³²

Teon käsite voidaan tulkita kahdella tavalla. Ensimmäisen tulkinnan mukaan tuomioistuin on oikeutettu tutkimaan syytteessä tarkoitetun teon kokonaisuudessaan kaikkine siihen liittyvine seikkoineen riippumatta siitä, onko syyttäjä niihin nimenomaisesti vedonnut oikeudenkäynnissä. Toisen tulkinnan mukaan teon käsite on puolestaan ymmärrettävä huomattavasti suppeampana, jolloin tuomioistuimen tutkinta saa ulottua vain niihin seikkoihin, joihin syyttäjä on oikeudenkäynnissä nimenomaan vedonnut.³³

Lisäksi *teosta* voidaan erottaa sen objektiivinen ja subjektiivinen puoli. Teon *objektiiviseen* puoleen kuuluvia seikkoja ovat tapahtuma-aika ja – paikka, tekotapa, teon seuraukset ja vaikutukset sekä erityispiirteet, kuten teon tapahtuminen virkamiestä vastaan. *Subjektiiviseen* puoleen kuuluu puolestaan teon syyksiluettavuuden vaihtoehdot, eli tahallisuus ja tuottamus, sekä teon oikeudenvastaisuuden subjektiiviset edellytykset, kuten anastamistarkoitus.³⁴ Kyseisellä jaottelulla on merkitystä määrittäessä syyttäjän väittämistaakan ulottuvuutta.

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa syytesidonnaisuuden tulkinnasta on esitetty erilaisia näkemyksiä ja tulkinta on vaihdellut myös oikeuskäytännössä. *Alkion* esittämän kannan mukaan tuomioistuinta sitoo syytteessä esitetty historiallinen kuvaus siitä tapahtumasta tai tapahtumasarjasta, jonka syyttäjä katsoo rikolliseksi. Sen sijaan hänen mukaansa tuomioistuin ei ole sidottu syytteessä mainittuihin muihin seikkoihin, jotka ovat tarpeen syytteenalaisen teon kuvailemiseksi. Näitä hän pitää ainoastaan syyttäjän omina käsityksinä ja johtopäätöksinä.³⁵ Näin ollen *Alkion* näkemys edustaa syytesidonnaisuuden väljempää tulkintaa.

³² Vuorenperä 2007, s. 60.

³³ Virolainen 1988, s. 375 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 398–399.

³⁴ Ks. Tirkkonen 1969, s. 342–343 sekä Virolainen 1974, s. 28–30.

³⁵ Alkio 1965, s. 673.

Virolainen on puolestaan kritisoinut em. Alkion kannattamaa tulkintakäytäntöä. Hänen mukaan Alkio on rajannut syytteen kaavassaan käsitteen teonkuvaus liian suppeaksi, käsittäen ainoastaan teon tosiasiallisen suoritustavan. Syytteen yksilöintivaatimuksen mukaisesti teonkuvaukseen kuuluu kuitenkin teon suoritustavan lisäksi myös teon subjektiiviset ja objektiiviset tunnusmerkistötekijät. Tämä ”alkiolainen” malli johtaa Virolaisen mukaan syytetyn oikeusturvan kannalta kohtuuttomaan lopputulokseen erityisesti kahdessa tilanteessa.³⁶

Ensinnäkin kun tuomioistuin ei ole Alkion näkemyksen mukaan sidottu teon subjektiiviseen puoleen kuuluviin seikkoihin, voi se tuomita vastaajan esimerkkitapauksessa moottorikulkuneuvon anastamisesta, vaikka syyttäjä olisi vaatinut rangaistusta ainoastaan moottorikulkuneuvon luvattomasta käyttöönottamisesta, eikä siten ole vedonnut vastaajan anastustarkoitukseen. Toiseksi ”alkiolaisessa” mallissa vastaajan syyksi voidaan lukea myös syytteessä mainitsemaan, teon rikosoikeudellisen luokituksen kannalta olennainen seikka, mikäli se vain ilmenee oikeudenkäyntiaineistosta.³⁷ Kyseisissä esimerkkitapauksissa vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat epäilemättä heikentyneet, minkä vuoksi Virolaisen esittämä kritiikki on ollut aiheellista.

Sen sijaan *Ruotsissa* syytesidonnaisuuden tulkinta on vakiintunut jo aiemmin. Ruotsin lainsäädännössä syytesidonnaisuudesta on voimassa samansisältöinen säännös kuin meillä.³⁸ Ruotsalaisessa oikeuskäytännössä on vakiintuneesti noudatettu syytesidonnaisuuden suppeampaa tulkintavaihtoehtoa, jota myös oikeuskirjallisuudessa on kannatettu.³⁹

Ekelöf on todennut, että ”*I praxis har rätten dock inte ansetts kunna döma över några andra gärningsmomenter än dem som åklagaren åberopat till stöd för ansvaryrkandet*”. Tuomioistuin on siis Ruotsissa sidottu niihin tekomentteihin, joihin syyttäjä vetoaa syytteensä tueksi, mukaan lukien teon subjektiivisen puolen. Sen sijaan tuomioistuin ei Ruotsissakaan ole sidottu syyttäjän esittämään lainkohtaan tai rikosnimikkeeseen.⁴⁰ Virolainen on kannattanut ruotsalaisen tulkintavaihtoehdon omaksumista myös meille,

³⁶ Virolainen 1988, s. 381–382

³⁷ Virolainen 1988, s. 381–382 ja Alkio 1965, s. 675.

³⁸ Ruotsin RB 30:3:n mukaan ”Dom må ej avse annan gärning än den, för vilken talan om ansvar i behörig ordning förts eller fråga om ansvar eljest enligt lag må av rätten upptagas. Ej vare rätten bunden av yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum.”

³⁹ Ekelöf – Boman 1996, s. 131 ja Olivecrona 1968, s. 139–145.

⁴⁰ Ekelöf – Boman 1996, s. 131, samalla kannalla on ollut myös Olivecrona, ks. Olivecrona 1968, s. 139–145.

perustellen kantaansa vastaajan puolustautumismahdollisuuksien tosiasiallisella toteutumisella.⁴¹

Viimeaikaisessa suomalaisessa oikeustieteellisessä kirjallisuudessa sekä oikeuskäytännössä teon käsitteelle on vakiintuneesti annettukin suppeampi merkitys. Tällöin teolla siis tarkoitetaan niitä *oikeustosiseikkoja, joihin syyttäjä on vedonnut syytteensä teonkuvauksessa*.⁴² Toisin sanoen tuomioistuimen tutkinnan kohteena on teko sellaisena kuin se on mainittu syyttäjän esittämässä teonkuvauksessa, eikä rikollinen teko sellaisena kuin se on todellisuudessa tapahtunut.⁴³ Tämä kuvastaa nykyisin myös suomalaisessa oikeuskäytännössä omaksuttua syytesidonnaisuuden tiukkaa tulkintalinjaa.

3.2 Oikeustosiseikka

Syytesidonnaisuuden soveltamisalueeksi muodostuu siis tuomioistuimen sidonnaisuus syyttäjän syytteessään esittämään jutun tosiasiakuvaukseen eli *oikeustosiseikastoon*.⁴⁴ Mitä näillä oikeustosiseikoilla sitten tarkoitetaan? Oikeustosiseikan yleisen määritelmän mukaan oikeustosiseikalla tarkoitetaan *välittömästi relevanttia faktaa* eli jonkin oikeusseurauksen faktapremissejä.⁴⁵

Kun puhutaan *seikoista*, joihin asianosainen vetoaa vaatimustensa tueksi, tarkoitetaan yleensä nimenomaan oikeustosiseikkoja. Esimerkkinä oikeustosiseikasta voidaan esittää vaikkapa velkomisjutussa velan syntyminen. Todistustosiseikka puolestaan tarkoittaa välillisesti relevanttia faktaa, jolla on merkitystä todisteena jonkin toisen faktan olemassaolosta.⁴⁶ Todistustosiseikkojen osalta syyttäjällä ei ole vastaavaa väittämistaakkaa, vaan tuomioistuin voi ottaa ne viran puolesta huomioon (OK 17:2.1).⁴⁷

Rikosjutuissa *rikoksen tunnusmerkistötekijät* (tekomomentit) ovat oikeustosiseikkojen ”asemassa”.⁴⁸ Kun väittämistaakka on rikosjutuissa syytesidonnaisuuden mukaan syyttäjällä, tulee syyttäjän vedota niihin oikeustosiseikkoihin eli tekomentteihin, jotka vastaavat kyseessä olevan rikoksen tunnusmerkistötekijöitä. Esimerkkinä

⁴¹ Virolainen 1988, s. 376–377.

⁴² Ks. ”teon” käsitteestä esim. Virolainen 1974, s. 29, Virolainen 1988, s. 376 sekä Eerola 1997, s. 334.

⁴³ Virolainen 1988, s. 376. Ks. myös KKO 2009:25 ja KKO 2003:74, joista ilmenee, että teolla tarkoitetaan syytteen teonkuvauksen mukaista tekoa.

⁴⁴ Eerola 1997, s. 334.

⁴⁵ Lappalainen 1986, s. 757.

⁴⁶ Ks. oikeustosiseikan ja todistustosiseikan eroista tarkemmin Lappalainen 1986, s. 757–770.

⁴⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 400.

⁴⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 399.

mainittakoon törkeä pahoinpitely, jossa vastaaja on käyttänyt veistä. Tällöin syyttäjän on nimenomaisesti vedottava veitsen käyttämiseen tilanteessa, eikä riittävää ole siis se, että veitsen olemassaolo on tullut oikeudenkäynnissä muutoin ilmi.⁴⁹

Kuten teon määritelmästä ilmenee, tulee syyttäjän *vedota* oikeustosisekkaan rangaistusvaatimuksen tueksi, jotta tuomioistuin voi perustaa tuomionsa siihen. Riittävää ei näin ollen ole se, että syyttäjä vain ohimennen mainitsee kyseisen seikan, taikka että seikka käy ilmi esimerkiksi todistajan lausunnosta.⁵⁰ Kyse on toisin sanoen syyttäjän *väittämistaakasta*. On kuitenkin huomattava, että syytetyllä ei ole vastaavaa vetoamis- eli väittämistaakkaa, vaan tuomioistuimen tulee ottaa vastaajan eduksi puhuvat seikat huomioon viran puolesta (*ex officio*), vaikka vastaaja ei olisi niihin vedonnut. Tämä kuvastaa puolustuksen suosimisen periaatetta eli *favor defensionis* –periaatetta.⁵¹

Lisäksi syyttäjän tulee vedota syytettä tukeviin oikeustosisekoihin omasta aloitteestaan. Prosessin puolueettomuusvaatimuksesta ja akkusatorisesta luonteesta johtuen tuomioistuin ei saa *materiaalisen prosessin johdon* keinoin auttaa syyttäjää syytteen toteennäyttämässä, esimerkiksi kehottamalla syyttäjää vetoamaan tiettyyn oikeustosisekkaan taikka esittämään uutta aineistoa syytteen tueksi. Tällöin kyse on materiaalisen prosessin johdon *rikastavasta* funktiosta, jonka harjoittaminen syyttäjän avuksi on siis kiellettyä. Sen sijaan tuomioistuimella on velvollisuus materiaalisen prosessin johdon keinoin huolehtia siitä, että juttu tulee *asianmukaisesti* selvitettyksi.⁵²

Aikaisemmin suhtautuminen syytesidonnaisuuteen ja toisaalta vetoamisen nimenomaisuuteen oli nykyistä väljempää. Tästä esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1984 II 154, jossa tuomioistuin hylätessään varkaussyytteen oli sen sijaan tuominnut syytetyn tuottamuksellisesta ryhtymisestä kyseisessä syytteessä tarkoitettuun tavaraan, vaikkei syyttäjä ollut esittänyt asiassa vaihtoehtoista rangaistusvaatimusta. Sen sijaan syytetty oli itse kertonut saaneensa syytteessä tarkoitetun omaisuuden haltuunsa ostamalla, eikä anastamalla. Ratkaisua kritisoitiin voimakkaasti sillä

⁴⁹ Ks. tästä tarkemmin Virolainen 1988, s. 382–383 ja 387 sekä Eerola 1997, s. 338–339. Myös hallituksen esityksessä on mainittu, että mikäli rikoksen tunnusmerkistön täytyminen edellyttää joidenkin erityisseikkojen, kuten rikosentekovälineen, olemassa oloa, on ne ilmoitettava haastehakemuksessa HE 82/1995 vp s. 63.

⁵⁰ Virolainen – Pölönen 2003, s. 400.

⁵¹ Virolainen 1988, s. 377, ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 400

⁵² Jokela 2008, s. 378–380 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 395–396. Tuomioistuimen materiaalista prosessinjohtoa käsitellään tarkemmin jaksossa 4.3.

perusteella, että tuomioistuimien oli tuominut vastaajan teosta, josta syyttäjä ei ole vaatinut rangaistusta.⁵³

Tuomioistuin ei siten voi enää nykyisin ottaa vastaajan kannalta epäedullista oikeustositseikkaa huomioon ainoastaan sillä perusteella, että vastaaja on tunnustanut kyseisen seikan olemassaolon, ellei syyttäjä ole siihen vedonnut. Tämä kuvastaa syyttäjällä olevaa *subjektiivista väittämistaakkaa* syytteen tueksi esitettyjen oikeustositseikkojen osalta.⁵⁴ Kuitenkin vielä tapauksessa KKO 1984 II 154 korkein oikeus otti syytettä tukevan oikeustositseikan huomioon ainoastaan vastaajan oman kertomuksen perusteella, siis ilman, että syyttäjä kyseiseen seikkaan vetosi.

Korkein oikeus sittemmin muutti linjaansa uudella ratkaisulla, jolloin syytesidonnaisuuden tulkintalinja tiukentui. Ratkaisussa KKO 1993:98 syyttäjän syyttäessä vastaajaa varkausrikoksesta, ei tuomioistuin voinut lukea vastaajan syyksi kätkemisrikosta, koska syyte ei sisältänyt kätkemisrikoksen tunnusmerkistöön kuuluvia tekijöitä. Nykyään myös lain esitöissä on nimenomainen maininta, että ”vastaajaa, joka syytteen teonkuvauksen mukaan on syyllistynyt anastukseen, ei voida tuomita rangaistukseen kätkemisrikoksesta”.⁵⁵ Näin ollen syyttäjän subjektiivisesta väittämistaakasta seuraa, että nimenomaan syyttäjän tulee vedota niihin syytettä tukeviin oikeustositseikkoihin, jotka vastaavat kyseessä olevan rikoksen tunnusmerkistötekijöitä.

3.3 Syyttäjän väittämistaakan ulottuvuus

3.3.1 Teonkuvauksen yksilöinti

Hallituksen esityksen (HE) perusteluissa todetaan nimenomaisesti, että tuomioistuinta sitoo se *teonkuvaus*, jonka perusteella rangaistusta vaaditaan.⁵⁶ Toisin sanoen rikosprosessissa totuuspyrkimys rajoittuu sen selvittämiseen, onko syytteen teonkuvaus yhdenmukainen totuuden kanssa.⁵⁷ Tämän vuoksi teon syyksiluettavuuden kannalta on erittäin olennaista, että teonkuvaus on riittävän yksilöity ja syyttäjä vetoaa relevantteihin oikeustositseikkoihin syytteen tueksi. *Koposen* mukaan se, miten yksilöidysti esitetään tuomioistuinta sitova teonkuvaus, muodostaa syytesidonnaisuuden reaalisen sisällön.⁵⁸

⁵³ Virolainen 1988, s. 386-387 ja Jonkka 1992, s. 73.

⁵⁴ Virolainen 1988, s. 387-388, Virolainen – Pölönen 2003, s. 400 sekä Eerola 1997, s. 335.

⁵⁵ HE 82/1995 vp s. 126.

⁵⁶ HE 82/1995 vp s. 126.

⁵⁷ Lappalainen 2004, s. 148.

⁵⁸ Koponen 2003a, s. 186.

Lisäksi teonkuvauksen yksilöinti takaa vastaajalle asianmukaiset puolustautumismahdollisuudet.⁵⁹

Lain mukaan haastehakemuksessa on teon osalta ilmoitettava *syytteenalainen teko, sen teko-aika ja -paikka ja muut tiedot, jotka tarvitaan teon kuvailemiseksi* (ROL 5:3.1:n 3-kohta).⁶⁰ Lisäksi myös Euroopan ihmisoikeussopimus edellyttää, että vastaaja saa *yksityiskohtaisen tiedon* häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista (EIS 6(3a)). Suomessa kuitenkin kansalliset prosessilait ja oikeuskäytäntö edellyttävät huomattavasti tarkempaa teonkuvauksen yksilöintiä, kuin mitä EIT:n tulkintakäytännöstä seuraa.⁶¹

Lain esitöissä puolestaan mainitaan, että teko on haastehakemuksessa yksilöitävä *riittävän tarkasti*, mutta asia ei kuitenkaan saa liiallisen seikkaperäisyyden vuoksi saada muodostua liian vaikeaselkoiseksi. Toisaalta myöskään tekoa ei tulisi kuvailla sellaisten yksityiskohtien osalta, joilla ei ole merkitystä rikoksen tunnusmerkistön täyttymisen tai rangaistuksen mittaamisen kannalta.⁶² *Nuotio* onkin rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden yhteyttä tarkastellessaan todennut osuvasti, että ”syytteen teonkuvauksen tulee riittävällä tavalla ’pelata yhteen’ rikosoikeudellisten tunnusmerkistöjen ja erilaisten muiden vastuu edellytysten kanssa, jotta syytteen toteennäyttäminen voi myös johtaa syyksilukevaan tuomioon”.⁶³ Tästä voidaan siis päätellä, että syytteen teonkuvauksessa on yksilöitävä nimenomaan tunnusmerkistön täyttymisen ja rangaistuksen mittaamisen kannalta olennaiset seikat.⁶⁴

Teonkuvauksen yksilöinnistä esimerkkinä korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:43.

”Kun B:tä vastaan ajettujen syytteiden teonkuvauksissa ei ollut mainittu, että B oli yhteisymmärryksessä A:n kanssa pahoinpidellyt X:ää aiheuttaen tälle ruumiinvammoja, joista oli aiheutunut X:n kuolema, ei B:tä saanut tuomita A:n tekijäkumppanina törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta.

⁵⁹ HE 82/1995 vp.

⁶⁰ Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan, että teonkuvauksen yksilöinti on tärkeää syytesidonnaisuuden noudattamisen ohella myös sen vuoksi, että sen avulla voidaan arvioida, onko syytetty muutettu ROL 5:17:n (syytteenmuutoskielto) vastaisesti. Ks. HE 82/1995 vp s. 63.

⁶¹ Ks. Koponen 2003a, s. 186, Ervo 2008 s. 400 sekä EIT:n ratkaisu *Steel* ja muut v. Yhdistynyt kuningaskunta (23.9.1998), jossa teonkuvaukseksi oli hyväksytty ”rauhan rikkominen” ilman, että käyttäytymisen tekotapaa oli tarvinnut tarkemmin yksilöidä.

⁶² HE 82/1995 vp s. 63.

⁶³ *Nuotio* 2001, s. 681.

⁶⁴ Ks. teonkuvauksen laatimisesta myös Koponen 1997, s. 276 ja Frände 2012a, s. 536–539.

B tuomittiin ainoastaan siitä pahoinpitelystä, johon hänen katsottiin yksin syyllistyneen.”

Tapauksessa kärjäoikeus tuomitsi A:n törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta sekä B:n törkeästä pahoinpitelystä, heidän pahoinpidelyään X:ää aiheuttaen tämän kuoleman. Hovioikeus puolestaan katsoi vastaajien yhteisymmärryksessä pahoinpidelleen X:ää ja aiheuttaneen tälle ruumiinvamman, josta aiheutui kuolema. Näin ollen hovioikeus tuomitsi myös B:n rangaistukseen sekä törkeästä pahoinpitelystä ja törkeästä kuolemantuottamuksesta.

Kyseisessä tapauksessa hovioikeus on siis katsonut vastaajien tekijäkumppaneina syyllistyneen törkeään pahoinpitelyyn ja törkeään kuolemantuottamukseen. Kuitenkaan kärjäoikeudessa sekä hovioikeudessa esitetyt syytteet eivät ole perustuneet sellaiseen teonkuvaukseen, että vastaajat olisivat yhteistuumin syyllistyneet ko. tekoon. Näin ollen hovioikeus on tuominnut vastaajan muusta teosta, kuin mistä rangaistusta on vaadittu.

Korkeimman oikeuden perusteluissa on nimenomaisesti lausuttu, että ROL 11:3:ssa mainitulla *teolla*, tarkoitetaan syytteen teonkuvauksen mukaista tekoa. Tällöin siis syyksilukeminen ei voi perustua muihin seikkoihin, kuin mihin syyttäjä on syytteessään vedonnut. Tapauksessa kärjäoikeudessa tai hovioikeudessa esitetyt syytteet eivät olleet perustuneet sellaiseen teonkuvaukseen, jonka mukaan A ja B olisivat toimineet tekijäkumppaneina. Korkein oikeus toteaa, että ”teonkuvaus, joka perustuu siihen, että vastaaja on yksin tehnyt syytteessä tarkoitetun teon, eroaa vastaajan puolustuksen kannalta merkityksellisellä tavalla sellaisesta teonkuvauksesta, jonka mukaan teko on tehty yhteistuumin toisen kanssa”.

Vuorenpää on ratkaisua kommentoidessaan tuonut esille, että kyseisessä tapauksessa vastaajien tuomitseminen tekijäkumppaneina perustuu jutun todistelusta ilmenneisiin seikkoihin. Kuitenkin syytesidonnaisuus estää tuomioistuinta perustamasta tuomiotaan seikkaan, johon syyttäjä ei ole nimenomaan vedonnut, vaikka kyseinen seikka olisi tullut asian käsittelyssä ilmi. Lisäksi Vuorenpää on kiinnittänyt huomiota tekijäkumppanuuden tunnusmerkistöön täyttymiseen, mikä edellyttää tiettyjen objektiivisten ja subjektiivisten seikkojen olemassa oloa. Ko. tapauksessa ongelmallinen oli subjektiivinen elementti, eli tekijöiden toimiminen yhteisymmärryksessä, johon siis ei oltu vedottu. Syyttäjän olisi tullut esimerkiksi tarkistaa syytettään käsittelyn kuluessa

vetoamalla vastaajien yhteisymmärrykseen, jotta tuomioistuin olisi voinut ottaa sen harkinnassaan huomioon.⁶⁵

Ratkaisua on kommentoinut myös *Koponen*. Hän on esittänyt, että tapauksessa syyttäjä ei ollut täyttänyt vetoamisvelvollisuuttaan. Tämä osoittaa, kuinka syytesidonnaisuuden tiukka tulkintalinja aiheuttaa syyttäjälle, kuten myös rangaistusta vaativalle asianomistajalle, ankaran vetoamisvelvollisuuden. Lisäksi *Koponen* tähdentää, että reagoinnin tulee olla nimenomaan vaatimusten muutos, joka rikosasioissa tarkoittaa teonkuvauksen muutosta. Syyttäjän pelkästään vaikkapa loppulausunnossa perusteluluontoisesti esittämää lausumaa ei tuomioistuin voi ottaa huomioon, ellei tarkoituksena ole muuttaa teonkuvauksen oikeustositseikkoja.⁶⁶

Koponen kiinnittää tapausta kommentoidessaan huomiota myös siihen, kuinka syytesidonnaisuus vaikuttaa näytön arviointiin. Näytön arvioinnissa näkemykset tapahtumainkulun uskottavuudesta saattavat erota esimerkiksi syyttäjän ja tuomioistuimen kesken merkittävästi. Jotta tuomioistuimen vapaa harkintavalta voisi toteutua, tulisi teonkuvauksen sisältää kaikki tuomioistuimen reaalisisinä pitämät vaihtoehdot.⁶⁷ Näin ollen syyttäjän on etukäteen pyrittävä tarkasti arvioimaan tapahtumia, ja vetoamaan muihin mahdollisina pitämiinsä tapahtumienkulkuihin vaihtoehdoisella syytteellä, jotta tuomioistuin voi ottaa ne tapausta sekä näyttöä arvioidessaan huomioon.

Syytesidonnaisuutta sekä syytteen teonkuvauksen yksilöintiä koskee myös tuore korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2014:81. Tapauksessa syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta muun ohella törkeästä petoksesta sillä perusteella, että vastaaja A oli erehdyttänyt yhtiö B:n henkilökuntaa tai käyttänyt sille syntynyttä erehdystä hyväksi ja näin menetellen saanut *keväällä 2004* B:n tekemään A:n määräysvallassa olleen yhtiö C:n kanssa sopimuksen tai sopimaan C:n osallistumisesta sopimusjärjestelyyn B:n kanssa. A oli salannut C:n maksukyvyttömyyden ja sen, ettei hänellä ollut tarkoitustakaan maksaa B:lle sopimukseen perustuvia suorituksia. Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan syytteen mukaisesti törkeästä petoksesta.

Sen sijaan hovioikeus katsoi A:n syyllistyneen törkeään petokseen sillä perusteella, että viimeistään siinä vaiheessa, kun A:n omistama yhtiö C oli *syksyllä 2004* myyty

⁶⁵ Vuorenperä 2001, s. 288.

⁶⁶ *Koponen* 2003a, s. 189.

⁶⁷ *Koponen* 2003a, s. 189.

kolmannelle, A oli erehdyttämällä tai erehdystä hyväksi käyttäen saanut B:n pysymään sopimusjärjestelyssä. Syyte siis perustui ainoastaan sopimusneuvotteluiden aikana ja sopimusta tehdessä tapahtuneeseen erehdyttämiseen, mutta hovioikeus katsoi erehdyttämisen tapahtuneen sopimussuhteen aikana ja tuomitsi vastaajan tämän mukaisesti rangaistukseen, vaikka se ei sisältynyt syytteen teonkuvaukseen. Toisin sanoen hovioikeus luki vastaajan syyksi sellaisen teon, jonka *tapahtuma-aika ja tekotapa* eroavat syytteen teonkuvauksesta.

Korkein oikeus on tapauksen perusteluissa korostanut, että syytesidonnaisuuden perimmäisenä tarkoituksena on vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen. Korkeimman oikeuden mukaan hovioikeuden syyksilukemassa menettelyssä (eli sopimussuhteen aikana tapahtuvassa erehdyttämisessä) on kyse petosrikoksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta epätavanomaisesta soveltamistilanteesta. Näin ollen korkein oikeus toteaa sen edellyttävän vastaajalta erilaista puolustautumista verrattuna syytteessä kuvattuun petosrikoksen tyyppilliseen tekotapaan, joka siis perustuu erehdyttämiseen sopimusta solmittaessa.

Korkeimmalle oikeudelle antamassaan vastauksessa syyttäjä tosin vetosi siihen, että hänen kärjäoikeudessa tekemänsä syytteen tarkistus sisälsi hovioikeuden syyksilukeman menettelyn sekä ettei kärjäoikeuden tuomioon kirjattu syytteen teonkuvauksen tarkistus ole sanatarkasti vastannut sitä, miten hän asian kärjäoikeudessa ilmaisi. Syyttäjän väitteen tueksi ei kuitenkaan esitetty selvitystä ja korkein oikeus toteaaakin, että syytteen tarkistaminen on tehtävä niin selvästi, että muut asianosaiset ja tuomioistuin ymmärtävät rangaistusvaatimuksen perusteena olevaa teonkuvausta muutetun tai tarkistetun. Korkeimman oikeuden mukaan hovioikeus on tuominnut A:n vastoin ROL 11 luvun 3 §:ää teosta, joka ei ole sisältynyt syytteen teonkuvaukseen eli muusta teosta kuin mistä hänelle on vaadittu rangaistusta. Korkein oikeus näin ollen hylkäsi syytteen törkeästä petoksesta.

Syytteessä kuvatun teon yksilöinnin kannalta tekotapa- ja aika ovat olennaisia seikkoja, joiden avulla voidaan arvioida myös syytesidonnaisuuden noudattamista. Kyseisessä tapauksessa hovioikeus oli selvästi rikkonut syytesidonnaisuutta tuomitsemalla vastaajan teosta, joka niin ajallisesti kuin tekotaltaankin poikkesi syytteen teonkuvauksen mukaisesta teosta. Toisaalta syyttäjä oli kärjäoikeudessa mielestään tarkastanut syytettä, mutta siitä huolimatta tuomio hylättiin muodollisella perusteella. Tapaus osoittaa, kuinka tärkeää on se, että syytteen teonkuvaukset kirjoitetaan

erityisellä tarkkuudella. Toisaalta, mikäli syyttäjä haluaa oikeudenkäynnin aikana tarkistaa syytettä, on sen selvästi tultava tuomioistuimen sekä asianosaisten tietoon.⁶⁸

Vastaavasti EIT:n ratkaisemassa tapauksessa *Varela Geis v. Espanja* (5.3.2013) oli kysymys syytetyn oikeuksien loukkauksesta ja syytteen teonkuvauksen yksilöinnistä. Tapauksessa vastaaja myi kirjakaupassaan ainoastaan holokaustia käsitteleviä kirjoja ja kiisti holokaustin. Syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta kansanmurhasta nojautuen rikoslain jatkettua kansanmurhaa ja kansanryhmään kohdistuvaan syrjintään, vihaan ja väkivaltaan yllyttämistä koskeviin säännöksiin. Alioikeus tuomitsi vastaajan em. mukaisesti. Ylioikeus puolestaan hylkäsi syytteen yllytyksestä, koska katsoi teon rangaistavuuden edellyttävän välitöntä yllytystä, jota ei ko. tapauksessa ollut näytetty tapahtuneen, ja tuomitsi vastaajan sen sijaan kansanmurhan puolustuksesta.

EIT sen sijaan totesi, että vastaajalla on EIS 6 artiklan 3 a-kohdan mukaan oikeus saada yksityiskohtainen tieto syytteen tosiasiallisista perusteista ja sen oikeudellisesta luonnehdinnasta. Alioikeudessa vastaajan tekoja oli luonnehdittu yleisluonteisella ilmaisulla ”kansanmurha”. Ylioikeudessa valittajalle ei ollut syyttäjän tai ylioikeuden toimesta huomautettu uuden luonnehdinnan mahdollisuudesta. Näin ollen oli jäänyt näyttämättä, että valittaja olisi tiennyt mahdollisuudesta luonnehtia holokaustin kiistäminen kansanmurhan puolusteluksi.

Ratkaisun perusteluissa EIT toteaa, että vastaaja olisi todennäköisesti turvautunut puolustuksessaan eri keinoihin kuin niihin, joilla hän oli vastustanut kansanmurhan kiistämisestä esitettyä syytettä. Siten ratkaisussaan EIT katsoi, että EIS 6 artiklan 1 kohtaa oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, 3 a) -kohtaa oikeudesta saada tieto syytteen sisällöstä sekä b)-kohtaa oikeudesta saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan, oli rikottu.

Edellä mainittujen ratkaisujen perusteluista havaitaan, että sekä EIT että KKO kiinnittävät huomiota vastaajan puolustautumismahdollisuuksien tosiasialliseen toteutumiseen verrattaessa syytteessä esitettyä teonkuvausta vastaajan syyksi luettuun tuomioon. Syytteen teonkuvauksen tulee olla riittävän yksilöity, jotta vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat asianmukaisesti taattu.

Syyttäjän väittämistaakan ulottuvuutta käsiteltäessä on syytä kiinnittää huomiota myös väittämistaakan *instanssikohtaisuuteen*. Väittämistaakan instanssikohtaisuus tarkoittaa

⁶⁸ Syytteen tarkistamista käsitellään tarkemmin jaksossa 5.2.

sitä, että syytesidonnaisuus koskee käräjäoikeuden lisäksi myös ylempiä tuomioistuimia. Toisin sanoen asianosaisten tulee vedota oikeustositseikkoihin uudelleen muutoksenhakuvaiheessa, eikä riittävää näin ollen ole se, että kyseisiin seikkoihin on kertaalleen vedottu käräjäoikeudessa. Lain esitöiden mukaan muutoksenhakutuomioistuinkaan ei saa tuomita vastaajaa muusta teosta kuin siitä, josta muutoksenhaun johdosta siinä tuomioistuimessa on kysymys.⁶⁹

Toisaalta väittämistaakan instanssikohtaisuus seuraa jo syytesidonnaisuutta koskevasta ROL 11:3:stä, jonka mukaan ”tuomioistuin saa tuomita vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu..”, eli tuomioistuimella tarkoitetaan alioikeuden lisäksi myös ylempiä tuomioistuimia. Lisäksi, mikäli syyttäjä esittää ensisijaisen syytteen lisäksi myös vaihtoehdoisen rangaistusvaatimuksen, tulee myös vaihtoehtoiseen syytteeseen pääsääntöisesti vedota uudelleen muutoksenhakuvaiheessa.⁷⁰

3.3.2 Tuottamus ja tahallisuus

Syytteen teonkuvauksen yksilöinnin ja syytesidonnaisuuden kannalta ongelmia voivat ensinnäkin aiheuttaa rikosten tunnusmerkistöissä *vaihtoehtoiset syyksiluettavuuden muodot*, eli tahallisuus ja tuottamus. Tällöin tulee pohdittavaksi kysymys siitä, voiko tuomioistuin tuomita vastaajan tuottamuksellisesta rikoksesta, mikäli syyte koskee tahallista rikosta.⁷¹ Kyse on toisin sanoen syyttäjän väittämistaakan ulottumisesta teon subjektiiviseen puoleen.

Aikaisemmin syytesidonnaisuuden tulkintalinja tahallisuuden ja tuottamuksen osalta ei ollut selvä. Vielä ratkaisussa KKO 1984 II 154 korkein oikeus katsoi, että tuomioistuin voi tuomita syytetyn tuottamuksellisesta ryhtymisestä kyseisessä syytteessä tarkoitettuun tavaraan (tahallista) varkausrikosta koskeneen syytteen nojalla. Tapauksessa syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta varkaudesta katsoen, että vastaaja A anasti pistoolin B:n asunnosta. Vastaaja puolestaan kiisti varkaussyytteen sillä perusteella, että hän oli ostanut pistoolin tuntemattomaksi jääneeltä henkilöltä.

Ratkaisua koskeneessa kritiikissä kiinnitettiin huomiota muun muassa siihen, että tuomittaessa varkauden sijasta muusta (tässä tapauksessa tuottamuksellisesta) rikoksesta, vaihtui samalla syyksiluettavuuden muoto.⁷² Virolaisen mukaan syyttäjän on

⁶⁹ HE 82/1995 vp s. 127 ja Jokela 2008, s. 633 ja 683.

⁷⁰ Ks. vaihtoehtoisten syytteiden esittämisestä tarkemmin jakso 5.3.

⁷¹ Eerola 1997, s. 342.

⁷² Eerola 1997, s. 342, Virolainen 1985, s. 247, sekä Virolainen 1988, s. 385–387.

vedottava subjektiiviseen seikkaan, jotta tuomioistuin voi ottaa sen huomioon. Hänen mukaansa ko. tapauksessa syyttäjän vedottua tahallisenä rangaistavaan anastusrikokseen, ei anastukseen vetoamiseen voida katsoa sisältyvän (tuottamuksellista) kätkemistointia edes ”majus includit minus” –periaatteen⁷³ nojalla.⁷⁴

Ruotsissa puolestaan syytesidonnaisuuden tulkinta tahallisuuden ja tuottamuksen osalta on tiukentunut jo aiemmin. Ratkaisussa NJA 1978:291 katsottiin vielä mahdolliseksi tuomita tuottamuksellisesta kätkemisrikoksesta tahallista kätkemisrikosta koskevan syytteen nojalla. Ratkaisu herätti kuitenkin kritiikkiä oikeuskirjallisuudessa. *Ekelöf* kiinnitti huomiota muun muassa siihen, että tuomittaessa tuottamuksellisesta teosta tahallista tekoa koskevan syytteen perusteella, olivat kokonaan toiset tekomentit relevantteja. Näin ollen vastaajalla ei ollut syytä puolustautua kyseisiä seikkoja vastaan.⁷⁵ Sittemmin syytesidonnaisuutta on tulkittu tiukemmin ja esimerkiksi ratkaisussa NJA 1987:194 kun vastaajaa syytettiin tahallisesta veropetoksesta, ei hänen syykseen voitu lukea tuottamuksellista tekoa.⁷⁶

Sittemmin tulkintalinja syyttäjän väittämistaakan ulottumisesta teon subjektiiviseen puoleen on jokseenkin selkiytynyt myös Suomessa. Lain esitöiden perusteluissa todetaan, että tuomioistuinta sitoo teon ulkoisen tapahtumankuvauksen lisäksi se, mitä syytteessä on selostettu vastaajan käyttäytymisestä ja hänen tarkoituksestaan, esimerkiksi tahallisuudesta tai tuottamuksesta.⁷⁷

Syyksilukemisen kannalta tämä merkitsee toisin sanoen sitä, että tuomioistuin ei voi oma-aloitteisesti syyksilukea tuottamuksellista tekomuotoa, jos syyttäjä on vedonnut ainoastaan tahalliseen tekoon. Käytännössä siis tuomioistuimen tulee hylätä syyte, jos se katsoo vain tuottamuksellisen teon näytetyksi, eikä syyttäjä ole esimerkiksi vaihtoehtoisella syytteellä vedonnut myös tuottamukselliseen menettelyyn.⁷⁸ Edellä mainitun mukaisesti tuomioistuin on sidottu teon objektiivisen puolen lisäksi myös teon subjektiiviseen puoleen.

⁷³ Periaate tarkoittaa, että ”suurempi sisältää pienemmän”.

⁷⁴ Virolainen 1988, s. 387.

⁷⁵ Ekelöf – Boman 1996, s. 131, jossa Ekelöf kommentoi kyseistä tapausta.

⁷⁶ Samalla kannalla on ollut myös Ekelöf, ks. Ekelöf – Boman 1996, s. 131.

⁷⁷ HE 82/1995 vp s. 126. Aikaisemmin oikeus on kuitenkin voinut vapaammin poiketa teon kuvauksen subjektiiviseen puoleen kuuluvista seikoista, ks. Alkio 1965, s. 670 sekä ratkaisu KKO 1984 II 154.

⁷⁸ Koponen 1997, s. 277–278 ja Frände 2012a, s. 552. Tällä kannalla on ollut Virolainen jo aiemmin, ks. 1974, s. 30 ja 1988, s. 376.

Uudemmassa oikeuskäytännöstä mainittakoon esimerkkinä tapaus KKO 2012:94, josta ilmenee, että syytesidonnaisuus aiheuttaa tulkintaongelmia vielä nykypäivänäkin. Ratkaisun otsikko kuuluu:

”A oli tuomittu rangaistukseen pahoinpitelystä hänen lyötyään B:tä kerran nyrkillä päähän. Lyönnistä oli aiheutunut B:lle muun ohella laaja-alainen kallonsisäinen verenvuoto. Tähän vammaan oli vaikuttanut B:n veren hyytymisen häiriintyminen hänen käyttämänsä verenohennuslääkkeen ja sen liian korkean hoitotason seurauksena. Kun A ei vallinneissa olosuhteissa ollut voinut pitää mainittua vammaa menettelynsä varsin todennäköisenä seurauksena, hän ei ollut aiheuttanut vammaa tahallaan. Syyte tältä osin hylättiin, kun rangaistusta oli vaadittu vain tahallisesta rikoksesta.”

Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus lausuu, että kun A:lle on vaadittu rangaistusta vain tahallisesta pahoinpitelystä, ei rangaistusta voida katsoa vaaditun myös tuottamuksellisesta teosta, kun syytteen teonkuvaukseen ei sisälly sellaista A:n menettelyn kuvausta. Tapauksessa ei tämän perusteella tullut arvioitavaksi se, onko A aiheuttanut B:lle kovakalvonalaisen verenvuodon tuottamuksellisella rikoksella. Selvennyksenä todettakoon, että A:n syyksi luettiin pahoinpitely, mutta syyte hylättiin siltä osin kuin siinä on väitetty A:n menettelyllään aiheuttaneen B:lle kovakalvonalaisen verenvuodon ja sen seurauksena hengenvaarallisen tilan.

Tapauksesta näin ollen ilmenee hallituksen esityksessäkin todettu kanta, että tuomioistuin on sidottu myös teon subjektiiviseen puoleen. Tuomioistuin ei siten voinut tapauksessa arvioida, oliko seuraus mahdollisesti aiheutettu tuottamuksellisella menettelyllä. Tämä kuvastaa myös syyttäjällä olevaa ankaraa vetoamisvelvollisuutta. Mikäli syyttäjä olisi tapauksessa vedonnut lisäksi tuottamuksellisen menettelyn vaihtoehtoon, olisi tuomioistuin voinut harkita tapausta myös siltä kannalta.

Tolvanen on kritisoinut kyseistä KKO:n kannanottoa syytesidonnaisuuteen. Tapauksessa syyttäjä oli esittänyt tosiseikkoina lyönnin ja lyönnistä aiheutuneen vamman. Sen sijaan tuottamusarvio on tosiseikkoihin perustuva *normatiivinen arvio*, jota syytesidonnaisuus ei koske. Hänen mukaansa tässä tapauksessa kaikki tuottamusarvioinnissa tarvittavat tosiseikat voi katsoa tulleen syytteessä kuvatuiksi ja lisäksi KKO kuitenkin teki perusteellisen tuottamusarvioinnin ratkaistessaan vahingonkorvausvelvollisuutta. Näin ollen Tolvanen esittääkin kysymyksen, mihin

syyttäjän olisi tullut vedota, jotta vastaajan syyllistyminen vammantuottamukseen olisi voitu tutkia.⁷⁹

Edellä mainituilla perusteilla tuottamuksen ja tahallisuuden voidaan melko yksiselitteisesti katsoa kuuluvan syytesidonnaisuuden piiriin teon subjektiivisena elementtinä. Kuitenkin muun muassa *Jokela* on todennut kannattavansa sitä, että tuomioistuimella olisi esiin tulevissa yksittäisissä tapauksissa oikeus harkita, sisältääkö syyttäjän esittämä teonkuvaus myös tuottamuksellisen teon, vaikka rangaistusta olisi vaadittu vain tahallisesta teosta. *Jokela* tarkoittanee tällä sitä, että tuomioistuin voisi yksittäisissä tapauksissa syytettä *tulkitsemalla* katsoa tahallista tekoa koskevan syytteen sisältävän myös tuottamuksellisen teon. Tuomioistuimen harjoittamaan syytteen tulkittamiseen on kuitenkin syytä suhtautua varauksella.⁸⁰ Lisäksi *Jokela* toteaa, että rajatapauksissa tuomioistuimen tulisi käyttää *kyselyoikeuttaan* syyttäjän tarkoituksen selvittämiseksi, sekä kuultava vastaajaa asian johdosta.⁸¹

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2005:126 on mielenkiintoinen syytesidonnaisuuden ja tuottamusarvion osalta. Otsikon mukaan:

”Reserviläinen oli jäänyt saapumatta kertausharjoitukseen sen ajankohtaa koskeneen erehdyksensä vuoksi. Hän ei näin ollen syyllistynyt vain tahallisena rangaistavaan luvattomaan poissaoloon tai palvelusrikokseen. Koska hän ei ollut riittävän huolellisesti varmistunut harjoituksen ajankohdasta, hänet tuomittiin rangaistukseen tuottamuksellisesta palvelusrikoksesta.”

Tapauksessa syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta luvattomasta poissaolosta (RL 45:9) tai vaihtoehtoisesti palvelusrikoksesta (RL 45:1) sillä perusteella, että vastaaja oli jäänyt ilman laillista estettä saapumatta kertausharjoitukseen. Vastaaja kiisti syytteen, koska oli erehtynyt kertausharjoituksen ajankohdasta, eikä näin ollen ollut tahallaan laiminlyönyt velvollisuuttaan astua palvelukseen. Käräjäoikeus katsoi vastaajan kertomuksen erehtymisestään uskottavaksi ja hylkäsi syytteet, koska katsoi jääneen näyttämättä, että vastaajan menettely olisi ollut tahallista. Sen sijaan hovioikeus puolestaan toteaa, että asevelvollinen toimii lähtökohtaisesti tahallisesta laiminlyödessään velvollisuutensa noudattaen saamaansa käskyä saapua harjoituksiin.

⁷⁹ Tolvanen 2013, s. 213.

⁸⁰ Eerola 1997, s. 348 sekä Vuorenperä 2007, s. 61-62. Ks. syytteen tulkinnasta myös jäljempänä s. 25 ja 62.

⁸¹ *Jokela* 2008, s. 632 ja *Frände* 2012a, s. 552-553. Ks. tuomioistuimen kyselyoikeudesta tarkemmin *Virolainen* 1988, s. 388-394.

Hovioikeuden mukaan vastaajan erehtyminen harjoituksen ajankohdasta ei poistanut teon tahallisuutta ja katsoi vastaajan syyllistyneen ensisijaisen syytteen mukaan luvattomaan poissaoloon.

Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus toteaa ensinnäkin, että vastaajan erehtyminen kertausharjoituksen ajankohdasta merkitsee erehtymistä sellaisesta seikasta, jota RL 45:9:ssä tarkoitetun luvattoman poissaolon tunnusmerkistön täyttyminen edellyttää. Lisäksi korkein oikeus viittaa rikoslain 4 luvun 1§:n tunnusmerkistöerehdystä koskevaan säännökseen, jonka mukaan teko ei ole tahallinen, mikäli tekijä ei ole teon hetkellä selvillä kaikkien niiden seikkojen käsillä olosta, joita rikoksen tunnusmerkistön toteutuminen edellyttää, tai jos hän erehtyy sellaisesta seikasta. Sen sijaan vastuu tuottamuksellisesta rikoksesta voi tulla kysymykseen tuottamuksen rangaistavuutta koskevien säännösten mukaan.

Korkeimman oikeuden mukaan vastaajan erehtyminen harjoituksen ajankohdasta on johtunut hänen omasta huolimattomuudestaan, mikä taas merkitsee sitä, ettei vastaaja ole tahallaan jättänyt saapumatta kertausharjoitukseen. Kun luvaton poissaolo on rangaistava vain tahallisena, ei vastaaja ole korkeimman oikeuden mukaan siihen syyllistynyt. Vastaavasti myös syyttäjän esittämä toissijainen syyte palvelusrikoksesta on vain tahallisena rangaistava. Ratkaisun perusteluissa olennaista on korkeimman oikeuden huomio, että syyttäjä on nimennyt rikokset, joista vaatii vastaajalle rangaistusta, tahallisiksi, mutta kuitenkin *kuvannut* teot huolimattomuutena. Näin ollen korkeimman oikeuden mukaan ei ole estettä arvioida, onko vastaaja syyllistynyt tuottamukselliseen rikokseen ja tuomitseekin vastaajan *tuottamuksellisesta palvelusrikoksesta* rikoslain 45 luvun 4§:n nojalla viitaten samalla rikoslain 3 luvun 7§:n 1 momentissa säädettyyn tuottamusmääritelmään.⁸²

Sen sijaan esittelijän mietinnön mukaan vastaajaan kohdistunut syyte on perustunut hänen menettelynsä tahallisuuteen, minkä vuoksi tapauksessa ei ole edellytyksiä arvioida sitä, olisiko hän syyllistynyt tuottamukselliseen rikokseen. Mietinnössä nojaututaan ROL 11 luvun 3§:ään sekä lain esitöihin, joiden mukaan tuomioistuinta sitoo se, mitä syytteessä on selostettu vastaajan tahallisuudesta ja tuottamuksesta (HE

⁸² Vastaavasti korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2009:89 perusteluista käy ilmi, ettei väittämistaakan täyttämiseksi ole välttämätöntä nimenomaan mainita sanaa ”huolimattomasti” (ks. perusteluiden kohta 4). Vaikka ratkaisu koskee väittämistaakkaa siviiliprosessissa, voidaan sitä soveltaa analogisesti myös syytesidonnaisuutta käsittelevään tutkimukseen.

82/1995 vp s. 126). Lisäksi esittelijän mietinnössä kiinnitetään huomiota siihen, että syytteen yksilöintivelvollisuuden (RL 5:3) mukaan teonkuvauksesta on käytävä ilmi, onko teko tehty tahallaan vai huolimattomuudesta (HE 82/1995 vp s. 63).

Kyseinen tapaus on mielenkiintoinen syytesidonnaisuuden tulkinnan kannalta. Lain mukaan tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän käyttämään rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan (ROL 11:3). Lain esitöissä on kuitenkin yksiselitteisesti todettu, että tuomioistuinta sitoo se, mitä syytteessä on selostettu vastaajan käyttäytymisestä ja hänen tarkoituksestaan, esimerkiksi tahallisuudesta ja tuottamuksesta.⁸³ Tuomioistuin on siis sidottu syytteen teonkuvaukseen. Kyseisessä tapauksessa tuomioistuin arvioi vastaajan menettelyä sellaisen lainkohdan mukaan, joka koskee tuottamuksellista tekoa. Korkein oikeus kuitenkin ratkaisun perusteluissa toteaa, että syyttäjä on *kuvannut* teot huolimattomuutena ja näin ollen korkein oikeus pysyy teonkuvauksen rajoissa olematta kuitenkaan sidottu syyttäjän käyttämään rikosnimikkeeseen.

Toisaalta *Fränden* mukaan syytesidonnaisuuteen kuuluu lisäksi kysymys siitä, miten tuomioistuin *tulkits*e syyttäjän teonkuvausta. Toisinaan syyttäjän käyttämät erilaiset sanonnat ja ilmaisut mahdollistavat erilaiset tulkinnat syytesidonnaisuuden kannalta, jolloin vastaajan oikeusturvanäkökohdat huomioon ottaen tulisi eri tulkinnoista valita vastaajan kannalta lievempään lopputulokseen johtava vaihtoehto.⁸⁴ Kyseisessä tapauksessa tiukasti syytesidonnaisuutta tulkiten vastaajan kannalta lievempi vaihtoehto olisi kuitenkin ollut syytteen hylkääminen, kuten käräjäoikeus asiassa menetteli. Sen sijaan korkein oikeus syytettä *tulkitsemalla* katsoi mahdolliseksi arvioida tekoa tuottamuksellisen teon tunnusmerkistöstä käsin ja tuomitsi vastaajan tuottamuksellisesta teosta. Syytteen tulkinnan suhteen on oltava kuitenkin varovainen, sillä laajentava syytteen tulkinta tarkoittaa tosiasiallisesti syytesidonnaisuuden kiertämistä. Tulkinnassa onkin pysyttävä syytteen sanamuotojen sisällä ja lisäksi asianosaisille on varattava tilaisuus lausua käsityksensä asiasta.⁸⁵

Kyseisessä tapauksessa olennaista oli se, että syyttäjä oli *kuvannut* teon syytteen teonkuvauksessa huolimattomuutena. Näin ollen se seikka, että syyttäjä katsoi vastaajan syyllistyneen tahalliseen tekoon, ei sitonut tuomioistuinta, sillä kyse oli ainoastaan

⁸³ HE 82/1995 vp s. 126.

⁸⁴ *Frände* 2012a, s. 553.

⁸⁵ Eerola 1997, s. 348 ja Vuorenpää 2007, s. 61–62.

syyttäjän tekemästä juridisesta arviosta. Tuomioistuimen tulee laintuntemisvelvollisuutensa nimissä arvioida, minkä rikoksen tunnusmerkistön syytteessä kuvattu vastaajan menettely täyttää. Ratkaisevaa on siis se, miten syyttäjä on syytteen teonkuvauksessa kuvannut vastaajan menettelyn, sillä tuomioistuin on sidottu syytteen teonkuvaukseen. Kuten korkein oikeus kyseisen ratkaisun perusteluissa totesi, oli syyttäjä kuvannut teon huolimattomuutena, minkä vuoksi tuomioistuin pystyi arvioimaan tekoa tuottamuksellisen rikoksen tunnusmerkistöstä käsin. Merkitystä ei siten ole sillä, onko syyttäjä nimenomaisesti käyttänyt sanoja ”tahallaan” tai ”huolimattomasti”, vaan syytteen teonkuvauksen sisältö ratkaisee.⁸⁶ Kyse on oikeudellisesta arvioinnista, joka jura novit curia –periaatteen mukaan kuuluu tuomioistuimen tehtäviin. Tuomioistuimen tulee kuitenkin materiaalsen prosessinjohton keinoin informoida asianosaisia, mikäli se aikoo soveltaa asiassa sellaista säännöstä, johon syyttäjä ei ole vedonnut.⁸⁷

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä mainittakoon lisäksi tapaus Adrian Constantin v. Romania (12.4.2011), jossa oli kysymys oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä, kun vastaaja oli syytettynä tahallisesta teosta, mutta hänet oli tuomittu tuottamuksellisesta menettelystä. Tapauksessa alioikeudet olivat hylänneet syytteen tahallisesta yleisen edun vastaisesta valtuuksien törkeästä väärinkäytöksestä, koska ilmoitettu vahinko ei ollut niin suuri, että tekoa olisi voitu pitää törkeänä. Korkein oikeus puolestaan poisti alempien oikeusasteiden päätökset katsoen, että vastaaja oli toiminut lainvastaisesti, mutta ei kuitenkaan tahallisesti. Niinpä korkein oikeus tuomitsi vastaajan huolimattomuudesta viran hoidossa (eli tuottamuksellisesta teosta).

Tapauksessa alkuperäinen syyte koski tahallista tekoa. Tekoa oli luonnehdittu uudelleen vasta päätösneuvotteluiden aikana, eikä tuottamusta oltu missään vaiheessa käsitelty asianosaisten lausumissa. Näin ollen teon uudelleen luonnehdinta tuottamukselliseksi teoksi tuli vastaajalle yllätyksenä. EIT toteaa, että vastaaja olisi puolustautunut uudelleen luonnehdintaa vastaan todennäköisesti eri keinoin kuin alkuperäiseen syytteeseen. Merkitystä ei katsottu olleen myöskään sillä seikalla, että teon uudelleen luonnehdinta oli vastaajalle myönteinen. Näin ollen EIT katsoi EIS 6 artiklan 1 ja 3 a) ja b) – kohtia rikotun.

⁸⁶ Näin tuomioistuin oli myös nimenomaan todennut ratkaisun KKO 2009:89 perusteluissa.

⁸⁷ Ks. Virolainen 1988, s. 75-79 sekä 394-403 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 352-353. Materiaalista prosessinjohtoa käsitellään tarkemmin jaksossa 4.3.

3.3.3 Osallisuus

Tulkinnanvaraisia tilanteita on syntynyt myös syyttäjän väittämistaakan ulottuvuudesta osallisuuden arviointiin. Käytännössä ongelma kulminoituu rajanvetoon yhtäältä tekijäkumppanuuden ja avunannon sekä toisaalta tekijäkumppanuuden ja tekijätoimen välillä. Muiden osallisuusmuotojen erot sen sijaan ovat niin suuria, ettei syytesidonnaisuuden tulkinta aiheuttane ongelmia.⁸⁸ Oikeuskäytännössä kysymystä on käsitelty muun muassa ratkaisuisissa KKO 1994:64, KKO 1996:16 sekä KKO 2011:103.

Aiemmin syytesidonnaisuuden tulkintalinjaa on tekijäkumppanuuden ja avunannon välillä noudatettu väljemmin, mikä on havaittavissa ratkaisusta KKO 1994:64.

”Syyttäjä oli syyttänyt A:ta törkeästä huumausainerikoksesta esittäen A:n yhdessä B:n kanssa pitäneen hallussaan tiettyä maahan kaivettua amfetamiinierää. Kun kysymyksessä oli vain saman teon oikeudellinen arviointi, A:n syyksi esitetyn rangaistusvaatimuksen perusteella voitiin lukea, että hän oli teollaan edistänyt B:n rikosta, sekä tuomita A avunannosta törkeään huumausainerikokseen. (Ään.)”

Tapauksessa syyttäjä oli jutun viimeisellä käsittelykerralla tarkistanut syytettä, jolloin A ei ollut henkilökohtaisesti paikalla, vaan asiamiehen edustamana. Syyttäjä oli tuolloin toissijaisesti vaatinut A:n tuomitsemista rangaistukseen avunannosta törkeään huumausainerikokseen. KKO :n enemmistön mukaan syyttäjä oli täsmentänyt syytettään ja täsmennetty syyte on tarkoittanut aikaan, paikkaan ja muihin teko-olosuhteisiin nähden samaa tapahtumaa kuin A:n henkilökohtaisesti saapuvilla ollessa esitetty rangaistusvaatimus. Enemmistön katsoi, että kyseessä on syytteenalaisen teon uusi rikosoikeudellinen luonnehdinta, eikä sellainen uusi vaatimus, jonka esittäminen olisi edellyttänyt vastaajan haastamista vastaamaan siihen.

Puolestaan vähemmistön kannan mukaan A:lla ei alkuperäisen syytteen perusteella ollut aihetta ottaa kantaa siihen, oliko hän mahdollisesti syyllistynyt avunantorikokseen, eikä näin ollen myöskään aihetta perustella syytteen kiistämistä siltä osin. Lisäksi kun A ei ollut saanut ihmisoikeussopimusten mukaisesti yksityiskohtaista tietoa häntä vastaan nostetun toissijaisen syytteen sisällöstä ja perusteista, ei A:ta saa vähemmistön mukaan tuomita rangaistukseen tuon syytteen perusteella. Näin ollen vähemmistö perusti kantansa siihen, että vastaajan puolustautumismahdollisuudet olivat tapauksessa heikentyneet.

⁸⁸ Frände 2012a, s. 551.

Lisäksi vähemmistön mukaan alkuperäisen syyteen ylimalkaiseen teonkuvaukseen ei voida tulkinnallakaan sisällyttää väittämää avunantorikoksen tunnusmerkistön täyttymisestä. Sinänsä toissijaisen syyteen esittäminen on tämän kannan mukaan ollut sallittua, mutta juttua ei olisi tullut ratkaista varaamatta vastaajalle tilaisuutta tulla henkilökohtaisesti kuulluksi.

Myös *Eerola* on kritisoinut korkeimman oikeuden enemmistön kantaa. Hänen mukaansa ratkaisusta voidaan havaita näkemys, että syytesidonnaisuuden kannalta ei ole merkitystä sillä, onko syytteessä kyse toimimisesta tekijänä vai avunantajana. Lisäksi *Eerola* kiinnittää huomiota siihen, että ”- jo pelkästään avunannon tahallisuuteen sisältyy elementtejä, jotka eivät tavallisesti voi sisältyä tekijänä toimimista tarkoittavaan syyteeseen”. Avunannossa teon tunnusmerkistön mukaisuus rakentuu nimenomaan pääteon edistämisen kautta, minkä vuoksi kyseessä ei *Eerolan* mukaan voi olla ainoastaan uusi oikeudellinen arvio.⁸⁹

Sittemmin korkeimman oikeuden on katsottu tiukentavan tulkintalinjaa ennakkopäätöksellä KKO 1996:16. Tapauksessa syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta törkeästä petoksesta sillä perusteella, että vastaaja oli erehdyttänyt yhdessä neljän muun henkilön kanssa autovuokraamon vuokraamaan heille matkailuauton tai vaihtoehtoisesti törkeästä kätkemisrikoksesta, koska vastaaja oli ryhtynyt muiden syytettyjen hänen tietensä petosrikoksella hankkimaan autoon olemalla siinä matkustajana. Hovioikeus sen sijaan katsoi vastaajan edistäneen kanssasyytettyjen törkeää petosta ja siten syyllistyneen avunantoon.

Korkein oikeus puolestaan poisti hovioikeuden tuomion, katsoen hovioikeuden lukeneen vastaajan syyksi sellaisen teon, josta hänelle ei ollut vaadittu rangaistusta. Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan rikoksesta tuomitseminen voi perustua vain syyteeseen sisältyvien tosiseikkojen kuvaukseen. Syyteen teonkuvauksen ulkopuolelle jääviä seikkoja ei sen sijaan saa tutkia.

Koponen on ratkaisua analysoidessaan todennut, ettei ratkaisu välttämättä edusta erilaista kannanottoa verrattuna em. ratkaisuun KKO 1994:64, koska olosuhteet ovat tapauksissa erilaiset ja teonkuvaus on muuttunut jälkimmäisessä ratkaisussa enemmän. Siitä huolimatta *Koponen* katsoo ratkaisun kuvastavan syytesidonnaisuuden tulkintalinjan tiukentumista.⁹⁰ *Eerola* puolestaan katsoo jääneen edelleen epäselväksi,

⁸⁹ *Eerola* 1997, s. 346–347.

⁹⁰ *Koponen* 1997, s. 282.

onko kyseisellä korkeimman oikeuden ratkaisulla ”- tarkoitettu irtautua aiemman ratkaisun ilmentämästä avunannon ja tekijätoimen rajanvedon laatua koskevasta ajattelusta”.⁹¹

Tekijäkumppanuuden ja tekijätoimen väliseen rajanvetoon puolestaan liittyy melko tuore ratkaisu KKO 2011:103, jossa on otsikon mukaan kyse seuraavasta tilanteesta:

”Syyttäjä oli vaatinut A:lle rangaistusta siitä, että tämä oli anastanut huoltoasemalta omaisuutta murtautumalla myymälätiloihin ikkunan rikkomalla ja ottamalla sieltä elintarvikkeita. Hovioikeus tuomitsi A:n varkaudesta katsoen, että vaikka A:n ei ollut näytetty käyneen sisällä myymälätiloissa, hän oli kuitenkin ollut tekijänä osallinen varkausrikoksessa. Korkeimman oikeuden tuomiossa lausutuilla perusteilla hovioikeuden katsottiin tuominneen A:n muusta teosta kuin mistä hänelle oli vaadittu rangaistusta.”

Tapauksessa vastaajaa on syytteen mukaan syyllistynyt varkauteen murtautumalla ikkunan rikkomalla huoltoaseman myymälätiloihin ja anastamalla sieltä elintarvikkeita. Koska vastaajan ei kuitenkaan ole näytetty käyneen myymälätiloissa, on hovioikeus katsonut vastaajan olleen *tekijänä osallinen* varkausrikokseen. Näin ollen hovioikeus on tosiasiaa lukenut vastaajan syyksi rikoskumppanina tehdyn varkauden rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaisesti, eli yhdessä jonkun toisen kanssa.

Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan kun syytteessä ei ole väitettykään vastaajan toimineen yhdessä jonkun toisen kanssa, hänen puolustuksessaan on ollut riittävää ottaa kantaa syyttäjän väitteeseen ja näyttöön siitä, että hän on murtautunut huoltoasemalle ja anastanut sieltä tavaraa. Vastaajalla ei siis ole ollut syytä kiistää tekoa myös avunantorikoksen osalta. Näin ollen KKO katsoo, että syytteessä kuvatun teon ja vastaajan syyksiluetun teon välinen ero on ollut merkittävä vastaajan puolustautumisen kannalta.

Lisäksi korkein oikeus kiinnittää huomiota siihen, että yhteistuumin tehdyssä rikoksessa yhden tekijäkumppanin toimet voivat myös koskea vain jotain rikoksen vaihetta, kun taas yksin tehdyssä rikoksessa tekijän väitetään tehneen teonkuvauksessa kuvatun teon itse. Koska hovioikeuden syyksilukema teko ei sisältynyt syytteen teonkuvaukseen, KKO katsoo hovioikeuden tuominneen vastaajan muusta teosta, kuin mistä hänelle on

⁹¹ Eerola 1997, s. 347.

vaadittu rangaistusta ROL 11:3:n vastaisesti. Mainituilla perusteilla korkein oikeus kumoo hovioikeuden tuomion ja hylkää syytteen varkaudesta.

Tolvanen on ratkaisua kommentoidessaan lausunut, että väite rikoksen tekemisestä yhdessä jonkun toisen kanssa on syytteen teonkuvaukseen kuuluva tosiseikka, johon täytyy vedota. Lisäksi hän huomauttaa, että ”syytteessä ei ole kysymys epämääräisestä tapahtumasta vaan rikosvastuun perustavista täsmällisistä tosiseikoista”.⁹² Tämä on omiaan korostamaan syytteen yksilöinnin ja täsmällisyyden merkitystä. Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa realisoituu syytteen hylkääminen muodollisella perusteella. Ratkaisua voidaan kuitenkin pitää perusteltuna, sillä epäilemättä syyttäjän olisi tullut vedota rikoksen tekemiseen tekijäkumppanina, jotta tuomioistuin olisi voinut ottaa seikan syytesidonnaisuutta rikkomatta huomioon.

Vastaavasti jo edellä käsitellyssä tapauksessa KKO 2001:43 korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion siltä osin, kun vastaaja oli tuomittu rangaistukseen tekijäkumppanina tehdystä rikoksesta, vaikka syytteen teonkuvaus ei sisältänyt mainintaa tekijäkumppanuudesta. Ratkaisun perusteluissa kiinnitetään muun ohella huomiota siihen, että teonkuvaus, joka perustuu siihen, että vastaaja on yksin tehnyt syytteessä kuvatun teon, eroaa vastaajan puolustuksen kannalta merkittävästi sellaisesta teonkuvauksesta, jonka mukaan teko on tehty yhteistuumin, eli tekijäkumppanina, jonkun toisen kanssa.⁹³ Ratkaisua voidaan pitää syytesidonnaisuuden ja vastaajan puolustuksen kannalta perusteltuna.

Samantyyppiseen tilanteeseen liittyy EIT:n ratkaisu *Juha Nuutinen v. Suomi* (24.4.2007), jossa oli kysymys syytetyn oikeuksien loukkauksista, kun vastaajaa syytettiin ja hänet oli tuomittu käräjäoikeudessa tekijänä, mutta hovioikeus tuomitsi hänet avunantajana. Tapauksessa vastaajaa ja yhtiö X:n toimitusjohtajaa syytettiin käräjäoikeudessa kahdesta törkeästä veropetoksesta ja kahdesta petoksesta, koska he olivat toimittaneet lääninverovirastolle vääriä laskuja. Tämän lisäksi heitä syytettiin kirjanpitorikoksesta, koska he olivat merkinneet X:n kirjanpitoon vääriä tietoja. Käräjäoikeus tuomitsi vastaajan syytteen mukaisesti.

Vastaaja valitti ratkaisusta hovioikeuteen vedoten siihen, ettei hänen menettelyään voitu pitää kokonaisuutena arvostellen törkeänä ja katsoi syyllistyneensä korkeintaan

⁹² Tolvanen 2012, s. 426.

⁹³ Ks. tapauksesta tarkemmin s. 15-16.

avunantoon veropetokseen. Hovioikeus tuomitsikin valittajan kahdesta avunannosta törkeään veropetokseen ja kahdesta avunannosta veropetokseen ja kirjanpitorikokseen. Hovioikeus totesi lisäksi ratkaisun perusteluissa, että vastaaja oli osallistunut asiakirjojen valmisteluun, mitä ei ollut syytteessä mainittu. Vastaajan valituslupa evättiin korkeimmasta oikeudesta.

EIT kiinnittää ratkaisun perusteluissa huomiota ensinnäkin siihen, että asiakirjojen valmistelun lukeminen vastaajan syyksi oli uusi seikka, joka ei sisällynyt alkuperäiseen syyteeseen. Näin ollen vastaajan puolustautumismahdollisuudet olivat heikentyneet. Lisäksi EIT toteaa, että rikollisen teon uudella luonnehdinnalla ei loukattu syytetyn oikeuksia silloin, kun hänellä oli muutoksenhakumenettelyssä tilaisuus puolustautua riittävästi. Tässä tapauksessa valituslupa korkeimpaan oikeuteen oli kuitenkin evätty, minkä vuoksi muutoksenhaku ei mahdollistanut syytetyllä tilaisuutta riittävää oikeudellista ja tosiasiallista kysymystä alemman asteen tuomiosta.

Niinpä EIT katsoi, että vastaajalla ei ollut riittävä tilaisuutta puolustautua ylimmässä tuomioistuimessa, joten EIS 6 artiklan 1 kohta oli yhdessä saman artiklan 3 a) ja b)-kohdan kanssa rikottu. Näin ollen edellä mainitun tapauksen perusteluissa EIT ei sinänsä kiinnittä huomiota siihen, onko hovioikeus voinut tuomita vastaajan avunannosta Suomen lain mukaan, vaikka vastaajan huomiota ei oltu kiinnitetty tähän mahdollisuuteen. Sen sijaan EIT tarkastelee rikollisen teon uudelleen luonnehdinnan hyväksyttävyyttä nimenomaan vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta.

Kun syytesidonnaisuuden perimmäinen tarkoitus pohjautuu vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamiseen, on nykyisin omaksuttu tiukka tulkintalinja hyväksyttävä myös osallisuuden kannalta. Luonnollisesti vastaajan puolustuksen kannalta on eri asia, syytetäänkö vastaajaa avunantajana vai tekijänä. Toisaalta vastakkaisen näkökulman puolesta puhuu se seikka, että avunannosta tuomitseminen on vastaajan kannalta lievempi vaihtoehto. Rikoslain (19.12.1889/39) 6 luvun 8 §:n 1 momentin 3-kohdan mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa, mikäli tekijä tuomitaan avunantajana rikokseen RL 5:6:n mukaisesti.

Näin ollen voitaisiin ajatella, että syytesidonnaisuuden väljempi tulkintalinja tältä osin olisi ikään kuin vastaajan ”edun” mukainen. Tämä peruste ei kuitenkaan ole kovin

vankka. Tällöin voitaisiin yleistää, että syytesidonnaisuusperiaatteesta poikkeaminen olisi hyväksyttävää, mikäli se johtaa vastaajan kannalta lievempää lopputulokseen. Tämän tulkinnan mukaan seuraus olisi mahdollisesti vastaajan kannalta ”vähemmän haitallinen”, kuin jos hänet tuomittaisiin syytesidonnaisuutta noudattamatta esimerkiksi kokonaan eri rikoksesta. Silti se ei edelleenkään poista sitä tosiasiaa, että syytesidonnaisuudesta poikettaessa vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat heikentyneet, huolimatta oikeudenkäynnin lopputuloksesta. Sen sijaan rikoksen tekemiseen yhdessä jonkun toisen kanssa, eli tekijäkumppanuuteen, vetoaminen kuuluu kiistatta syyttäjän väittämistaakan piiriin, eikä myöskään lievennetty rangaistusasteikko koske tekijäkumppaneina tehtyä rikosta.

3.3.4 Rikoksen privilegioidut ja kvalifioidut tekomuodot

Edelleen syyttäjän väittämistaakan ulottuvuutta voidaan arvioida rikoksen eri törkeysasteiden näkökulmasta, sillä useista rikoksista on tavallisen tekemuodon lisäksi säädetty kvalifioitu ja privilegioitu tekumuoto. Rikoksen privilegioitu tekumuoto tarkoittaa rikoksen lievää tekemuotoa ja vastaavasta kvalifioitu tekumuoto törkeää tekemuotoa.⁹⁴

Syytesidonnaisuuden mukaan tuomioistuimien ei ole sidottu siihen rikosnimikkeeseen tai lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan nimenomaisesti, että mikäli teko on syytteessä kuvailtu siten, että se täyttää törkeän teon tunnusmerkistön, voi tuomioistuin tuomita vastaajan törkeästä teosta, vaikka syyttäjä olisi vaatinut vastaajan tuomitsemisesta vain tavallisesta teosta.⁹⁵

Ongelmia aiheutuu harvemmin silloin, kun syyttäjä vetoaa syytteessä kvalifioituun tekemuotoon, koska tällöin hän on jo syyteharkinnassa ottanut kantaa teon törkeysasteen arviointiin. Seikat, joihin syyttäjä vetoaa, tulevat oikeudenkäynnissä vastaajan tietoon ja hänen puolustautumismahdollisuutensa toteutuvat. Sen sijaan tilanne on ongelmallisempi, kun syyttäjän mukaan kyseessä on tavallinen tekumuoto, mutta tuomioistuin katsoo törkeän teon tunnusmerkistön täyttyvän. Vaikka asiasta on edellä mainitun mukaisesti maininta hallituksen esityksessä, aiheuttaa se silti ongelmia käytännön soveltamistilanteessa.

Tilanteesta voidaan mainita esimerkkinä tapaus KKO 1992:73. Tapauksessa syytteen teonkuvauksen mukaan A oli tahallaan viiltänyt B:n poskeen verta vuotavan haavan.

⁹⁴ Ks. Frände 2012a, s. 551.

⁹⁵ HE 82/1995 vp, s. 127.

Syyttäjä vaati vastaajan tuomitsemista pahoinpitelystä, mutta alioikeus ja hovioikeus tuomitsivat vastaajan törkeästä pahoinpitelystä. Korkein oikeus on jutun perusteluissa todennut, että ”- menettelyä on pidetty Suomen oikeusjärjestelmän sallimana, kun syytteeseen on sisältynyt kuvaus sen perusteena olevasta teosta eikä tuomioistuin ole sidottu syyttäjän esittämään rikosnimikkeeseen”.⁹⁶

Kuten aiemmin on jo todettu, syytesidonnaisuudessa on syyttäjän kannalta kyse vetoamistaakasta. Mikäli syyte koskee törkeän tunnusmerkistön mukaista tekoa, tulee syyttäjän nimenomaan vedota johonkin kvalifiointiperusteeseen, jotta tuomioistuin voi ottaa sen huomioon.⁹⁷ Em. tapauksessa oli kuitenkin kyseessä tilanne, jossa syyttäjä katsoi teon olevan tavallinen pahoinpitely, kun taas tuomioistuin piti rikosta törkeän tunnusmerkistön mukaisena. Näin ollen syyttäjällä ei ilmeisesti ollut edes tarkoitusta vedota kvalifiointiperusteen käsillä oloon syytteen tueksi.

Syytteen teonkuvauksessa kuitenkin mainittiin *viiltäminen*, minkä perusteella tuomioistuin otti huomioon törkeän pahoinpitelyn kvalifiointiperusteen olemassaolon, eli teräaseen käyttämisen. Riittävää näin ollen oli se, että kvalifiointiperuste tuli oikeudenkäynnissä esille, jolloin tuomioistuin pystyi ottamaan kyseisen seikan huomioon rikoksen törkeyttä arvioidessaan. Kuten Virolainen on todennut, on rikosnimikkeen ja lainkohdan muuttaminen syytesidonnaisuusperiaatetta rikkomatta mahdollista ainoastaan silloin, kun se voi tapahtua syytteessä esitetyn teonkuvauksen rajoissa.⁹⁸ Jotta ratkaisu ei kuitenkaan tule asianosaisille yllätyksenä ja menettelyn kontradiktorisuus toteutuu, tulee tuomioistuimen informoida asianosaisia relevanttien oikeussäännösten sisällöstä sekä mahdollisesta rikosnimikkeen muutoksesta ja varata heille tilaisuus lausua käsityksensä asiasta.⁹⁹

Toisaalta itsestään selvää ei ole sekään, voiko tuomioistuin syytteestä poiketen tuomita vastaajan lievemmästä tekemuodosta. Kyseinen ongelma realisoitui tapauksessa KKO 1993:164, jossa vastaajat olivat syytteen mukaan 1) pahoinpidelleet asianomistajaa ja 2)

⁹⁶ Ks. myös Alkio 1965, s. 674–675, Virolainen 1988, s. 395–397 sekä Virolainen 1995, s. 304. Kuitenkin korkein oikeus on ratkaisun perusteluissa kiinnittänyt huomiota siihen, että syytetyn on saatava oikeudenkäynnin kuluessa tietää, miten syytteessä kuvattu teko saattaa syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen tulla arvioitavaksi ja tiedusteltava vastaajan käsitystä tästä arvioinnista. Kyse on toisin sanoen kontradiktorisen periaatteen noudattamisesta. Kyseisessä tapauksessa näin ei kuitenkaan menetely, minkä vuoksi korkein oikeus tuomitsi vastaajan törkeän pahoinpitelyn sijasta pahoinpitelystä.

⁹⁷ Virolainen 1988, s. 382–383 ja Eerola 1997, s. 339.

⁹⁸ Virolainen 1988, s. 397.

⁹⁹ Kyse on tuomarin informatiivisesta prosessinjohdosta, ks. Virolainen 1988, s. 75-79 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 352-353. Materiaalisen prosessinjohdon eri funktioita käsitellään tarkemmin jaksossa 4.3.

myöhemmin samana päivänä pahoinpidelleet tätä uudelleen aiheuttaen asianomistajan kuoleman. Syyttäjä on vaatinut vastaajille rangaistusta A:n osalta jatketusta rikoksesta käsittäen pahoinpitelyn ja tapon, ja B:n osalta jatketusta rikoksesta käsittäen pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn. Kihlakunnanoikeus on katsonut 2 kohdan osalta jääneen näyttämättä A:n syyllistyneen tappoon ja B:n törkeään pahoinpitelyyn ja siltä osin on hylännyt syytteen.

Hovioikeuteen valittaessaan syyttäjä on lisäksi vaihtoehtoisesti vaatinut vastaajien tuomitsemista 2 kohdan osalta rangaistukseen tappelusta, josta heillä oli ollut syytä varoa voivan seurata asianomistajan kuolema. Hovioikeus kuitenkin palautti jutun kihlakunnanoikeuteen, jotta asianosaisia voitiin kuulla henkilökohtaisesti vaihtoehtoisen rangaistusvaatimuksen johdosta. Korkein oikeus pysytti hovioikeuden päätöksen.

Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan syytetylle on tarvittaessa varattava tilaisuus esittää käsityksensä sellaisesta teon rikosoikeudellisesta luonnehdinnasta, jonka mukaan teko saattaa syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen tulla arvioitavaksi. Näin on meneteltävä siinäkin tapauksessa, että kysymys on seurauksiltaan syytteessä esitettyä *lievemmästä* rikosnimikkeestä, mikäli syytetty ei syytteeseen vastatessaan ole sen soveltamiseen varautunut.

Korkein oikeus on viitannut perusteluissaan kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, joiden mukaan syytetyn on saatava tietää syytteen perusteena olevan teon tapahtumakulun kuvauksen lisäksi myös oikeudellinen arviointi siitä. Kyseinen tilanne ei kuitenkaan kovin usein muodostune ongelmaksi oikeudenkäynnissä, sillä useinhan vastaaja puolustuksessaan itse vetoaa siihen, että hänen menettelynsä on täyttänyt vain lievemmän tunnusmerkistön mukaisen teon, minkä myötä myös lievempi tekomuoto tulee kontradiktorisen menettelyn kohteeksi.

Tapaus KKO 1993:164 koskee pääosin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Kyse on siitä, ettei tuomioistuin saa tuomita vastaajaa edes lievemmästä teosta, mikäli vastaajaa ei ole siltä osin kuultu. Merkitystä ei siis anneta sille, että lievemmästä teosta tuomitsemisen voidaan luonnollisesti katsoa olevan vastaajalle edullisempi vaihtoehto. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen voidaan edellä mainitun tapauksen perusteella katsoa heijastavan vaikutuksensa myös syytesidonnaisuuteen. Näiden vaatimusten täytyminen edellyttää ankaraa syytesidonnaisuuden tulkintaa myös tapauksissa, jotka ovat vastaajan kannalta edullisempia.

4. MIHIN SYYTESIDONNAISUUS EI KOHDISTU?

4.1 Yleistä

Tämän tutkielman aiemmissa jaksoissa on tutkittu, mitä syytesidonnaisuus on ja mihin se kohdistuu. Tässä jaksossa puolestaan tarkastellaan sitä, mihin syytesidonnaisuus ei kohdistu. Syytesidonnaisuuden ulottuvuuden rajat täytyy määritellä tarkoin, jotta sekä tuomioistuimien että syyttäjien pystyvät hoitamaan omat tehtävänsä rikosvastuun toteuttajina, eikä ristiriitoja näiden välille pääsisi syntymään. Syytesidonnaisuuden ulottuvuuden määrittelyhän heijastuu käytännössä tuomioistuimen ja syyttäjän väliseen työnjakoon.

Syytesidonnaisuudella tarkoitetaan siis sitä, että tuomioistuin saa tuomita rangaistuksen vain siitä *teosta*, josta rangaistusta on vaadittu tai josta se voi omasta aloitteestaan lain mukaan määrätä rangaistuksen. Sen sijaan *tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu* (ROL 11:3). Syytesidonnaisuus kohdistuu syyttäjän syytteen teonkuvauksessaan esittämään tekoon, ei sen sijaan syyttäjän esittämään teon rikosoikeudelliseen arviointiin.¹⁰⁰ Näin ollen tarkastelun kohteena tässä jaksossa on ROL 11:3 säännöksen jälkimmäisen lauseen sisältö ja tulkinta.

Tuomioistuimen velvollisuutena on tutkia teko rikosoikeudellisesti tyhjentävästi, eli kaikki kyseeseen tulevat rikoslainkohdat huomioiden. Tuomioistuin voi syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen harkita, mihin rikokseen syytetty on syytteen teonkuvauksessa kerrotulla tavalla toimiessaan syyllistynyt. Näin ollen syyttäjän esittämä rikosnimike, eli rikoksen juridinen rubrisointi, ei sido tuomioistuinta.¹⁰¹ Tätä kutsutaan *jura novit curia* -periaatteeksi, jonka mukaan tuomioistuin tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta.¹⁰²

Tuomioistuin ei *jura novit curia* – periaatteen mukaan ole sidottu syyttäjän tai asianomistajan käsitykseen tapaukseen sovellettavasta lainkohdasta taikka rikosnimikkeestä, vaan näiltä osin noudatetaan *virallisperiaatetta*.¹⁰³ On kuitenkin huomattava, että rikosnimikkeen tai lainkohdan muuttaminen syytteestä poiketen on

¹⁰⁰ Ks. esimerkiksi Virolainen – Pölönen 2003, s. 408. Säännön on katsottu olleen voimassa jo ennen ROL:n voimaantuloa, ks. Tirkkonen 1972, s. 401, Virolainen 1974, s. 27 sekä Virolainen 1988, s. 395.

¹⁰¹ HE 82/1995 vp s. 127, Virolainen 1988, s. 395, Virolainen – Pölönen 2003, s. 408, Frände 2012a, s. 549 sekä Ekelöf – Boman 1996 s. 129.

¹⁰² Ks. Virolainen 2012, s. 212 ja Virolainen 1988, s. 394–395.

¹⁰³ Virolainen – Pölönen 2003, s. 408. Virallisperiaatetta käsitellään tarkemmin jaksossa 4.2.

mahdollista vain, mikäli se voi tapahtua syytteen teonkuvauksen rajoissa.¹⁰⁴ Toisin sanoen syyttäjän esittämä syytteen teonkuvaus sitoo syytesidonnaisuussäännön mukaisesti tuomioistuinta, mutta tuomioistuimella on oikeus ja velvollisuus harkita, mihin rikokseen vastaaja on syyllistynyt menetellessään teonkuvauksessa kuvatuin tavoin. Mikäli näin ei olisi, menettäisi tuomioistuimen ydintehtävä merkityksensä.

Lain mukaan syyttäjän on kuitenkin haastehakemuksessa ilmoitettava *nimikkeeltään* se rikos, johon hän katsoo vastaajan teollaan syyllistyneen (ROL 5:3.1:n 4-kohta). Tällöin syyttäjä ilmaisee käsityksensä siitä, kuinka tapausta tulisi hänen mukaansa oikeudellisesti arvioida, eli minkä rikoksen vastuuedellytykset täyttyvät. Syyttäjän juridinen käsitys asiasta ei kuitenkaan vaikuta prosessissa samalla tavoin kuin hänen esittämänsä teonkuvaus, vaan jää syyttäjän väittämistaakan, ja siten myös syytesidonnaisuuden, ulkopuolelle. Voidaankin sanoa, että syyttäjän väittämistaakka ulottuu vain faktatasolle teonkuvaukseen, oikeustosisekastoon, mutta ei niiden oikeudelliseen luonnehdintaan. Syyttäjällä ei toisin sanoen ole rikosnimikettä koskevaa vetoamisvelvollisuutta väittämistaakan tarkoittamassa mielessä, vaikka laki velvoittaaakin syyttäjän ilmoittamaan syytteessään, mihin rikokseen vastaaja on menettelyllään hänen mukaansa syyllistynyt.¹⁰⁵

Toisaalta on huomattava, että vaikka tuomioistuin ei ole sidottu syyttäjän arvioon vastaajan menettelyn juridisesta luonteesta, ei tuomioistuimen harkintavalta sen suhteen kuitenkaan ole täysin itsenäistä. Tätä itsenäisyyttä osaltaan rajaa syytteessä esitetty teonkuvaus siten, ettei tuomioistuin voi perustaa oikeudellista harkintaansa sellaisiin faktoihin, jotka syyttäjä on jättänyt pois syytteen teonkuvauksesta. Tämä voi siis muodostua esteeksi toisenlaisen rikostulkinnan mukaiselle tuomiolle, sillä syyttäjä ei välttämättä ole vedonnut kaikkiin niihin oikeustosisekkoihin, jotka antaisivat mahdollisuuden arvioida tekoa syytteestä poiketen jonkin toisen rikoksen tunnusmerkistön mukaan. *Lappalainen* on kuvannut tätä syyttäjän ”rikosoikeudelliseksi diagnoosiksi”, joka kulkee ikää kuin ”sateenvarjona” rikosprosessin läpi tuomioistuimen testatessa diagnoosia rikostuomiossaan.¹⁰⁶

Rikosnimikettä, ts. rikoksen rubrisointia, koskevassa erossa syytteen ja tuomion välillä voi olla kysymys joko *alternatiivisesta* tai *kumulatiivisesta* muutoksesta. Alternatiivisessa muutoksessa on kyse siitä, että tuomioistuin katsoo syytteestä poiketen

¹⁰⁴ Virolainen 1988, s. 397.

¹⁰⁵ Lappalainen 2004, s. 151.

¹⁰⁶ Lappalainen 2004, s. 148–149 ja 153.

vastaajan syyllistyneen kokonaan muuhun rikokseen, kuin josta syyttäjä on vaatinut hänelle rangaistusta.¹⁰⁷ Mikäli syytetty tuomitaan esimerkiksi kavalluksen asemasta petoksesta, kuten kävi tapauksessa KKO 2003:74¹⁰⁸, on kyseessä siis rikosnimikkeen alternatiivinen muutos. Kumulatiivinen muutos puolestaan tarkoittaa muutosta saman rikostyyppin kvalifiointi- tai privilegioimisperusteessa, mitä tapahtunee alternatiivista muutosta useammin. Vastaaja esimerkiksi tuomitaan tavallista varkautta koskevan syytteen nojalla törkeästä varkaudesta. Tällöin siis tuomioistuin arvioi tekoa lievemmän tai ankaramman lainkohdan mukaan, kuin mihin syyttäjä on vedonnut.¹⁰⁹

Vastaavasti myös *Ruotsin* lainsäädännön syytesidonnaisuussäännöksen mukaan tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikettä taikka lainkohtaa koskevaan vaatimukseen; ”*Ej vare rätten bunden av yrkande beträffande brottets rättsliga beteckning eller tillämpligt lagrum*” (RB 30:3 p.2). Jura novit curia – periaate (tai iura novit curia) on voimassa myös Ruotsissa, eli tuomioistuin voi tuomita vastaajan myös sellaisen lainkohdan mukaan, johon asianosaisten eivät ole vedonneet. Näin ollen tuomioistuin ei myöskään ole sidottu asianosaisten käsitykseen teon rikosnimikkeestä taikka rangaistusta koskevaan vaatimukseen.¹¹⁰

4.2 Virallisperiaate ja puolustuksen suosimisen periaate

Rikosprosessissa tavoitteena on selvittää rikos ja tuomita siihen syyllistynyt rangaistukseen huolehtien kuitenkin samalla siitä, ettei syytöntä tuomita. Rikosprosessiin liittyy voimakas julkinen intressi, minkä vuoksi rikosprosessissa noudatetaan akkusatorisen menetelmän rinnalla virallis- eli offisiaaliperiaatetta sekä puolustuksen suosimisen (favor defensionis-) periaatetta. Kyseisiä periaatteita noudatetaan ensisijaisesti siksi, että rikosasiassa tulee pyrkiä aina aineellisesti oikeaan ratkaisuun huolimatta asianosaisina olevien yksityishenkilöiden tahdosta taikka menettelystä.¹¹¹

Virallisperiaatteen mukaisesti oikeussuojaa annetaan yksityisen henkilön tahdosta riippumatta viran puolesta.¹¹² Virallisperiaate tarkoittaa ensinnäkin sitä, että syyttäjä nostaa syytteen asianomistajan tahdosta riippumatta, ellei kyse ole

¹⁰⁷ Virolainen 1988, s. 395–396.

¹⁰⁸ Ks. s. 45, jossa kyseistä tapausta on käsitelty tarkemmin.

¹⁰⁹ Virolainen 1988, s. 396. Mahdollisuus kumulatiiviseen muutokseen on vahvistettu myös hallituksen esityksen perusteluissa, ks. HE 82/1995 vp, s. 127.

¹¹⁰ Ekelöf – Boman 1996, s. 129-130 sekä Olivecrona 1968, s. 140.

¹¹¹ Virolainen 2012, s. 211.

¹¹² Ks. virallisperiaatteesta Virolainen – Pölönen 2003 s. 405, Jokela 2008 s. 25 ja Tirkkonen 1969 s. 83–84.

asianomistajarikoksesta.¹¹³ Tuomioistuimen kannalta virallisperiaatteessa on kuitenkin kyse siitä, tuomioistuin ei ole sidottu syytteessä käytettyyn rikosnimikkeeseen, eli teon rikosoikeudelliseen luonnehdintaan. Tuomioistuimen tehtävänä on viran puolesta arvioida vastaajan teon moitittavuus ja tuomittava siitä rangaistus, eikä tuomioistuin näin ollen ole sidottu syyttäjän rangaistusvaatimukseen. Syyttäjä tai asianomistaja voi kuitenkin esittää, ja varsinkin syyttäjä useimmiten esittää, käsityksensä siitä, minkä suuruinen ja lajinen rangaistus vastaajalle tulisi tuomita, mutta kyseiset vaatimukset eivät sido tuomioistuinta. Lisäksi tuomioistuimen tulee viran puolesta, *ex officio*, ottaa huomioon seikat, joilla on merkitystä seuraamuskysestä arvioitaessa, kuten esimerkiksi rangaistuksen lieventämis-, koventamis- ja kohtuullistamisperusteet (RL 6:5-7).¹¹⁴

Puolustuksen suosimisen periaatetta puolestaan ilmentää se, että syytetyllä ei ole asetettu rikosprosessissa väittämistaakkaa, vaan tuomioistuin voi ottaa ratkaisussaan omasta aloitteestaan huomioon syytetyn kannalta edulliset seikat, jotka ovat tulleet oikeudenkäynnissä esille, mutta joihin syytetty ei ole itse syystä taikka toisesta vedonnut.¹¹⁵ Toisin sanoen syyksiluettavuutta vähentävät taikka sen poistavat vastatosiseikat tulee tuomioistuimen ottaa viran puolesta huomioon. Tällaisia seikkoja ovat muun muassa rikoksen syyteoikeuden vanheneminen, vastaajan syyntakeettomuus taikka alentunut syyntakeisuus (RL 3:4), syytetyn alaikäisyys (RL 3:4) sekä rikoksen *oikeuttamisperusteet*¹¹⁶, kuten hätävarjelu ja pakkotila (RL 4:4 ja 4:5).¹¹⁷ Edellä mainitut seikat eivät siis kuulu syytesidonnaisuuden, eikä liioin vastaajan vetoamistaakaan, piiriin.

Sekä virallisperiaatteeseen että puolustuksen suosimisen periaatteeseen on syytä kiinnittää huomiota sen lisäksi, että ne ovat tärkeitä rikosprosessissa vaikuttavia periaatteita, myös siksi, että ne osaltaan määrittävät syyttäjän väittämistaakan ja siten syytesidonnaisuuden rajoja. Toisin sanoen seikat, jotka tuomioistuin ottaa virallisperiaatteen nojalla omasta aloitteestaan huomioon, jäävät samalla syytesidonnaisuuden ulkopuolelle.

¹¹³ Ks. Jokela 2008 s. 25 sekä Virolainen – Pölönen 2003 s. 405–406. Asianomistajalla on kuitenkin lain mukaan toissijainen syyteoikeus, mikäli syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta (ROL 1:14.1).

¹¹⁴ HE 82/1995 vp s.127, Virolainen – Pölönen 2003, s.409–410 ja Virolainen 1988, s. 361 ja 377. Samoin Ruotsissa, ks. Ekelöf – Boman 1996, s. 130.

¹¹⁵ Virolainen 1988, s. 377 sekä Virolainen 2012, s. 2011.

¹¹⁶ Oikeuttamisperusteita koskevan todistustaakan jaon osalta on vakiintuneesti katsottu, että syyttäjä on kuitenkin näyttövelvollinen siitä, että oikeuttamisperustetta ei ole ollut käsillä, ks. Lappalainen 2004, s. 155–156 ja Frände 2012b, s. 701.

¹¹⁷ Virolainen 1988, s. 377.

4.3 Materiaalinen prosessinjohto

Rikosprosessin julkisesta intressistä johtuen tuomioistuimen osallistumisella asian selvittämiseen on korostunut merkitys ja näin ollen *materiaalisessa prosessinjohdossa* onkin kysymys tuomioistuimen *selvittämisvelvollisuudesta*.¹¹⁸ Materiaalisesta prosessinjohdosta säädetään ROL 6:5.2:ssa, jonka mukaan

”Tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen tulee kysymyksiin poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia.”

Tuomioistuimen tulee rikosprosessissa materiaalisen prosessinjohdon keinoin huolehtia siitä, että juttu tulee *asianmukaisesti* käsitellyksi.¹¹⁹ Materiaalisesta prosessinjohdosta voidaan erottaa neljä eri funktiota: selventävä, rikastava, informatiivinen ja rajoittava funktio. Tuomioistuimen tulee ensinnäkin *kyselyoikeuttaan* käyttäen selvittää asianosaisten lausumien epäselvyyttä sekä selvittää heidän todellista tarkoitustaan. Tätä kutsutaan materiaalisen prosessinjohdon *selventäväksi* funktioksi. Tuomarin tulee kuitenkin selventävää prosessinjohtoa harjoittaessaan toimia siten, ettei syytetylle muodostu sellaista käsitystä, että tuomari toimii puolueellisesti syyttäjän apuna. Sen sijaan kysymys on asian ja asianosaisten tarkoituksen puolueettomasta ja asianmukaisesta selvittämisestä.¹²⁰ *Rajoittavassa* prosessinjohdossa on puolestaan kysymys siitä, että tuomarin tulee huolehtia, ettei asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta.¹²¹

Sen sijaan *informatiivisen* prosessinjohdon mukaan tuomarin on informoitava asianosaisia relevanttien oikeussäännösten sisällöstä etenkin silloin, jos käy ilmi, ettei joku asianosaisista tunne sovellettavaa säännöstä tai hänellä on siitä virheellinen käsitys. Materiaalinen prosessinjohto on myös omiaan turvaamaan menettelyn kontradiktorisuutta, sillä tuomioistuimen on materiaalisen prosessinjohdon keinoin varattava asianosaisille tilaisuus lausua mielipiteensä lainsoveltamiskysymyksistä,

¹¹⁸ Virolainen 1988, s. 51 sekä 352-359.

¹¹⁹ Vanhassa laissa mainittu velvollisuus huolehtia asian ”perusteellisesta” käsittelystä korvattiin rikosprosessiuudistuksen myötä uudessa laissa sanalla ”asianmukaisesti”, sillä sen voitiin virheellisesti tulkita tarkoittavan sitä, että tuomioistuimen tulee huolehtia syytteen toteennäyttämisestä, OJL 1/1993 s. 190, HE 82/1995 vp, s. 83 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 394-395.

¹²⁰ Virolainen 1988, s. 61-65 sekä 147-148 ja Jokela 2008, s. 379-382.

¹²¹ Virolainen 1988, s. 79-80.

jolloin se toisin sanoen valvoo, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi.¹²² Hallituksen esityksen perusteluissa mainitaan myös nimenomaisesti, että mikäli tuomioistuin katsoo, että vastaaja tulisi syytteestä poiketen tuomita rangaistukseen muun rikosnimikkeen tai lainkohdan nojalla, tuomioistuimen tulisi oikeudenkäynnin aikana kiinnittää siihen asianosaisten huomiota.¹²³ Toisin sanoen myös lainsoveltamista koskeva kysymys on alistettava kontradiktorisen menettelyn kohteeksi, jonka toteutuminen on tuomioistuimen vastuulla.¹²⁴

Puolustuksen suosimisen periaatteesta johtuen sekä syyttömien tuomitsemisen estämiseksi tuomioistuimen aktiivinen osallistuminen *syytetyn eduksi* tapahtuvaan asian selvittämiseen on hyväksyttävää, ja siihen tuomioistuimella on myös velvollisuus. Näin ollen tuomioistuimen tulee rikosprosessissa selvittää syytetyn eduksi puhuvia seikkoja sekä hankkia niihin liittyviä todisteita. Tätä kutsutaan materiaalsen prosessinjohton *rikastavaksi* (täydentäväksi) funktioksi. Sen sijaan *syytetyn vahingoksi* (ja näin ollen syyttäjän eduksi) tapahtuvaan rikastavaan prosessinjohtoon suhtaudutaan kielteisesti, sillä syytetty on jo lähtökohtaisesti rikosprosessissa viralliseen syyttäjään nähden alisteisessa asemassa ja tuomioistuimen harjoittama rikastava prosessinjohto syytetyn vahingoksi olisi epäilemättä omiaan heikentämään *vastapuolten tasavertaisuusperiaatetta* sekä prosessin puolueettomuutta. Lisäksi jo rikosprosessissa noudatettavasta akkusatorisesta menettelystä seuraa, että tarvittavan selvityksen hankkiminen ja esittäminen syytteen tueksi on syyttäjän tehtävä.¹²⁵

Materiaalsen prosessinjohton eri funktioista lähtökohtaisesti vain syytetyn vahingoksi tapahtuvaan rikastavaan prosessinjohtoon on suhtauduttava kielteisesti em. syytetyn alisteisesta asemasta ja prosessin puolueettomuudesta johtuen. Toisin sanoen tuomioistuin ei saa aktiivisesti auttaa syyttäjää syytteen toteennäyttämässä. Sen sijaan muiden materiaalsen prosessinjohton keinojen käyttö on sallittua ja toisinaan jopa välttämätöntä, jotta asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi. Tuomioistuin voi muun muassa selventävän prosessinjohton keinoin selvittää myös syyttäjän tarkoitusta, havaitessaan epäselvyyksiä esimerkiksi syyttäjän esittämässä rangaistusvaatimuksessa

¹²² Ks. tarkemmin Virolainen 1988, s. 75–79 ja 394–403 sekä Ervo 1996, s. 140. Vaikka ROL ei sisällä tästä nimenomaista säännöstä, seuraa tuomarin kyselyvelvollisuus jo PL 21.2§:ssä säädetyistä kuulemisvelvollisuudesta.

¹²³ HE 82/1995 vp s. 127.

¹²⁴ Ks. Virolainen – Pölonen 2003, s. 352–353, Virolainen 1988, s. 399–400, Virolainen 2012, s. 212 ja Jokela 2008, s. 382–383. Kontradiktorista periaatetta on käsitelty tarkemmin edellä jaksossa 2.4.

¹²⁵ Vuorenperä 2007 s. 62–63, Virolainen 1988, s. 68–75 ja 357–358, Jokela 2008, s. 77 ja 377–383. Mainittakoon, että objektiivisuus- eli tasapuolisuusperiaate velvoittaa myös syyttäjiä yleisistä syyttäjistä annetun lain 1§:n ja esitutkintalain 4 luvun 1§:n mukaan, eli syyttäjän tulee huolehtia siitä, että myös epäillyn syyllisyyttä vastaan puhuvat seikat ovat tulleet selvitettyiksi, ks. myös Jokela 2008, s. 58–59.

taikka syytteen teonkuvauksessa. Tällöin kyseessä ei siis ole syyttäjän ”auttaminen”, joka lähtökohtaisesti on kiellettyä, vaan syyttäjän tarkoituksen selvittäminen.¹²⁶

Kontradiktorisen menettelyn ja materiaalisen prosessin johdon toteuttamisesta voidaan mainita esimerkkinä jo edellä selostettu tapaus KKO 1992:73, jossa alioikeudet olivat tuominneet vastaajan törkeästä pahoinpitelystä tavallista pahoinpitelyä koskevan syytteen nojalla. Korkein oikeus on ratkaisun perusteluissa todennut, että rikoksesta syytetyn on saatava tietää syytteen perusteena olevan teon tapahtumakulun kuvauksen lisäksi myös oikeudellinen arviointi siitä. Lisäksi korkeimman oikeuden mukaan tuomioistuimen on oikeudenkäynnin kestäessä saatettava syytetyn tietoon, miten syytteessä kuvattu teko saattaa tulla syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen arvioitavaksi, ja tiedusteltava hänen käsitystään tästä arvioinnista. Kun näin ei oltu tapauksessa menetelty, tuomitsi korkein oikeus vastaajan törkeän pahoinpitelyn sijaan tavallisesta pahoinpitelystä.¹²⁷

Sinänsä siis kyseisessä tapauksessa syytteen teonkuvaus sisälsi mahdollisuuden arvioida tapausta törkeää tekemuotoa koskevan rikostunnusmerkistön nojalla, vaikka syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta vain tavallisesta tekemuodosta. Tuomioistuin ei kuitenkaan ollut kiinnittänyt vastaajan huomiota teon syytteestä poikkeavaan arviointiin eikä vastaaja näin ollen voinut lausua käsitystään siitä. Tämän vuoksi tuomioistuin ei voinut tuomita vastaajaa törkeästä tekemuodosta. Korkeimman oikeuden ratkaisu on perusteltu etenkin vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta. Jotta vastaaja voi asianmukaisesti puolustautua häntä koskevassa rikosprosessissa, tulee hänellä olla sekä yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä että tuomioistuimen tekemästä tapauksen oikeudellisesta arviosta.

Vastaavasti EIT:n ratkaisussa I.H. v. Itävalta (20.4.2006) oli kyse syytetyn oikeuksien loukkauksesta, kun tuomioistuin luonnehti tuomiossaan syytteessä kerrottua tekoa oikeudellisesti toisin kuin syyttäjä eikä huomauttanut tästä mahdollisuudesta etukäteen. Tapauksessa syyttäjä vaati vastaajille rangaistusta raiskauksesta, pakottamisesta sekä vapaudenriistosta. Alioikeus tuomitsi vastaajan rangaistukseen raiskauksesta sellaisen lainkohdan nojalla, jonka mukaan tekoa arvioitiin ankarammin kuin syyttäjän mainitseman lainkohdan mukaan. Valittajat kantelivat tuomioista sillä perusteella, että

¹²⁶ Virolainen 1988, s. 61-65 ja Jokela 2008, s. 379-382.

¹²⁷ Ks. tapauksen tarkempi selostus edellä s. 32-33. Vastaavasti tapauksessa KKO 1993:164 syytetylle oli varattava tilaisuus lausua käsityksensä teon oikeudellisesta arvioinnista siinäkin tapauksessa, että tuomioistuin katsoi teon täyttävän syytteestä esitetystä rikosnimikkeestä lievemmän tekemuodon, ks. s. 33-34.

se ei raiskauksen osalta perustunut syyteeseen. Korkein oikeus hylkäsi valituksen suullista käsittelyä pitämättä ja korkeimman oikeuden mukaan alioikeus oli vain luonnehtinut tekoa toisin kuin syyttäjä, eikä syytteen ulkopuolelle oltu näin ollen menty. Lisäksi ylioikeus hylkäsi vastaajien tuomiosta tekemän valituksen.

EIT :n mukaan EIS 6 artiklan 3 a –kohta perusti vastaajalle oikeuden paitsi saada yksityiskohtainen tieto syytteen sisällöstä, myös oikeuden saada yksityiskohtainen tieto tekojen oikeudellisesta luonnehdinnasta, mikä on edellytyksenä vastaajan tehokkaan puolustautumisen takaamiseksi. Valittajilla ei EIT :n mukaan ollut todellista mahdollisuutta puolustautua korkeimmassa oikeudessa, koska korkeimmalla oikeudella ei ollut kanteluasiassa valtaa tutkia tosiasiakysymyksiä, vaan sen oli perustettava päätöksensä pääasiassa ensiasteessa selvitettyihin seikkoihin. Tämän perusteella EIT lausui, että on välttämätöntä taata täysin ainakin yhdessä oikeusasteessa oikeus puolustautua. Kyseisessä tapauksessa alioikeuden olisi tullut antaa valittajille tilaisuus käyttää tuota oikeuttaan käytännöllisellä ja tehokkaalla tavalla sekä riittävän ajoissa. Kun näin ei oltu menetelty, EIT katsoi, että valittajia oli estetty käyttämästä tehokkaasti oikeutta puolustautua, joten EIS 6 artiklan 3 a) ja b) kohtia oli yhdessä 1 kappaleen kanssa rikottu.

Mainittu EIT :n ratkaisu on yhdenmukainen aiemmin esitellyn korkeimman oikeuden ennakkotapauksen KKO 1992:73 kanssa. Tapaukset osoittavat, kuinka tuomioistuimella on sinällään oikeus ja epäilemättä myös velvollisuus arvioida vastaajan menettelyä viran puolesta, eli olematta sidottu syyttäjän tai asianomistajan käsitykseen tapaukseen sovellettavasta lainkohdasta taikka rikosnimikkeestä. Niin vastaajien tehokkaan ja tosiasiallisen puolustautumisen takaamiseksi kuin myös yllättävien ratkaisuiden estämiseksi asianosaisten on saatava oikeudenkäynnissä tieto siitä, että tuomioistuim mahdollisesti arvio tapausta oikeudellisesti toisin kuin syyttäjä. Lisäksi asianosaisilla tulee olla mahdollisuus lausua käsityksensä lainsoveltamiskysymyksestä. Tapaukset osoittavat, että kontradiktorisen menettelyn on tosiasiallisesti toteuduttava tuomioistuimen laintuntemis- ja soveltamisvelvollisuudesta huolimatta, mikä on omiaan turvaamaan myös vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutumisen.

4.4 Jura novit curia – periaate oikeuskäytännössä

Oikeuskäytännöstämme löytyy useita oikeustapauksia, joissa on kyse jura novit curia –periaatteen soveltamisesta. Tuomioistuimen oikeus poiketa syyttäjän syytteessä esittämästä lainkohdasta ja rikosnimikkeestä on vahvistettu korkeimman oikeuden

ennakkoratkaisulla KKO 1983 II 70. Tapauksen otsikossa lausutaan nimenomaisesti, että:

”Tuomioistuimella on oikeus syyttäjän vaatimuksen estämättä syyttäjän esittämästä rikosnimikkeestä poiketen harkita, mihin rikokseen vastaaja syytteessä kerrotuin tavoin lakia rikkoessaan on syyllistynyt. Ään.”

Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut vastaajalle rangaistusta törkeästä rattijuopumuksesta, auton kuljettamisesta ilman asianmukaista ajolupaa sekä liikenne rikkomuksesta sillä perusteella, että vastaaja oli risteyksessä ohittanut edellään kulkeneen ajoneuvon, vaikka vastakkaisesta suunnasta oli ollut lähestymässä ajoneuvoja ja hän oli joutunut ylittämään ajorataan merkityn sulkuviivan. RO katsoi vastaajan laiminlyöneen olosuhteiden edellyttämän huolellisuuden ja varovaisuuden vahingon välttämiseksi menetellessään syytteessä kerrotulla tavalla ja tuomitsi hänet liikenne rikkomuksen sijaan varomattomuudesta liikenteessä.

Vastaaja valitti hovioikeuteen vaatien muun ohella päätöksen kumoamista siltä osin kuin hänet oli syytteessä mainitun liikenne rikkomuksen sijasta tuomittu rangaistukseen varomattomuudesta liikenteessä. Hovioikeus jätti kuitenkin vastaajan valituksen tutkimatta muodollisella perusteella ja näin ollen hän uudisti vaatimuksensa korkeimmassa oikeudessa. KKO :n tutkittua vastaajan valituksen, se totesi, kuten tapauksen otsikostakin ilmenee, että oikeus voi syyttäjän vaatimuksen estämättä harkita, mihin rikokseen vastaaja oli syytteessä kuvatuin tavoin tieliikennelakia ja sen nojalla annettua asetusta vastaan rikkoessaan syyllistynyt.

Tapauksessa tuomioistuin on siis poikennut syyttäjän syytteessä esittämästä rikosnimikkeestä sekä lainkohdasta. Tämä on mahdollista ainoastaan silloin, kun rikosnimikkeen ja lainkohdan muuttaminen perustuu pelkästään lain soveltamiseen ja tapahtuu syytteessä esitetyn teon kuvauksen rajoissa, sillä muussa tapauksessa rikotaan syytesidonnaisuusperiaatetta.¹²⁸ Rajanvetoa edellä mainittujen tilanteiden välillä ei ole aina helppoa tehdä. Virolainen on tapausta käsitellessään todennut, ettei aina ole yksinkertaista todeta, perustuuko rikoksen rubrisoinnin muutos ainoastaan teon erilaiseen oikeudelliseen arviointiin vai onko kyse siitä, että vastaajan syyksi on tosiasiaa luettu jotain syytteen teon kuvaukseen sisältymätöntä.¹²⁹

¹²⁸ Virolainen 1988, s. 397

¹²⁹ Virolainen 1988, s. 397.

Edellä mainitusta tapauksesta KKO 1983 II 70 on huomautettu, että raastuvanoikeus oli lisännyt omasta aloitteestaan syytteen teonkuvaukseen toteamuksen, että vastaaja oli ohitustilanteessa laiminlyönyt olosuhteiden edellyttämän huolellisuuden ja varovaisuuden noudattamisen vahingon välttämiseksi. Näin ollen huomiota on kiinnitetty siihen, että kyseisessä tapauksessa rikoksen rubrisoinnin muutos kuitenkin tosiasiaa olisi perustunut myös uuteen syyksilukemiseen eikä pelkästään erilaiseen oikeudelliseen arvioon vastaajan menettelystä.¹³⁰

Virolainen on tapausta kommentoidessaan kuitenkin todennut, ettei näin ahtaita rajoja tuomioistuimen mahdollisuudelle poiketa syytteessä mainitusta rikosnimikkeestä voida hänen mielestään asettaa. Kyseessä on kuitenkin tuomioistuimen kannalta lainsoveltamiskysymys, kun sen tarkoituksena on arvioida vastaajan menettelyä rikoslainsäädännön kannalta. Tällöin tuomioistuin myös usein viittaa rikostunnusmerkistöissä käytettyihin abstrakteihin ilmaisuihin, eikä kyse ole siitä, että vastaajan syyksi tosiasiaa luettaisiin jotakin muuta kuin mitä syytteessä on esitetty. Virolaisen mukaan tuomioistuin on todetessaan vastaajan syytteessä kuvatuin tavoin toimiessaan laiminlyöneen noudattaa olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta vahingon välttämiseksi (mitä syytteessä ei siis mainittu) ”suorittanut ainoastaan oikeudellisen subsumoinnin eli verrannut toteen näytettyjä faktoja rangaistussäännöksissä määriteltyihin rikostunnusmerkistöihin”, eikä tuomioistuin näin ollen ole lukenut vastaajan syyksi faktillisesti mitään uutta.¹³¹

Vastaavasti Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa 29.1.1981 1128/80 oli kyse rubrisoinnin muutoksesta. Tapauksessa syyttäjä oli vaatinut vastaajalle rangaistusta jatketusta kavalluksesta, muttei ollut väittänytkaan kyseisen teon kohdistuneen suureen määrään varoja tai muutenkaan toteuttavan törkeän kavalluksen tunnusmerkistöä. Kihlakunnanoikeus kuitenkin katsoi kavalluksen kohdistuneen suureen määrään varoja ja huomioon ottaen rikokseen johtaneet ja siitä ilmenevät seikat kokonaisuudessaan tuomitsi syytetyn jatketusta *törkeästä* kavalluksesta. Sen sijaan hovioikeus katsoi, ettei kihlakunnanoikeus olisi oma-aloitteisesti saanut ryhtyä tutkimaan, oliko vastaajan syyksi luettua jatkettua kavallusta pidettävä törkeänä ja tuomitsi hänet jatketusta kavalluksesta. Korkein oikeus ei myöntänyt tapauksessa valituslupaa.¹³²

¹³⁰ Näin tapausta arvio Kuusimäki 1985, s.35. Ks. myös Virolainen 1988, s. 397.

¹³¹ Virolainen 1988, s. 397–398.

¹³² Ks. myös Vaasan HO:n ratkaisu 25.1.1974 n:o 828, jossa oli kyse vastaavasta tilanteesta. Sen sijaan Vaasan HO:n ratkaisussa 19.12.1994 2260 hovioikeus tuomitsi vastaajan yksityiselämän loukkaamista

Virolaisen mukaan tapauksessa oli kyse ainoastaan rubrisoinnin muutoksesta. Mikäli syyttäjä on syytteessä maininnut kavalletuksi väitettyjen varojen määrän, on tuomioistuimella Virolaisen mukaan oikeus arvioida, onko kavallettujen varojen määrää pidettävä rikoslain 28 luvun 5§:n edellyttämänä ”suurena määränä”.¹³³ Kyseisessä tilanteessa tuomioistuin pysyy syyttäjän syytteessä esittämän teonkuvauksen rajoissa ja todetessaan, että kyseessä on ”suuri määrä” varoja, suorittaa oikeudellisen subsumoinnin, eli vertaa toteennäytettyjä faktoja rangaistussäännöksessä määriteltyyn rikostunnusmerkistöön. Toisin sanoen tuomioistuin toteuttaa jura novit curia –periaatetta, eli tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta. Näin ollen kihlakunnanoikeus olisi saanut tuomita vastaajan törkeästä kavalluksesta syytesidonnaisuutta rikkomatta. Vastaajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi tilanteissa, joissa tuomioistuin arvioi tapausta syytteessä esitetystä rikosnimikkeestä poiketen.

Sen sijaan korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2003:74 vastaaja voitiin kavallusta koskevan syytteen nojalla tuomita rangaistukseen petoksesta. Tapauksessa syyttäjä vaati vastaaja A:lle rangaistusta kavalluksesta sillä perusteella, että A oli anastanut pankkitileillään olleet rahavarat salaamalla ne pesänjakajan toimittamassa osituksessa vastaajan ja tämän puolison B:n välillä. Sekä käräjäoikeus että hovioikeus tuomitsivat vastaajan syytteen mukaisesti rangaistukseen kavalluksesta.

Korkein oikeus puolestaan katsoi, että jättämällä ilmoittamatta pankkitileillään olleet rahavarat pesänjakajan toimittamassa osituksessa vastaaja ei ole anastanut B:n varoja, eikä siten ole syyllistynyt kavallukseen. Kavalluksen sijaan korkein oikeus tarkastelee vastaajan menettelyä petosrikoksen tunnusmerkistöstä käsin. Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus toteaa, että pankkitileillä olleiden rahavarojen olemassaolon salaaminen osituksessa sisältää petosrikoksen tunnusmerkistön edellyttämän erehdyttämistoimen. Näin ollen vastaaja on varoja salaamalla hyötymistarkoituksessa erehdyttänyt osituksen toimittanutta pesänjakajaa, joka on erehdyttämisen johdosta toimittanut virheellisen osituksen. Syytteessä tarkoitettuun anastukseen on lisäksi sisältynyt väite siitä, että virheellisestä osituksesta on aiheutunut vastaajalle taloudellista hyötyä ja siten vastaavasti B:lle taloudellista vahinkoa.

koskevan asianomistajan esittämän rangaistusvaatimuksen sijasta solvauksesta, kun hovioikeus katsoi rangaistusvaatimuksen teonkuvauksen kattavan myös solvauksen tunnusmerkistön ja asianosaisille varattiin tilaisuus lausua käsityksensä asiasta.

¹³³ Virolainen 1988, s. 399. Nykyisin myös hallituksen esityksessä todetaan selvästi, että mikäli teko on syytteessä kuvailtu siten, että se täyttää törkeän teon tunnusmerkistön, voi tuomioistuin tuomita vastaajan törkeästä teosta, vaikka syyttäjä olisi vaatinut vastaajan tuomitsemisesta vain tavallisesta teosta, HE 82/1995, s. 127.

Edellä mainituilla perusteilla korkein oikeus toteaa, että syytteen teonkuvauksesta ilmenevät petosrikoksen tunnusmerkistön kannalta olennaiset seikat ja tuomitsee vastaajan petoksesta. Korkein oikeus on tapauksessa myös varannut asianosaisille tilaisuuden lausua vastaajan mahdollisesta syyllistymisestä petokseen. Toisaalta korkein oikeus toteaa, että vastaamalla syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen vastaaja on samalla esittänyt ne seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa teonkuvausta petosrikoksen tunnusmerkistön kannalta.

Kyseinen korkeimman oikeuden ratkaisu vahvistaa syytesidonnaisuuden vakiintunutta tulkintaa, jonka mukaan tuomioistuin on sidottu syytteestä ilmenevään teonkuvaukseen, mutta ei sen sijaan syyttäjän käsitykseen tapauksen oikeudellisesta arviosta. Lisäksi tapaus osoittaa, kuinka tuomioistuimen on kontradiktorisen periaatteen mukaisesti varattava asianosaisille tilaisuus tulla kuulluksi, mikäli se aikoo poiketa syyttäjän käyttämästä rikosnimikkeestä.¹³⁴ Tapauksessa täytyi sekä menettelyn kontradiktorisuuden vaatimus että vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutuminen.

Toisaalta ratkaisun perusteella havaitaan, kuinka syyttäjän käyttämästä rikosnimikkeestä poikkeaminen ei ole aivan yksinkertaista ja asiaa tulee aina tarkastella myös syytesidonnaisuuden näkökulmasta. Tapauksen perusteluissa korkein oikeus arvioi sitä, voiko teonkuvauksessa esitettyä vastaajan menettelyä tarkastella kavalluksen sijaan petosrikoksen tunnusmerkistöstä käsin kuitenkin siten, ettei syytteen teonkuvausta ylitetä. Lisäksi korkein oikeus erikseen toteaa, että ROL 11:3:ssä teolla tarkoitetaan syytteen teonkuvauksen mukaista tekoa. Korkein oikeus kävi perusteluissaan petosrikoksen tunnusmerkistön kohta kohdalta läpi arvioiden samalla, täyttääkö vastaajan menettely kyseisen tunnusmerkistön. Tätä arviota tehdessään korkein oikeus viittaa nimenomaan syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen.

Ratkaisussa korkein oikeus on syyttäjän käyttämästä rikosnimikkeestä ja tapauksen oikeudellisesta arvioinnista poiketessaan tehnyt huolellisen arvion siitä, voiko tapausta arvioida toisen rikoksen tunnusmerkistön mukaan siten, että pysytään syytteen teonkuvauksen ja samalla ROL 11:3:n rajoissa. Näin ollen tapausta voidaan pitää jopa ”malliesimerkinä” jura novit curia – periaatteen soveltamisesta. Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus kuvaa vastaajan menettelyn petosrikoksen tunnusmerkistön

¹³⁴ Vuorenperä 2004, s. 124.

avulla suorittaen samalla oikeudellisen subsumoinnin, eli verraten toteennäytettyjä faktoja rangaistussäännöksessä määriteltyyn (petosrikoksen) tunnusmerkistöön.

Tämä on samalla se vaihe, jolloin saatetaan (sinänsä erheellisesti) ajatella, että tuomioistuin ylittää teonkuvauksen rajat ja kenties tuomitsee vastaajan toisesta teosta kuin siitä, josta rangaistusta on vaadittu. Kuten Virolainen aiemmin esitettyä ratkaisua KKO 1983 II 70 kommentoidessa esitti, ei tuomioistuimen mahdollisuudelle rikosnimikkeestä poikkeamiseen voida asettaa liian tiukkoja rajoja. Lainsoveltamisratkaisua tehdessään tuomioistuin väistämättä viittaa rikostunnusmerkistöissä käytettyihin abstrakteihin ilmaisuihin, eikä kyse ole siitä, että vastaajan syyksi luettaisiin tosiasiaa jotain uutta.¹³⁵

Korkein oikeus ratkaisussa KKO 2003:74 katsoi vastaajan sen sijaan, että hän olisi syyllistynyt kavallukseen rahavaroja anastamalla (RL 28:4.1), syyllistyneen RL 36 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla petokseen *hankkiakseen itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä osituskokouksessa tahallaan salaamalla käräjäoikeuden tuomiosta ilmenevillä toiminimensä pankkitileillä olleet rahavarat, erehdyttänyt toimitusosituksen toimittanutta pesänjakajaa. Rahavarat olisi tullut ilmoittaa ositustoimituksessa vastaajan varallisuutena, johon B:lla on ollut avio-oikeus. Virheellisen osituksen johdosta B:lle on aiheutunut vahinkoa.*

Edellä mainittu vastaajan menettelyn kuvaus ei sinällään poikkea teonkuvauksessa esitetystä menettelystä. Siitä syystä, että tuomioistuin arvioi tapausta toisesta lainkohdasta ja rikosnimikkeestä käsin, poikkeaa kuitenkin vastaajan menettelyn kuvaus tuomiossa *sanamuodoltaan* syytteen teonkuvauksesta kuvatusta menettelystä. Tätä ei kuitenkaan pidä sekoittaa siihen, että tuomioistuin tuomitsee vastaajan eri teosta, kuin mistä rangaistusta on vaadittu. Tuomioistuin syytteen teonkuvauksessa kuvatun menettelyn perusteella arvioi, mihin rikokseen vastaaja on niin toimiessaan mahdollisesti syyllistynyt eli menettelee *jura novit curia* –periaatteen ja ROL 11:3:n mukaisesti.

4.5 Syytesidonnaisuuden ja *jura novit curia* –periaatteen välinen problematiikka

Epäselvyyttä siitä, mihin syytesidonnaisuus kohdistuu, eli mihin syyttäjän tulisi syytteessään vedota, ja mikä puolestaan kuuluu *jura novit curia* –periaatteen mukaisesti tuomioistuimen tehtäviin, on havaittavissa useissa oikeustapauksissa. Hyvänä

¹³⁵ Virolainen 1988, s. 397–398.

esimerkkinä edellä mainitusta problematiikasta mainittakoon korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 1987:107 sekä KKO 2010:79. Tapauksessa KKO 1987:107 on kyse seuraavasta tilanteesta:

”A oli kääntänyt revolverinsa hänen aikaisemman käyttäytymisensä johdosta paikalle tulleen poliisiauton suuntaan ja ampunut kaksi laukausta yläviistoon huomattavasti auton yläpuolelle, sen jälkeen osoitellut aseella kadunosaa, jossa auto liikkui, ja lopuksi poliisimiehen käskettyä hänen pudottaa aseensa ampunut useita laukauksia ilmaan. Syyttäjä vaati A:lle rangaistusta rikoslain 16 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta vain sillä perusteella, että A oli harjoittanut väkivaltaa poliisimiehiä vastaan. Syyte hylättiin. Ään.”

Tapauksessa oli toisin sanoen kyse siitä, että syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta, vedoten siihen, että vastaaja oli *käyttänyt väkivaltaa* poliisimiehiä kohtaan. Huomattakoon, että tapaukseen sovellettiin rikoksen tekohetkellä voimassa ollutta RL 16:1:ää, jonka mukaan virkamiehen väkivaltainen vastustaminen voi tapahtua joko väkivaltaa käyttämällä taikka väkivallalla uhkaamalla. Kihlakunnanoikeus katsoi vastaajan menetelleen syytteessä kuvatuin tavoin ja tuomitsi vastaajan rangaistukseen muun ohella virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta.

Sen sijaan hovioikeuden mukaan ne laukaukset, jotka alioikeus oli lukenut vastaajan syyksi väkivallan harjoittamisena poliisimiehiä kohtaan, olivat suuntautuneet yläviistoon ja olisivat menneet huomattavasti poliisien yläpuolelta, jolleivät olisi osuneet rakennukseen. Näin ollen hovioikeus katsoi, että menettelemällä mainituin tavoin vastaaja ei ollut harjoittanut väkivaltaa virantoimituksessa olleita poliisimiehiä kohtaan. Vastaavasti korkeimman oikeuden ratkaisu perustui siihen, että se ei pitänyt vastaajan menettelyä väkivallan käyttämisenä poliiseja kohtaan, vaan sen sijaan väkivallalla uhkailuna, minkä vuoksi syyte hylättiin.

Kyseinen korkeimman oikeuden ratkaisu kuvastaa syytesidonnaisuuden ja *jura novit curia* –periaatteen rajanvedon välistä probleemaa. Lisäksi ratkaisussa realisoituu myös tiukan syytesidonnaisuuden tulkinnan aiheuttama ongelma, eli syytteen hylkääminen muodollisella perusteella. Tapauksessa vastaajan menettely itsessään oli riidatonta. Näin ollen tulee pohtia, olisiko tuomioistuimien voinut syytesidonnaisuutta rikkomatta kuitenkin tuomita vastaajan rangaistukseen virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta, vaikka sen käsitys vastaajan menettelystä rikoksen tunnusmerkistöön sisältyvien

vaihtoehtoisten tekotapojen osalta poikkesi syyttäjän käsityksestä. Kuten jo aiemmin on todettu, on rikosnimikkeeseen ja lainkohdan muuttaminen syytteestä poiketen mahdollista vain, mikäli se voi tapahtua syytteen teonkuvauksen rajoissa.¹³⁶ Sen sijaan sen arviointi, minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely mahdollisesti täyttää, kuuluu jura novit curia – periaatteen mukaan tuomioistuimen tehtäviin.¹³⁷

Eerola on tapausta kommentoidessaan todennut, että mikäli rikoksen tunnusmerkistössä on kuvattu useita keskenään vaihtoehtoisia tekotapoja, joutuu syyttäjä tekemään valinnan siitä, minkä tekotavan hän katsoo tapauksessa toteutuvan. Syyttäjän tekemä valinta myös sitoo tuomioistuinta eikä tuomioistuin siten saa ulottaa tutkintaa vaihtoehtoisiin tekotapoihin, elleivät ne sisälly syyttäjän esittämään teonkuvaukseen. Lisäksi *Eerolan* mukaan ratkaisusta havaitaan, että vaihtoehtoisen tekotapakuvauksen soveltamista ei pidetty ainoastaan sellaisena oikeuskysymyksenä, jonka tuomioistuin olisi viran puolesta voinut ottaa huomioon. Sen sijaan uhkaus- ja pakottamiselementit katsottiin tapauksessa sellaisiksi oikeustositseikoiksi, joihin syyttäjän tulisi vedota.¹³⁸

Kyseisessä ratkaisussa syyttäjä ikään kuin ”teki väärän valinnan” siitä, mistä tekotavasta vastaajan menettelyssä oli kysymys, eli oliko vastaajan menettely väkivallan käyttämisestä vai sillä uhkaamisesta, eikä tuomioistuin näin ollen voinut tutkia vastaajan menettelyä tätä laajemmin. *Eerola* on siis katsonut edellä mainitun kaltaisessa tilanteessa vaihtoehtoisten tekotapojen kuuluvan syyttäjän väittämistäkaan piiriin.

Ratkaisua voidaan epäilemättä kritisoida syytesidonnaisuuden tulkinnan osalta. Kuten jo useaan otteeseen on todettu, asettaa syytteen teonkuvaus rajat tuomioistuimen tutkintavallalle. Olennaista on näin ollen se, kuinka syyttäjä *kuvaa* vastaajan menettelyn ja mihin oikeustositseikkoihin hän vetoaa. Syytteen teonkuvauksesta ilmenee, kuinka vastaaja ampui laukaisuja yläviistoon poliisiauton yläpuolelle. Tuomioistuimen tulee siis arvioida tapausta sekä tehdä lainsoveltamisratkaisu esitetyn teonkuvauksen rajoissa, mutta sitä ei sido syyttäjän käsitys asian oikeudellisesta luonteesta, eli tässä tapauksessa se, pitääkö syyttäjän tekoa väkivallan käyttämisenä vai sillä uhkaamisena.

Tapauksen perusteluista kuitenkin havaitaan, että korkein oikeus on ainoastaan todennut, että vastaaja *ei ole tehnyt väkivaltaa* poliisimiehiä vastaan toimiessaan syytteessä kuvatuin tavoin. Sen sijaan tuomioistuin jättää arvioimatta, minkä rikoksen

¹³⁶ Virolainen 1988, s. 397.

¹³⁷ Ks. jura novit curia – periaatteesta edellä jakso 4.1, s. 35.

¹³⁸ *Eerola* 1997, s. 340–341.

vastaajan menettely mahdollisesti täyttää. Tuomioistuin olisi näin ollen voinut syyttäjän esittämän teonkuvauksen rajoissa tuomita vastaajan virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta ROL 11:3:ää rikkomatta huolimatta siitä, että syyttäjä katsoi teon olevan väkivallan käyttämistä.

Tapausta voidaan verrata edellä käsiteltyyn ratkaisuun KKO 2003:74, jossa vastaaja tuomittiin kavallusta koskevan syytteen nojalla petoksesta. Sen sijaan, että korkein oikeus kyseisessä tapauksessa olisi ainoastaan todennut, että vastaaja ei ole anastanut asianomistajan varoja eikä siten ole syyllistynyt kavallukseen, se ryhtyi pohtimaan, voiko tapausta arvioida jonkin toisen rikoksen tunnusmerkistöstä käsin ja päätyikin tuomitsemaan vastaajan petoksesta.¹³⁹

Korkeimman oikeuden omaksuma kanta ratkaisussa KKO 1987:107 epäilemättä kuvaa (liian) tiukkaa syytesidonnaisuuden tulkintaa, mitä on perusteltu vastaajan oikeusturvaintressillä.¹⁴⁰ Vaikka vastaajan menettely oli tapauksessa riidattomasti selvitetty, syyte hylättiin, koska syyttäjän ja tuomioistuimen käsitys vastaajan tekotavasta poikkesivat toisistaan. Lienee kuitenkin syytä kysyä, vaarantuvatko vastaajan puolustautumismahdollisuuden tosiasiasa sellaisessa tilanteessa, jossa hänen menettelynsä on oikeudenkäynnissä riidattomasti selvitetty, tuomioistuin käy avointa keskustelua tapauksen oikeudellisesta arvioinnista eikä tuomioistuimen ratkaisu näin ollen tule asianosaisille yllätyksenä. Sen sijaan yllätyksenä tulee myös vastaajalle sellaista tekoa koskevan syytteen hylkääminen, mikä on riidattomasti oikeudenkäynnissä selvitetty.

Vastaavasti melko tuoreessa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2010:79 tilanne oli seuraava:

”A oli huvivenettä Helsingin edustalla kuljettaessaan ajanut karille. A oli hovioikeudessa tuomittu merilain 20 luvun 2 §:n nojalla hyvän merimiestaidon laiminlyönnistä sakkorangaistukseen. Korkein oikeus katsoi, että merilain 20 luvun 2 §:n rangaistussäännös ei koskenut huviveneitä ja syyte hyvän merimiestaidon laiminlyönnistä hylättiin.”

Tapauksessa oli kysymys siitä, että syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta hyvän merimiestaidon laiminlyönnistä sillä perusteella, että ollessaan vastuussa veneen ohjailusta, vastaaja oli laiminlyönyt noudattaa vesiliikennelaissa säädettyä olosuhteiden

¹³⁹ Tapausta on käsitelty tarkemmin edellä sivuilla 45-46.

¹⁴⁰ Näin on todennut myös Eerola 1997, s. 341 sekä Vuorenperä 2007, s. 61.

edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ohittamalla punaisen väylämerkin vasemmalta puolelta, vaikka hänen olisi tullut ohittaa lateraaliiviitta oikealta puolelta. Sen seurauksena alus oli ajanut karille, saanut vuodon ja lopuksi uponnut kansirakenteita myöden veteen. Lisäksi syyttäjän mukaan vastaaja oli aluksen päällikkönä laiminlyönyt noudattaa, mitä hänen velvollisuutenaan hyvänä merimiehenä merionnettomuuden estämiseksi olisi tullut tehdä. Merioikeus hylkäsi syytteen, koska katsoi asiassa jääneen näyttämättä, että vastaaja olisi syyllistynyt rangaistavaan tekoon. Sen sijaan hovioikeus tuomitsi vastaajan syytteen mukaisesti sakkorangaistukseen.

Korkein oikeus puolestaan otti ensinnäkin kantaa merilain soveltamisalaan. Korkein oikeus totesi, että merilaki on lähtökohtaisesti kauppamerenkulkua sääntelevä laki. Korkeimman oikeuden mukaan tämä ilmenee muun muassa merilain 1 luvun 9 §:stä, jonka mukaan muuhun kuin kauppamerenkulkuun käytettävään alukseen sovelletaan merilain säännöksiä vain, mikäli ne kulloinkin tällaiseen alukseen soveltuvat. Vastaajan kuljettamaa venettä on jo syytteessä luonnehdittu huviveneeksi, jollainen ei kuulu kauppamerenkulun piiriin.

Merilain 20 luvun 2 §:n sanamuoto rajoittaa säännöksen soveltamisen aluksen päällikköön, konepäällikköön, perämieheen, konemestariin tai muuhun, joka aluksessa suorittaa meriturvallisuuden kannalta olennaisesti merkityksellistä tehtävää. Korkeimman oikeuden mukaan rangaistussäännöksen soveltuminen vain tällaisiin vastuuvollisiin puhuu sen puolesta, ettei säännöstä sovellettaisi huvivenettä ohjailevaan henkilöön. Niinpä korkein oikeus toteaa, että merilain kysymyksessä olevasta rangaistussäännöksestä ei ilmene rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen edellyttämällä tavalla riittävän selvästi, että säännös tulisi sovellettavaksi myös huviveneisiin. Tämän perusteella korkein oikeus katsoo, että vastaajan rikosoikeudellista vastuuta arvioitaessa ei sovellettavaksi voi tulla merilain 20 luvun 2 §:n mukainen rangaistussäännös.

Ratkaisun perustelut ovat mielenkiintoiset etenkin syytesidonnaisuuden kannalta. Tapauksessa syyttäjän esittämän syytteen teonkuvauksen mukaan vastaaja on ”laiminlyönyt noudattaa vesiliikennelaissa säädettyä olosuhteiden edellyttämää huolellisuutta ja varovaisuutta ohittamalla punaisen väylämerkin vasemmalta puolelta vaikka hänen olisi tullut ohittaa lateraaliiviitta oikealta puolelta”. Korkein oikeus toteaa, että syyttäjä on syyttänyt vastaajaa merilain 20 luvun 2 §:n nojalla hyvän merimiestaidon laiminlyönnistä. Säännöksen mukaan hyvän merimiestaidon

laiminlyönnistä tuomitaan muun muassa perämies, joka laiminlyö, mitä hyvänä merimiehenä on hänen velvollisuutenaan merionnettomuuden estämiseksi.

Korkeimman oikeuden mukaan syytteen teonkuvauksessa mainittu vesiliikennelaissa säädetty olosuhteiden edellyttämä huolellisuus ja varovaisuus kuvasivat tässä tapauksessa ainoastaan sitä, mitä vastaajan velvollisuuksiin on hyvänä merimiehenä kuulunut merionnettomuuden estämiseksi. Tällä perusteella, ja kun vaihtoehtoisia syytettä ei ole esitetty, vastaajan menettelyä ei ole korkeimman oikeuden mukaan mahdollista arvioida esimerkiksi vesiliikennelain 24 §:n rangaistussäännöksen nojalla. Mainittujen perusteiden johdosta korkein oikeus kumosi hovioikeuden tuomion ja hylkäsi hyvän merimiestäidön laiminlyöntiä koskevan syytteen.

Korkeimman oikeuden ratkaisua etenkin syytesidonnaisuuden kannalta on kritisoitu oikeuskirjallisuudessa. Tapausta kommentoidessaan *Tolvanen* ensinnäkin korostaa, että syytteessä ei tarvitse toistaa lakiin kirjoitettua normilauseetta, vaan ainoastaan menettely, johon normilause soveltuu. Syytteessä toisin sanoen kuvataan olosuhteet, eli rikoksen tunnusmerkistön kannalta olennaiset oikeustositteet.¹⁴¹ Tapauksessa syyttäjä oli syytteen teonkuvauksessa kuvannut teon, jonka perusteella hän vaati vastaajan tuomitsemista rangaistukseen. Syyttäjän ja tuomioistuimen käsitykset tapaukseen sovellettavasta laista kuitenkin poikkesivat toisistaan, kun syyttäjä katsoi vastaajan toimineen merilain säännösten vastaisesti ja tuomioistuin puolestaan katsoi, ettei merilakia voida kyseiseen tapaukseen soveltaa.

Tolvasen mukaan korkein oikeus näyttää tapauksen perusteella edellyttävän, että syyttäjän olisi tullut nimenomaan vedota vesiliikennelakiin, jotta vastaajan menettelyä olisi voitu arvioida kyseisen lain tunnusmerkistön mukaan. Hän kiinnittää huomiota myös siihen, että syyttäjän esittämää teonkuvausta olisi mahdollisesti voitu arvioida jopa liikenneturvallisuuden vaarantamisen tunnusmerkistön, eli RL 23:2.1:n, näkökulmasta.¹⁴²

Vastaavasti myös *Viljanen* ”oudoksuu vahvasti” korkeimman oikeuden kantaa siihen, ettei rangaistusta voitu tuomita vesiliikennelain nojalla vaihtoehtoisen syytteen puuttuessa ottaen huomioon ROL 11:3 säännöksen sekä sen, että syytteen teonkuvaus on kuitenkin toistettu korkeimman oikeuden perusteluissa. Lisäksi Viljanen huomauttaa, että vesiliikenneriikkomuksesta tuomitseminen ei edellytä minkään nimenomaisen

¹⁴¹ Tolvanen 2011, s. 422. Ks. syytteen teonkuvauksesta myös edellä jakso 3.3.1.

¹⁴² Tolvanen 2011, s. 422.

vesiliikennesäännön rikkomista, vaan siihen riittää lain 5.1 §:ssä säädetyn huolellisuuden ja varovaisuuden laiminlyönti.¹⁴³ Huviveneen kuljettaja oli epäilemättä tapauksessa laiminlyönyt noudattaa lain edellyttää huolellisuutta ja varovaisuutta.

Kyseisen ratkaisun perusteella havaitaan syytesidonnaisuuden soveltamiskäytännön kehittyneen jo todella tiukaksi. Ratkaisu osoittaa, kuinka korkein oikeus käytännössä edellyttää jo sitä, että syyttäjä vetoaa tiettyihin pykäliin, eikä siis ainoastaan tapahtumiin, jotta tuomioistuin voi arvioida tapausta niiden perusteella. Syytesidonnaisuuden sijaan voitaisiinkin puhua jo ”pykäläsidonnaisuudesta”. Tapauksessa syyttäjä kyllä kuvasi syytteen teonkuvauksessa teon, johon katsoi vastaajan syyllistyneen, mutta ei sen sijaan vedonnut ”oikeisiin” pykäliin vaatimuksensa tueksi. Ratkaisun herättämä kritiikki on näin ollen aiheellista.

Kuten Tolvanen on tapausta kommentoidessaan arvioinut, olisi vastaajan menettelyä voitu mahdollisesti arvioida niin rikoslain kuin vesiliikennelainkin näkökulmasta. Sen sijaan korkein oikeus ei lukenut vastaajan syyksi edes vesiliikennesäännön rikkomusta, vaikka teonkuvaus Tolvasen mukaan kiistatta kattoi tätä tunnusmerkistöä vastaavat seikat.¹⁴⁴ ROL 11:3 §:n mukaan tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan, jonka nojalla rangaistusta on vaadittu. Lain tunteminen ja lainsoveltamisratkaisun tekeminen kuuluvat lain mukaan tuomioistuimen, ei syyttäjän, tehtäviin. Laki ei siis edellytä pykäliin vetoamista, mutta sen sijaan kyseinen korkeimman oikeuden ratkaisu on sitä käytännössä edellyttänyt.

Edellä mainitut oikeustapaukset KKO 1987:107 ja KKO 2010:79 osoittavat, kuinka rajanvetoa *jura novit curia* – periaatteen ja syytesidonnaisuuden välillä on toisinaan hankala tehdä. Etenkin ratkaisusta KKO 2010:79 havaitaan, kuinka syyttäjälle annetaan vastuuta myös lainsoveltamisesta, joka sille ei tosiasiallisesti kuulu. Samalla heikkenee tuomioistuimen tärkeimmän tehtävän, eli laintuntemuksen ja sen soveltamisen merkitys. Epäselvyys tuomioistuimen ja syyttäjän välisessä työnjaossa lainsoveltamisen osalta johtaa myös siihen, että rikosprosessin funktiot, eli vastaajan oikeusturvan sekä rikosvastuun toteutuminen, jäävät herkemmin täyttymättä. Tämä sen vuoksi, että toisinaan oikeustapauksissa ilmenee epäselvyyttä siitä, mihin syyttäjän olisi tullut vedota, ja vastaavasti mikä kuuluu tuomioistuimen tehtäviin virallisperiaatteen mukaisesti.

¹⁴³ Viljanen 2011, s. 256.

¹⁴⁴ Tolvanen 2011, s. 422.

Kuten *Koponen* on havaittavasta syytesidonnaisuuden tulkintalinjan kehityssuunnasta todennut, että ”..käytännössä ollaan paljolti jo lähestymässä rikosnimikkeen sitovuutta. Mitä tiukemmin syytesidonnaisuutta arvioidaan, sitä vaikeampi on muiden rikosten tunnusmerkistöä kokonaisuudessaan sijoittaa tiettyyn teonkuvaukseen.”¹⁴⁵ Mikäli syytesidonnaisuuden tulkinta kehittyy kohti ”pykäläsidonnaisuutta”, tarkoittaa se käytännössä sitä, että tuomioistuimen on yhä vaikeampi arvioida tapausta syytteestä poiketen eri rikoksen tunnusmerkistöstä käsin. Kyseinen kehityssuunta epäilemättä vaikeuttaa tuomioistuimen tehtävää laintuntijana ja – soveltajana. Voidaankin kysyä, miten tuomioistuin voi toteuttaa lainsoveltamistehtävänsä, mikäli syyttäjän esittämä rikosnimike on käytännössä sitova.

Syyttäjän tehtävänä on esittää syytteessä teonkuvaus, jossa hän tuo kaikki oleelliset seikat esille ja tuomioistuimen tehtävä on puolestaan arvioida, minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely täyttää. Usein toki tuomioistuimen ja syyttäjän käsitykset tapaukseen sovellettavista lainkohdista ovat hyvin, tai jopa täysin, yhtenevät, mutta eikö ole juuri tuomioistuimen tehtävä hankalammissa tapauksissa harkita, minkä lainkohdan mukaan tapausta on arvioitava ja minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely täyttää? Tällöin tuomioistuin nimenomaan tuntee lain ja soveltaa sitä viran puolesta, kuten *jura novit curia* – periaate edellyttää. Luonnollisesti syytteestä poikkeava laintulkinta ei saa tulla vastaajalle yllätyksenä, vaan siitä tulee käydä keskustelua oikeudenkäynnin kuluessa.

Tilanne, että syyttäjän esittämä rikosnimike käytännössä sitoisi tuomioistuinta, olisi rikosvastuun toteuttamisen kannalta täysin kestämaton. Tällöin tuomioistuimen olisi lähes mahdotonta arvioida tapausta toisin kuin syyttäjä ja oikeudenkäynti olisi lähestulkoon *arpapeliä*.¹⁴⁶ Mikäli syyttäjän käsitys tapauksen oikeudellisesta arviosta on sama kuin tuomioistuimen käsitys asiasta, voidaan vastaaja tuomita rangaistukseen. Sen sijaan vaikka vastaajan menettely olisi oikeudenkäynnissä sinänsä riidattomasti selvitetty, mutta syyttäjän ja tuomioistuimen käsitykset tapaukseen sovellettavasta lainkohdasta ja sen myötä rikosnimikkeestä olisivat erilaiset, tulisi syyte hylätä. Tilannehan olisi täysin mieletön, mutta käytännössä hyvinkin realistinen, mikäli syyttäjän käsitys rikosnimikkeestä sitoisi tuomioistuinta.

¹⁴⁵ *Koponen* 1997, s. 285.

¹⁴⁶ Ks. *Koponen* 1997, s. 290, jossa hän toteaa, että ”oikeudenkäynnistä voisi tulla melkoista arpapeliä, jossa ratkaisevaa olisi kuinka hyvin syyttäjä on onnistunut oletuksissaan”.

Rikosnimikkeen sitovuutta on perusteltu vastaajan oikeusturvan kannalta. Vastaajan oikeusturvan taikka puolustuksen kannalta ei voine olla välttämätöntä, että hän tietää etukäteen yksilöidyn syytteen lisäksi myös sen, että mistä rikoksesta hänet tullaan tuomitsemaan, mikäli tuomioistuin sattumoisin arvioi tapausta samalla tavoin kuin syyttäjä. Sen sijaan vastaajan oikeusturvan kannalta on olennaista, että vastaajan väitetty menettely tullaan selvittämään mahdollisimman tarkasti oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä. Tämän jälkeen käydään keskustelua siitä, minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely mahdollisesti täyttää. Jopa vastaajan näkökulmasta tilanne on melko absurdi, mikäli hänen menettelynsä on oikeudenkäynnissä riidattomasti selvitetty, mutta syyte hylätään sillä perusteella, että syyttäjä ja tuomioistuin ovat tapauksen juridisesta arviosta eri mieltä. Näinhän juuri kävi edellä kuvatuissa tapauksissa KKO 1987:107 sekä KKO 2010:79.

4.6 Rikosten törkeiden tekomuotojen kokonaisarvostelu

Edellä on tarkasteltu syytesidonnaisuuden ulottuvuutta rikoksen lievien ja törkeiden tekomuotojen osalta.¹⁴⁷ Rikosten törkeiden tekomuotojen osalta tulee lisäksi tutkia syytesidonnaisuuden ulottuvuutta rikoksen törkeän tekumuodon kokonaisarvosteluun liittyen. Rikosten törkeiden tekomuotojen tunnusmerkistöt sisältävät tyhjentävän luettelon kvalifiointiperusteita sekä vaatimuksen, että rikos on myös *kokonaisuutena arvostellen* törkeä. Näin ollen pelkkä kvalifiointiperusteen olemassaolo ei yksin riitä rikoksen luokitteluun törkeäksi, vaan rikoksen on lisäksi oltava kokonaisuutena arvostellen törkeä.¹⁴⁸ Syyttäjän vetoamistaakaan on katsottu kohdistuneen nimenomaan kvalifiointiperusteen käsillä oloon, ei sen sijaan kokonaisarvostelun tekemiseen. Niinpä tuomioistuin voisi suorittaa kokonaisarvioinnin omasta aloitteestaan.¹⁴⁹

Kokonaisarvostelun merkitystä ja syyttäjän vetoamisvelvollisuutta on käsitelty tuoreessa törkeää varkautta koskevassa ratkaisussa KKO 2013:57. Tapauksessa vastaajat olivat yrittäneet murtautua asuttuihin asuntoihin, ja kyse oli siitä, oliko tekoja kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeän varkauden yrityksinä ja millä perusteilla kokonaisarvostelu oli suoritettava (Ään).

Syyttäjä vaati vastaajille rangaistusta törkeän varkauden yrityksistä, koska vastaajat olivat kahdella eri kerralla yrittäneet murtautua X:n asuinhuoneistoon väentämällä

¹⁴⁷ Ks. jakso 3.3.4.

¹⁴⁸ HE 66/1988 vp, s. 19 ja Eerola 1997, s. 339.

¹⁴⁹ Frände 2012a, s. 551 ja Eerola 1997, s. 339.

asunnon ulko-ovea auki ensimmäisellä kerralla vasaralla ja toisella kerralla sorkkaraudalla. Varkauden yritykset olivat syytteen mukaan törkeitä, koska vastaajat olivat yrittäneet murtautua asuttuun asuntoon ja tekoja oli myös kokonaisuutena arvostellen pidettävä törkeänä. Käräjäoikeus katsoi vastaajien menetelleen syytteessä kuvatuin tavoin, mutta ei pitänyt tekoja kokonaisuutena arvostellen törkeinä, koska asiassa ei ollut esitetty mitään, minkä vuoksi tekoja olisi pidettävä kokonaisuutena arvostellen törkeinä. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion.

Korkeimman oikeuden enemmistö on ratkaisun perusteluissa todennut, että vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen edellyttää, että myös rikoksen törkeyden kokonaisarvioinnin perusteet tulevat oikeudenkäynnissä asianmukaisesti käsitellyiksi ja selvitettyiksi. Näin ollen törkeästä tekomuodosta rangaistusta vaativan syyttäjän tai asianomistajan on esitettävä perusteensa, miksi tekoa on pidettävä myös kokonaisuutena arvioiden törkeänä ja mihin seikkoihin he vetoavat vaatimuksensa tueksi.

Kuitenkin korkein oikeus lausuu, että rikoksen katsominen kokonaisuutena arvostellen törkeäksi ei aina edellytä ankaroittamisperusteeseen liittymättömien teon törkeyttä osoittavien seikkojen toteamista. Näissä tapauksissa kokonaisarvostelu voi tapahtua arvioimalla rikoksen törkeyttä ankaroittamisperusteen tai -perusteiden ilmenemismuodon pohjalta. Toisaalta myös rikoksen laji ja teko-olosuhteet voivat korkeimman oikeuden mukaan vaikuttaa siihen, millä tavoin rikoksen törkeys kokonaisuutena arvostellaan.

Tapauksessa korkeimman oikeuden enemmistö katsoo, että kokonaisarvosteluun liittyvät seikat, eli muun muassa vastaajien aiempi syyllistyminen vastaaviin tekoihin, varustautuminen murtautumiseen sopivilla välineillä sekä tekijöiden useampilukuisuus, ovat olleet oikeudenkäynnissä sillä tavoin esillä, että ne on mahdollista ottaa huomioon rikoksen törkeyden kokonaisarvostelussa. Toisaalta kyseiset seikat mainittiin myös syytteen teonkuvauksessa ja kuten sanottu, sitoo syytteen teonkuvaus tuomioistuinta.

Sen sijaan syyttäjä vetosi muutoksenhakemuksessaan hovioikeudelle kokonaisarvostelun perusteena siihen, että tekojen kohteena oli asuttu asunto ja että teot ovat loukanneet asianomistajien kotirauhaa ja olleet omiaan aiheuttamaan asianomistajille turvallisuuden tunnetta. Korkein oikeus puolestaan ottaa kokonaisarvostelussaan huomioon eri seikkoja, jotka kuitenkin ovat olleet oikeudenkäynnissä esillä, ja tuomitsee vastaajat törkeän varkauden yrityksestä.

Vähemmistön kannan mukaan syyttäjä ei ole perustellut, minkä seikkojen johdosta kokonaisarvostelu täyttyy, vaikkakin syytteestä joko ilmenee tai siitä voidaan päätellä em. kokonaisarvosteluun liittyvät seikat. Kun syyttäjän nimenomaan ottaman kannan mukaan näillä tai muilla seikoilla ei ole merkitystä syytteen kokonaisarviointikriteerin kannalta, ne ovat jääneet vähemmistön mukaan ohimennen-maininnoiksi. Tämän vuoksi seikat eivät tulleet oikeudenkäynnin kohteeksi eikä vastaajilla ole ollut tarvetta lausua niiden merkityksestä kokonaisarviointikriteerin kannalta. Tästä syystä niitä ei myöskään voida lukea syytettä tukeviksi seikoiksi.

Korkeimman oikeuden enemmistö on siis omaksunut sen kannan, että rikoksen törkeyden kokonaisarvostelu ei sinällään kuulu syyttäjän vetoamistaan piiriin. Tuomioistuin voi ottaa rikoksen törkeyden kokonaisarvostelussa huomioon kaikki ne seikat, jotka ovat olleet oikeudenkäynnissä esillä. Myös rikoksen törkeyden kokonaisarvostelussa on ennen kaikkea tärkeää, että sen perusteena olevat seikat eivät tule vastaajalle yllätyksenä, vaan vastaajalla on tullut olla mahdollisuus lausua kyseisistä seikoista oikeudenkäynnissä. Kuitenkaan syyttäjän ja tuomioistuimen mahdollisesti erilainen näkemys kokonaisarvostelun perusteena olevista seikoista ei estä rikoksen arvioimista kokonaisuutena arvostellen törkeäksi.

Kokonaisarvion suorittamisesta on myös oikeuskirjallisuudessa esitetty eriäviä näkökulmia. *Eerolan* mukaan tuomioistuin ei voine olla sidottu syyttäjän esittämään kokonaisarvioon eikä sen tueksi esitettyihin seikkoihin, koska kyseessä on lain edellyttämä normatiivinen ja kokonaisvaltainen harkinta. Toisaalta hänen mukaansa syyttäjän tulee kuitenkin syytteessään tuoda esille seikat, joihin tämä perustaa kokonaisarvionsa, jotta vastaaja pystyy tehokkaasti puolustautumaan. Siten on perusteltua kiinnittää kokonaisarvostelu teosta ilmeneviin konkreettisiin seikkoihin.¹⁵⁰ Konkreettisten seikkojen esiin tuominen kokonaisarvion tueksi helpottaa niin vastaajaa kuin tuomioistuintakin ymmärtämään, miksi tekoa on syyttäjän mukaan pidettävä törkeänä ja vastaaja voi puolestaan pyrkiä kiistämään kyseiset seikat.

Myös *Lappalainen* on ollut *Eerolan* kanssa samoilla linjoilla. Lappalaisen mukaan tunnusmerkistöihin usein sisältyvät sanonnat, kuten ”erityisen raa’alla ja julmalla tavalla” tai ”ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä”, ovat *arvoasetelmia*, jotka eivät kuulu itse teonkuvaukseen, vaan ovat teonkuvauksesta tehtäviä päätelmiä. Tällöin ne eivät kuulu syyttäjän väittämistaakan piiriin, vaan arvoasetelmia koskeva

¹⁵⁰ Eerola 1997, s. 339.

päätely vastaa luonteeltaan oikeustositseikkoja koskevaa juridista luonnehdintaa, mikä jää muun muassa väittämistaakan ulkopuolelle. Toisaalta syyttäjän tulee kuitenkin tiettyyn rikosnimikkeeseen päätyessään tuoda esille rikosnimikkeeseen mahdollisesti sisältyvät arvoasetelmat sekä syyt, joihin kyseinen arvoasetelma perustuu. Näin ollen kontradiktorinen menettely toteutuu myös arvoasetelmien osalta.¹⁵¹

Koponen on puolestaan todennut, että syytesidonnaisuuden tulkintalinjan tiukennuttua lähestyvät syytesidonnaisuuden asettamat rajat jo rikosnimikkeen sitovuutta. Hän esittääkin kysymyksen, että onko tästä suuntauksesta syytä poiketa tilanteissa, joissa syytesidonnaisuuden haittavaikutukset ovat vähäisimmät. Vastajan syyksi voidaan kuitenkin lähes aina lukea syytteen mukainen lievempi tekemuoto, eikä syytesidonnaisuuden tiukan tulkinnan ankarin seuraus, materiaalisesti väärä syytteen hylkääminen, näissä tilanteissa realisoitune. Lisäksi *Koponen* mukaan akkusatoriseen menettelyyn ei erityisen hyvin sovellu se, että tuomioistuimien syyksilukemisessaan edes kokonaisarvostelun osalta nojautuu sellaisiin seikkoihin, joihin syyttäjä ei nimenomaisesti halua vedota.¹⁵²

Myös *Tolvanen* on ratkaisua kommentoidessaan todennut, että syyttäjän on avoimesti tuotava esille seikat, joiden perusteella hän vaatii kvalifioitujen tunnusmerkistön soveltamista. Lisäksi *Tolvanen* on huomauttanut, että syyttäjän tulisi jo syytteen teonkuvauksessa ilmoittaa kokonaisarvostelun kannalta relevantit seikat, tai vedota niihin viimeistään käräjäoikeuden pääkäsittelyssä. Toisaalta tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia siitä, että kokonaisarvosteluun liittyviä seikkoja käsitellään oikeudessa ja että vastaaja pystyy puolustuksessaan ottamaan niihin kantaa.¹⁵³ *Tolvanen* ei kuitenkaan ole ottanut kantaa siihen, että po. ratkaisussa korkein oikeus otti kokonaisarvostelussaan huomioon eri seikkoja, kuin joihin syyttäjä oli vedonnut.

Kyseisen korkeimman oikeuden ratkaisun herättämät mielipiteet ja kommentit osoittavat, kuinka syytesidonnaisuuden ulottumisesta taikka ulottumattomuudesta myös rikoksen kokonaisarvostelun osalta vallitsee erimielisyyttä. Korkein oikeus on kuitenkin ottanut sen kannan, että kokonaisarvostelun suorittaminen kuuluu tuomioistuimen tehtäviin, eikä näin ollen syyttäjän vetoamistaakaan piiriin. Korkeimman oikeuden kannalla on myös ollut *Eerola*, jonka mukaan kokonaisarvion suorittaminen on ”laissa

¹⁵¹ Lappalainen 2004, s. 154-155.

¹⁵² Koponen 1997, s. 286-287.

¹⁵³ Tolvanen 2014, s. 42.

edellytetty normatiivinen, kokonaisvaltainen harkinta”.¹⁵⁴ Vastaavasti Lappalaisen mukaan kokonaisarvostelun tekeminen liittyy arvoasetelmiin, jotka ovat teonkuvauksesta tehtäviä päätelmiä ja jäävät siten väittämistaakan ulkopuolelle.¹⁵⁵ Kyse on siitä, että korkein oikeus sekä muun muassa Eerola ja Lappalainen katsovat kokonaisarvioinnin suorittamisen kuuluvan tuomioistuimen tehtäviin. Tätä näkemystä voidaan pitää perusteltuna.

Kuten edellä on todettu, voi tuomioistuin tuomita vastaajan törkeästä teosta myös siinä tapauksessa, että syyte koskee tavallista tekemuotoa.¹⁵⁶ Tällöinhän korkein oikeus suorittaa joka tapauksessa kokonaisarvion ilman, että syyttäjä olisi nimenomaisesti vedonnut mihinkään tiettyihin seikkoihin *kokonaisarvion tueksi*. Syyttäjällä ei tällaisessa tapauksessa luonnollisestikaan ole mitään syytä ottaa rikoksen törkeyden puolesta puhuvia seikkoja huomioon, sikäli kun hän katsoo ainoastaan tavallisen tekemuodon täyttyvän.

Toki syytteen teonkuvauksen tulee mahdollistaa rikoksen arvioiminen törkeäksi, jotta tuomioistuin voi sen perusteella lukea vastaajan syyksi törkeän teon. Onhan tuomioistuin joka tapauksessa sidottu syyttäjän esittämään syytteen teonkuvaukseen. Tällöin tuomioistuin luonnollisesti tekee myös kokonaisarvostelun ilman, että syyttäjä on vedonnut tiettyihin seikkoihin nimenomaan kokonaisarvostelun tueksi. Mikäli tuomioistuin voi kyseisessä tilanteessa suorittaa kokonaisarvostelun omasta aloitteestaan, mitä syytä on tulkita asiaa eri tavalla tilanteessa, jossa syyttäjä jo syytteessä katsoo teon törkeäksi, mutta ainoastaan kiinnittää kokonaisarvioissa huomiota eri seikkoihin kuin tuomioistuin.

Sen sijaan Koponen ja korkeimman oikeuden vähemmistö katsovat kokonaisarvion suorittamisen kuuluvan syytesidonnaisuuden piiriin. Koposen mukaan tuomioistuimen ei akkusatorisessa oikeudenkäyntimenettelyssä tulisi ottaa edes kokonaisarvostelussa huomioon sellaisia seikkoja, joihin syyttäjä ei ole vedonnut. Koponen perustelee kokonaisarvion ”sisällyttämistä” syytesidonnaisuuteen sillä, että syytesidonnaisuuden tulkintalinja on jatkuvasti tiukentunut. Tätä Koposen esittämää perustelua voidaan kritisoida. Pelkästään sillä seikalla, että syytesidonnaisuuden tulkintalinja on jatkuvasti tiukentunut, ei voitane samalla perustella sitä, että yhä useampi lähtökohtaisesti

¹⁵⁴ Eerola 1997, s. 339.

¹⁵⁵ Lappalainen 2004, s. 154.

¹⁵⁶ Tätä tilannetta on käsitelty edellä jaksossa 3.3.4.

tuomioistuimelle kuuluva tehtävä tulisi siirtää ”syyttäjän vastuulle” ulottamalla se syytesidonnaisuuden piiriin.

Syytesidonnaisuuden noudattamisen keskeinen tarkoitus on turvata vastaajan puolustautumismahdollisuudet. Jälleen lienee syytä pohtia, vaarantuiko vastaajan oikeusturva edellä mainitussa tapauksessa, kun jo syyte itsessään koski rikoksen törkeää tekemuotoa, eli vastaajalla oli oikeudenkäynnin alusta alkaen tieto siitä, että tekoa mahdollisesti pidetään törkeänä,¹⁵⁷ ja kokonaisarvion perusteeksi otetut seikat olivat oikeudenkäynnissä esillä. Vastaajalla oli puolustuksessaan jo alusta alkaen mahdollisuus ottaa kantaa siihen, miksi teko ei täytä törkeän tekemuodon tunnusmerkistöä, joten vastaajan puolustautumismahdollisuudet tuskin vaarantuivat. On syytä muistaa, että syytesidonnaisuuden noudattaminen ei ole itseisarvo, vaan sitä noudatetaan vastaajan oikeusturvan, eli tässä tapauksessa puolustautumismahdollisuuksien, turvaamiseksi.

¹⁵⁷ Vrt. tilanteeseen, jossa tuomioistuin syyttäjän näkemyksestä poiketen pitää rikosta törkeänä, eli vastaajan tietoon tulee mahdollisesti vasta oikeudenkäynnissä se mahdollisuus, että teon katsotaan täyttävän törkeän tekemuodon tunnusmerkistö. Tuomioistuin voi hallituksen esityksen perusteluiden mukaan tuomita vastaajan törkeästä tekemuodosta syyttäjän käsityksestä poiketen sillä edellytyksellä, että syytteen teonkuvaus antaa siihen mahdollisuuden, HE 82/1995 vp, s. 127.

5. TIUKASTA SYYTESIDONNAISUUDEN TULKINNASTA AIHEUTUVIEN ONGELMIEN TORJUMINEN

5.1 Yleistä

Lukuisien tutkielmassa käsiteltyjen oikeustapausten perusteella voidaan havaita, kuinka syytesidonnaisuuden tulkintalinja on tiukentunut. Kyseinen kehityssuunta on epäilemättä vastaajan oikeusturvan, ja ennen kaikkea puolustautumismahdollisuuksien, kannalta positiivinen. Hyvin tiukassa syytesidonnaisuuden tulkinnassa on kuitenkin vaarana päätyä aineellisesti väärään ratkaisuun muodollisella perusteella, mitä taas ei luonnollisesti voida pitää toivottavana lopputuloksena rikosvastuun toteutumisen kannalta.¹⁵⁸

Eerola onkin luonnehtinut tiukan syytesidonnaisuuden tulkinnan seurauksia rikosprosessissa ”ilmapalloefektiksi”; syytesidonnaisuuden tiukasta tulkinnasta, eli ”ilmapallon puristamisesta”, aiheutuu johonkin toiseen prosessin vaiheeseen, eli ”ilmapalloon”, kasvavaa painetta.¹⁵⁹ Näin ollen tässä jaksossa keskitytään tarkastelemaan keinoja, joilla tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta rikosprosessille aiheutuvia ongelmia, ”paineita”, voidaan hallita.

Pohdittaessa sitä, kenellä on ylipäätään mahdollisuuksia kyseiseen ongelmaan vaikuttaa, nousevat ensisijaisiksi vaihtoehdoiksi tuomioistuimien ja syyttäjien. Sen sijaan vastaajalla ei välttämättä aina ole tarvittavaa osaamista, eikä liioin intressiäkään, puuttua syytesidonnaisuuskysymyksiin, sillä yleensä tiukasta syytesidonnaisuudesta rikosvastuun toteutumiselle aiheutuvat ongelmat koituvat vastaajan ”eduksi”. Niinpä jatkossa keskitytään tuomioistuimen sekä etenkin syyttäjän käytettävissä oleviin keinoihin tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvien ongelmien minimoimiseksi.

Tuomioistuimen keinoja vaikuttaa ”syytesidonnaisuusongelmaan” ovat ainakin *materiaalisen prosessin johdon* harjoittaminen sekä *syytteen tulkinta*. Rikosprosessin *vastapuolten* (eli syyttäjän ja syytetyn) *tasavertaisuusperiaatteen* turvaamiseksi on kuitenkin syytä suhtautua kielteisesti tuomioistuimen aktiiviseen toimintaan asian selvittämiseksi, eli materiaaliseen prosessinjohtoon, sikäli kun selvittäminen tapahtuu

¹⁵⁸ Ks. esimerkiksi tapaus KKO 2011:103, jossa syyte vastaan vastaa hylättiin, koska syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta varkaudesta, mutta hovioikeus tuomitsi vastaajan tekijäkumppanina tehdystä varkausrikoksesta, ks. s. 29-30.

¹⁵⁹ *Eerola* 1997, s. 348.

syytetyn vahingoksi. Näin ollen tuomioistuimen ei esimerkiksi tulisi erityisesti kehottaa syyttäjää vetoamaan tiettyihin seikkoihin syytteen tueksi tai muutenkaan ”auttaa” syyttäjää syytteen ajamisessa.¹⁶⁰ *Koposen* mukaan akkusatoriseen menettelyyn ei sovellu se, että tuomioistuin pyrkisi yhdessä syyttäjän kanssa tuomitsemaan vastaajan rangaistukseen asiassa.¹⁶¹ Sen sijaan tuomioistuin voi kuitenkin prosessinjohton keinoin korjata syyttäjän ilmeistä erehdystä syytteen ajamisessa, kuten kiinnittää syyttäjän huomiota syytteestä puuttuvaan mainintaan vastaajan hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksesta syyttäjän syyttäessä vastaajaa petosrikoksesta.¹⁶² Kuitenkin pääasiassa tuomioistuimen tulee rikosprosessissa keskittyä lähinnä *kontrolloivaan* tehtävään.¹⁶³

Vastaavasti syytetyn vahingoksi tapahtuvaan syytteen *tulkintaan* on suhtauduttava melko kielteisesti, sillä myös se on omiaan vaarantamaan niin vastapuolten tasapuolisuutta kuin prosessin puolueettomuuttakin. Syytteen tulkinnalla tarkoitetaan sitä, että tuomioistuin oma-aloitteisesti vetoaa sellaiseen (”puuttuvaan”) tunnusmerkistötekijään, johon syyttäjä ei syytteen teonkuvauksessa ole vedonnut. Kyseistä laajentavaa tulkintaa ei kuitenkaan voida pitää hyväksyttävänä, sillä se tarkoittaa tosiasiallisesti syytesidonnaisuuden kiertämistä, ja on siten omiaan rikkomaan niin kontradiktorista periaatetta kuin myös heikentämään vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutumista.¹⁶⁴

Edellä mainittujen syiden perusteella tuomioistuimen keinoihin puuttua tiukan syytesidonnaisuuden aiheuttamiin ongelmiin on suhtauduttava varauksella. Tämän vuoksi jatkossa keskitytään syyttäjän mahdollisuuksiin reagoida tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuviin ongelmiin, jotka ovat huomattavasti ongelmattomampia verrattuna edellä esitettyihin tuomioistuimen keinoihin. Pääasialliset syyttäjän käyttämät keinot ehkäistä tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta rikosprosessin funktioille aiheutuvia ongelmia ovat oikeus syytteen tarkistamiseen sekä vaihtoehtoisten syytteiden esittämiseen.

¹⁶⁰ Vuorenperä 2007, s. 62–63, Jokela 2008, s. 77 ja Koponen 1997, s. 289, ks. myös edellä jakso 4.3.

¹⁶¹ Koponen 1997, s. 288.

¹⁶² Eerola 1997, s. 348 ja Virolainen 1988, s. 390. Kuten Koponen on todennut, on myös vastaajan oikeusturvan kannalta parempi, että tuomioistuin käyttää kyselyoikeuttaan syyttäjän tarkoituksen selvittämiseksi, kuin laajasti tulkiten katsoisi syyttäjän vedonneen tiettyyn seikkaan, Koponen 1997, s. 289.

¹⁶³ Eerola 1997, s. 349.

¹⁶⁴ Eerola 1997, s. 348, Vuorenperä 2007, s. 61–62 ja Virolainen 1988, s. 390.

5.2 Syytteen tarkistaminen

Suomalaisessa rikosprosessissa lähtökohtana on *syytteenmuutoskielto*, jonka mukaan nostettua syytettä ei pääsääntöisesti saa oikeudenkäynnin kuluessa muuttaa (ROL 5:17.1).¹⁶⁵ Säännös syytteenmuutoskiellosta otettiin lakiimme rikosprosessiuudistuksen yhteydessä ja sen taustalla vaikuttavat pyrkimykset *keskitetyn pääkäsittelyn*¹⁶⁶ ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamiseen.¹⁶⁷ Sen sijaan ROL 5 luvun 17§:n 2 momentin mukaan syytteen muuttamisena ei pidetä sitä, että syyttäjä *rajoittaa syytettään tai ilmoittaa toisen lainkohdan* kuin haastehakemuksessa taikka *vetoaa uuteen seikkaan* syytteen tueksi. Mainituissa tapauksissa on kysymys syytteen tarkistamisesta tai rajoittamisesta, joka on sallittua eikä vaadi näin ollen tuomioistuimen lupaa.¹⁶⁸

Salliva suhtautuminen syytteen tarkistamiseen on tärkeää, sillä *oikeusvoiman negatiivinen vaikutus (res judicata)* estää samaa tekoa koskevan uuden oikeudenkäynnin sen jälkeen, kun kyseistä tekoa koskeva syyte on kertaalleen ratkaistu lainvoimaisella tuomiolla. Mikäli oikeutta syytteen tarkistamiseen ei olisi, jäisi samaa tekoa koskeva, mutta alkuperäisestä syytteestä poikkeava, teonkuvaus tutkimatta, mikä puolestaan estäisi rikosvastuun toteutumisen.¹⁶⁹ Näin ollen syyttäjä voi syytettä tarkistamalla edesauttaa, että juttu tulee oikeudenkäynnissä asianmukaisesti käsitellyksi ja rikosvastuu toteutuu.

Syytteen tarkistamisesta on erotettava syytteen *laajentaminen*, joka muodostaa poikkeuksen ROL 5:17.1:ssä säädetystä syytteenmuutoskiellosta. Lain mukaan syyttäjä voi laajentaa syytteen käsittämään toisen teon, mikäli tuomioistuin katsoo sen tapauksessa soveliaaksi. Syytteen laajentaminen vaatii siten tuomioistuimen luvan, eikä se lähtökohtaisesti ole sallittua enää muutoksenhakuvaiheessa.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Syytteenmuutoskiellosta poikkeuksen muodostaa mahdollisuus laajentaa syytettä tuomioistuimen luvalla siten, että se koskee myös vastaajan muita tekoja (ROL 5:17.1).

¹⁶⁶ Keskitetty pääkäsittely tarkoittaa asian käsittelemistä ilman viivytystä yhtäjaksoisessa menettelyssä, ks. *keskitysperiaatteesta* tarkemmin Virolainen – Pölönen 2003, s. 383–386.

¹⁶⁷ HE 82/1995 vp, s. 75–76, OJL 1/1993, s. 174 sekä LaVM 9/1997, s. 13–14. Sen sijaan säännöstä syytteenmuutoskiellosta ei ollut voimassa ennen ROL:n voimaantuloa ja syytteen muuttamiseen suhtauduttiin sallivammin, ks. Tirkkonen 1969, s. 376–380.

¹⁶⁸ Frände 2012a, s. 540–541.

¹⁶⁹ Ks. esim. Tirkkonen 1969, s. 341, Virolainen – Pölönen 2003, s. 401–405 sekä Jokela 2008, s. 320–321.

¹⁷⁰ Ks. kuitenkin jäljempänä jaksossa 5.3 (s. 72–73) esitetty ratkaisu KKO 2003:12, jossa syytteen laajentaminen on katsottu poikkeuksellisesti sallituksi vielä hovioikeudessa.

Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön tiukentuessa on vastaavasti oikeus syytteen tarkistamiseen laajentunut. *Koponen* onkin todennut, että mitä tiukemmaksi syytesidonnaisuuden tulkintalinja muuttuu, sitä välttämättömämpää on laaja oikeus syytteen tarkistamiseen.¹⁷¹ Oikeus syytteen tarkistamiseen ei kuitenkaan liity niinkään syyteharkinnan huolellisuuteen, tai tässä tapauksessa huolimattomuuteen. Muutokset oikeudenkäyntimateriaaleissa ovat harvoin ennakoitavissa, minkä vuoksi syyttäjän tulee syytteen tarkistamisen avulla pystyä kyseisiin muutoksiin reagoimaan.¹⁷²

Syytteen tarkistaminen voi ensinnäkin tapahtua siten, että syyttäjä vetoaa uuteen oikeustositseikkaan syytteen tueksi. Tämä onkin syytesidonnaisuuden kannalta keskeisin syytteen tarkistamisen elementti, sillä syytesidonnaisuudesta johtuen tuomioistuin saa tuomita vastaajan vain siitä teosta, josta rangaistusta on vaadittu (ROL 11:3) ja ottaa vain ne oikeustositseikat huomioon, joihin syytteen tueksi on vedottu. Sen sijaan syytteen tarkistaminen syytteen rajoittamisella tai uuden lainkohdan esittämisellä ei ole syytesidonnaisuuden kannalta yhtä merkittävää. Tuomioistuin joka tapauksessa ikään kuin ”oma-aloitteisesti” rajoittaa syytettä katsoessaan esimerkiksi jonkin osateon jääneen näyttämättä, jolloin se myös hylkää syytteen siltä osin. Vastaavasti tuomioistuin ei lain mukaan ole sidottu syyttäjän käsitykseen tapaukseen sovellettavasta lainkohdasta tai rikosnimikkeestä (ROL 11:3), joten tuomioistuin voi tuomita vastaajan eri lainkohdan perusteella siitä riippumatta, onko syyttäjä tältä osin tarkistanut syytettä.¹⁷³

Tuomion oikeusvoiman negatiivinen ulottuvuus auttaa sen määrittelemisessä, milloin kyse on syytteen (sallitusta) tarkistamisesta ja milloin taas syytteen laajentamisesta. Syyttäjä saa vedota uusiin oikeustositseikkoihin syytteen tueksi silloin, mikäli oikeusvoiman negatiivinen vaikutus estäisi syyttäjää myöhemmin nostamasta uutta kyseisiin tosiseikkoihin perustuvaa syytettä. Tällöin kyse on siis samasta teosta, joka tuomion oikeusvoimavaikutuksesta johtuen saadaan vain kertaalleen käsitellä tuomioistuimessa.¹⁷⁴ Uuden oikeustositseikan tulee näin ollen kuulua samaan *tekokokonaisuuteen* kuin alkuperäisessä syytteessä kuvattu teko. Lain esitöissä mainitaan esimerkkinä syyte varkaudesta; mikäli syytteen nostamisen jälkeen tulee

¹⁷¹ Koponen 1997, s. 274.

¹⁷² Koponen 1997, s. 289–290.

¹⁷³ Eri asia toki on, että eri lainkohdan perusteella tuomitseminen ilman syytteen tarkistamista ei ole välttämättä kovin yksinkertaista, kun tuomioistuimen tulee kuitenkin pysyä syytteen teonkuvauksen rajoissa. Mikäli syyttäjä siis tarkistaa syytettään ilmoittamalla eri lainkohdan, vetoaa hän samalla yleensä myös kyseisen tunnusmerkistön kannalta olennaisiin oikeustositseikkoihin, jolloin tuomioistuin voi ottaa kyseiset seikat huomioon.

¹⁷⁴ Virolainen – Pölönen 2003, s. 404 ja Koponen 2003a, s. 185.

esille sellainen seikka, jonka perusteella vastaaja olisikin tuomittava törkeästä varkaudesta, saa syyttäjää täydentää syytettä tällaisen seikan osalta.¹⁷⁵

Lain esitöiden mukaan uusilla seikoilla tarkoitetaan seikkoja, jotka luonnehtivat alkuperäisessä syytteessä kuvattua tekoa, toimintaa tai laiminlyöntiä rikosoikeudellisesti merkityksellisessä suhteessa, mutta jotka eivät kuitenkaan muuta alun perin kuvattua tekoa toteutus- tai ilmenemistavaltaan muunlaiseksi toiminnaksi tai laiminlyönniksi.¹⁷⁶ Hallituksen esityksessä säädöksen sanamuotoon sisältyi lisäksi syytteen tarkistamisen osalta tarkennus ”ellei asia sen vuoksi muutu toiseksi”. Eduskunnan lakivaliokunnan mukaan sanamuoto oli kuitenkin harhaanjohtava, minkä vuoksi se jäi uudesta laista pois.¹⁷⁷ Sen sijaan hallituksen esityksen perusteluissa on todettu, että oikeuskäytännön varaan jää, milloin teon katsotaan muuttuneen uusien seikkojen esittämisen perusteella 1 momentissa tarkoitetuksi toiseksi teoksi.¹⁷⁸ Toisin sanoen oikeuskäytäntö on avainasemassa sen määrittelyssä, milloin kyse on (sallitusta) syytteen tarkistamisesta ja milloin taas kyse on lähtökohtaisesti kielletystä syytteen muuttamisesta.

Syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välisen rajanvedon on oltava mahdollisimman selvä. Syyttäjän tulee voida joko tarkistaa syytettään tai nostaa uusi syyte, jotta rikosasia tulee perusteellisesti käsitellyksi ja rikosvastuu toteutuu. Koska oikeusvoiman negatiivinen ulottuvuus estää samaa tekoa koskevan uuden syytteen nostamisen myöhemmässä oikeudenkäynnissä, kulminoituu syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välinen problematiikka sen määrittelyyn, milloin kyseessä on sama ja milloin eri teko. Kyseisessä rajanvedossa on käytetty apuna *oikeusvoiman objektiivista ulottuvuutta*, jonka avulla määritellään, missä laajuudessa tuomioistuimen ratkaisu tulee asiallisesti sitovaksi. Toisaalta jo syytetyn oikeusturvaintressit edellyttävät, että rikostuomion oikeusvoiman on ulotuttava laajalle.¹⁷⁹

Rikostuomion oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden kannalta olennaista on *teon identiteetin* määrittely, joka voidaan kuvata historiallisen tapahtuman käsitteen avulla. Rikostuomion oikeusvoimavaikutus estää syyttäjää vetoamasta myöhemmässä oikeudenkäynnissä kaikkiin niihin seikkoihin, joihin hän ROL 5:17.2:n mukaan *olisi voinut vedota* jo aiemmassa oikeudenkäynnissä, riippumatta siitä, oliko syyttäjällä niihin tosiasiaa vedonnut. Toisin sanoen oikeusvoiman johdosta samaan historialliseen

¹⁷⁵ HE 82/1995 vp, s. 77.

¹⁷⁶ LaVM 9/1997 vp, s. 14.

¹⁷⁷ HE 82/1995 vp, s. 77 ja LaVM 9/1997 vp, s. 14.

¹⁷⁸ HE 82/1995 vp, s. 77.

¹⁷⁹ Koponen 2003a, s. 184, Jokela 2008, s. 657-658 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 402.

tapahtumaan perustuvat muut rangaistusvaatimukset prekludoituvat.¹⁸⁰ Edellä mainitun mukaisesti korkein oikeus katsoi ratkaisussaan KKO 1992:116, että aikaisempi lainvoimainen tuomio törkeästä rattijuopumuksesta esti muita samaan tekoon (historialliseen tapahtumaan) sisältyneitä rikoksia koskevan myöhemmin esitetyn rangaistusvaatimuksen tutkimisen. Näin ollen saman ajon aikana tapahtuneita liikenteen vaarantamista ja ruumiinvamman tuottamista ei voitu enää uudessa prosessissa ottaa tutkittavaksi.

Oikeusvoiman kannalta kyse on siis useimmiten samasta teosta, mikäli se koskee samaa tosielämän tapahtumaa tai menettelyä. Näin siitä huolimatta, että kyseistä menettelyä voitaisiin arvioida rikosoikeudellisesti eri tavalla. Oikeusvoimapiirin laajuuden arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota muun muassa rikoksen kohteeseen sekä siihen, mihin oikeushyvään rikokset kohdistuvat. Sen sijaan ajallisesti peräkkäisten tekojen katsotaan pääsääntöisesti kuuluvan eri oikeusvoimapiireihin, vaikka ne koskisivat samaa oikeushyvää ja rikoksen kohdetta.¹⁸¹ Huomattakoon, että oikeusvoimapiiriin laajuus ja oikeus syytteen tarkistamiseen korreloivat keskenään siten, että oikeusvoimapiirin tulkitseminen laajaksi merkitsee samalla sitä, että syytteen tarkistamisen soveltamisala jää varsin laajaksi.¹⁸²

Oikeuskäytännöstä löytyykin melko runsaasti esimerkkejä syytteen tarkistamisen ja muuttamisen rajanvetoon liittyen. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2001:62 arvioitiin sitä, oliko kyseessä sallittu syytteen muuttaminen. Tapauksessa alkuperäisen syytteen mukaan A, B ja C olivat yhdessä ja yksissä tuumin väkivalloin pakottaneet X:n sukupuoliyhteyteen siten, että A oli suorittanut yhdynnän B:n ja C:n pidellessä X:stä kiinni. Syyttäjä muutti hovioikeuden pääkäsitelyssä syytteen teonkuvausta niin, että myös B oli ollut sukupuoliyhteydessä X:n kanssa A:n ja C:n puolestaan pidellessä kiinni. Hovioikeus katsoi kyseessä olleen sallittu syytteen tarkistaminen.

Korkeimman oikeuden perusteluiden mukaan muutos koski ainoastaan sitä tapaa, jolla B:n väitettiin olleen osallisena väkisinmakaamisessa. Niinpä korkeimman oikeuden mukaan kyse oli sellaisesta uudesta syytteen tueksi esitetystä seikasta, joka ei muuttanut alun perin kuvattua tekoa muuksi tapahtumaksi. Kun kysymys oli samasta teosta, joka voitiin vain kertaalleen arvioida tuomioistuimessa, oli muutoksen tekeminen syytteeseen mahdollista vielä muutoksenhakuvaiheessa eikä kysymyksessä ollut

¹⁸⁰ Koponen 2003b, s. 376-381, Koponen 2003a, s. 184 sekä Jokela 2008, s. 657-660.

¹⁸¹ Koponen 2003b, s. 376-381.

¹⁸² Koponen 2003a, s. 184.

kielletty syytteen muuttaminen. Edellä mainituilla perusteilla kysymyksessä ei korkeimman oikeuden mukaan ole ollut kielletty syytteen muuttaminen ja hovioikeus on siellä esitetyn teonkuvauksen mukaisesti voinut tutkia syytteen.¹⁸³

Edellä käsitellyn tapauksen perusteella voidaan myös havaita, että syytteen tarkistamisen katsotaan olevan sallittua vielä hovioikeudessa.¹⁸⁴ Sen sijaan korkeimmassa oikeudessa mahdollisuudet syytteen tarkistamiselle ovat hyvin rajalliset verrattuna alempiin tuomioistuimiin. Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7§:n 1 momentin mukaan ”muutoksenhakija ei saa vedota muihin seikkoihin ja todisteisiin kuin niihin, jotka on esitetty alioikeudessa tai hovioikeudessa, paitsi milloin hakija saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen alemmassa tuomioistuimessa tai että hänellä muuten on ollut pätevä aihe olla tekemättä niin”. Sen sijaan uuteen oikeusohjeeseen taikka oikeustieteelliseen asiantuntijalausuntoon on aina sallittua vedota myös muutoksenhakuvaiheessa, sillä tuomioistuin on velvollinen tuntemaan lain *jura novit curia* –periaatteen mukaisesti.¹⁸⁵

Lisäksi syytteen tarkistaminen on tehtävä *selvästi*. Edellä käsitellyn törkeää petosta koskevan ratkaisun KKO 2014:81 (s. 17-18) perusteluissa korkein oikeus toteaa, että asianosaisen on tehtävä syytteen tarkistaminen niin selvästi, että muut asianosaiset ja tuomioistuin ymmärtävät rangaistusvaatimuksen perusteena olevaa teonkuvausta muutetun tai tarkistetun. Lisäksi korkein oikeus huomioi, että tuomioistuimen on prosessinjohton keinoin selvennettävä asiaa, mikäli tarkoitetun teonkuvauksen sisältö jää epäselväksi. Näin ollen vastuu syytteen tarkistamisen selvyydestä ei ole yksinomaan syyttäjän harteilla, vaan myös tuomioistuimen tulee kyselyoikeutta käyttämällä selvittää, oliko syyttäjän tosiasiallisena tarkoituksena syytteen tarkistaminen tai täydentäminen. Käräjäoikeuden lisäksi myös hovioikeuden olisi tullut käyttää materiaalista prosessinjohtoa asian selvittämisessä, sillä kuten todettu, on syytteen tarkistaminen sallittua vielä hovioikeudessa.¹⁸⁶

Myös *Koponen* on syytteen tarkistamisen muotovaatimuksia käsitellessään todennut, että syytteen tarkistamisen tulee tapahtua mahdollisimman selkeästi. Tavoitetasona Koposen mukaan tulisi olla se, että ”syyttäjä nimenomaisesti ilmoittaa tarkistavansa

¹⁸³ Ks. myös tapaukset KKO 1998:42 sekä KKO 1998:151, joissa katsottiin olevan kyse sallitusta syytteen tarkistamisesta.

¹⁸⁴ Oikeus syytteen tarkistamiseen vielä muutoksenhakuvaiheessakin on todettu myös hallituksen esityksessä, ks. HE 82/1995 vp, s. 77 sekä valtakunnansyyttäjänviraston ohjeissa, ks. VKS:2012:2, kohta 5.3.

¹⁸⁵ Rautio 2012, s. 1188.

¹⁸⁶ Virolainen 2014, kohdat 16 ja 17.

syytettään ja luettelee mahdollisesti muuttuneet rikosnimikkeet ja tarkistetut teonkuvaukset yhtä yksityiskohtaisesti kuin haastehakemuksessa”. Tuomioistuimen tulee puolestaan kirjoittaa tarkistettu teonkuvaus ylös sanatarkasti, sillä uusi teonkuvaushan vaikuttaa olennaisesti syytesidonnaisuuden ulottuvuuden määrittelyyn.¹⁸⁷ Lisäksi Koponen kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuimen puheenjohtajan on tarvittaessa kyselyoikeuttaan käyttämällä selvitettävä asiaa, mikäli syyttäjän tarkoitus jää epäselväksi.¹⁸⁸

Syytteen tarkistamisoikeuden taustalla voidaan havaita pyrkimys rikosvastuun toteuttamiseen. Sen sijaan vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta oikeus syytteen tarkistamiseen ei ole aivan yksiselitteinen, sillä sen voidaan nähdä merkitsevän jonkin asteista ”poikkeusta” syytteenmuutoskiellosta.¹⁸⁹ Tähän on kiinnittänyt huomioita muun muassa Nuotio kysyessään, että onko lainsäätäjä pitänyt rikosvastuun toteuttamista niin tärkeänä, että se on sanellut jopa liiankin merkittävän poikkeuksen syytesidonnaisuuteen. Nuotio mukaan vastaajan vahingoksi tapahtuva kanteenmuutos merkitsee ”selvän yllätysmomentin sallimista” vastaajan näkökulmasta. Erityisesti tavallisen tekemuodon muuttuminen törkeäksi syytteen tarkistamisella vaikuttaa Nuotio mukaan jo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen.¹⁹⁰

Edellä mainitut Nuotio kannanotot osoittavat sitä, kuinka syytteen tarkistamisen sallittavuudessa on kysymys ”ristiriidasta” toisaalta rikosvastuun toteuttamisen ja toisaalta vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta. Nuotio pitää oikeutta syytteen tarkistamiseen selvänä poikkeuksena syytteenmuutoskiellosta, mikä näin ollen on omiaan heikentämään vastaajan puolustautumismahdollisuuksia. Epäilemättä vastaajan puolustautumismahdollisuudet ovat heikommat syyttäjän tarkistaessa syytettä kesken oikeudenkäynnin, tai jopa vasta hovioikeudessa, verrattuna siihen, että syytteen teonkuvaus pysyy täysin muuttumattomana syytteen nostamisen jälkeen. Syytteen tarkistamisessa on kuitenkin pysyttävä saman tekokokonaisuuden sisällä, minkä vuoksi vastaajan puolustautumismahdollisuudet tuskin heikkenevät kovin merkittäväksi. Mikäli oikeutta syytteen tarkistamiseen ei olisi, asettaisi se syyttäjille valtavan vastuun teonkuvauksen muotoilun osalta. Toisaalta se myös estäisi mahdollisuuden reagoida oikeudenkäyntimateriaalin muutoksiin, mikä taasen ei voida pitää syyttäjän kannalta oikeudenmukaisena.

¹⁸⁷ Koponen 1997, s. 273. Ks. myös Jokela 2008, s. 324.

¹⁸⁸ Koponen 1997, s. 273.

¹⁸⁹ Nuotio 2001, s. 687.

¹⁹⁰ Nuotio 2001, s. 687.

Jälleen kysymys on siis osittain vastakkaisten intressien, siis rikosvastuun toteuttamisen ja vastaajan puolustautumismahdollisuuksien, välisestä ristiriidasta. Ristiriitatilanteessa ei kumpaakaan puolta voida toteuttaa täysin absoluuttisesti, vaan sen sijaan on löydettävä *kompromissi*, jossa molemmista tavoitteista ollaan valmiita joustamaan. Oikeus syytteen tarkistamiseen osoittaa nimenomaan tätä kompromissia: vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteuttamisen vuoksi noudatettavasta tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta voidaan syytteen tarkistamisen avulla joustaa rikosvastuun toteuttamisen nimissä. Vastaavasti rikosvastuun toteuttamisen osalta muun muassa oikeutta syytteen muuttamiseen ja uuden syytteen nostamiseen samasta teosta rajoitetaan vastaajan puolustautumismahdollisuuksien nimissä. Lisäksi vastaajan puolustautumismahdollisuuksia ovat omiaan turvaamaan myös menettelyn kontradiktorisuus ja esimerkiksi oikeus käsittelyn lykkäämiseen (ROL 6:10) puolustuksen toteuttamiseksi.

5.3 Vaihtoehtoiset syytteet

Edellä käsitellyn syytteen tarkistamisen lisäksi syyttäjä voi omalta osaltaan estää tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvia ongelmia esittämällä *vaihtoehtoisia syytteitä*. Tarve vaihtoehtoisen syytteen esittämiseen realisoituu lähinnä sellaisissa tapauksissa, joissa jotakin historiallista tapahtumainkulkua voidaan saadun näytön perusteella arvioida useamman kuin yhden rikostunnusmerkistön kautta.¹⁹¹ Tällöin syyttäjä käytännössä kirjoittaa haastehakemukseen ensisijaisen rangaistusvaatimuksen lisäksi myös toissijaisen rangaistusvaatimuksen, ts. esittää vaihtoehtoisen syytteen.

Aikaisemmin vaihtoehtoisten syytteiden esittämiseen suhtauduttiin sen sijaan varauksella, johtuen etenkin vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisesta.¹⁹² Nykyisin suhtautuminen vaihtoehtoisten syytteiden esittämiseen on kuitenkin sallivaa ja sen katsotaan turvaavan pääkäsittelyn keskitysfunktion toteutumista. Hallituksen esityksen perusteluissa nimenomaisesti mainitaan, että mikäli syyttäjä jo haastehakemuksessa esittää vaihtoehtoisen syytteen sen varalta, että tuomioistuin ei katso vastaajan syyllistyneen siihen rikokseen, josta syyttäjä vaatii ensisijaisesti rangaistusta, turvaa se myös pääkäsittelyn keskitystavoitetta.¹⁹³ Toisaalta myös ROL 5 luvun 3§:n 5 -kohta edellyttää, että haastehakemuksessa on ilmoitettava

¹⁹¹ Frände 2012a, s. 547 ja Vuorenperä 2007, s. 64.

¹⁹² Ks. Syyttäjän käsikirja 1990, s. 83 sekä Eerola 1997, s. 350.

¹⁹³ HE 82/1995 vp, 64.

vaatimukset ja lainkohdat, joihin ne perustuvat. Tämän haastehakemuksen sisältöä koskevan vaatimuksen voidaan tulkita koskevan myös vaihtoehtoisia syytteitä.

Vaihtoehtoisten syytteiden esittämistä on käsitelty myös useissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa. Tapauksessa KKO 1998:42 oli otsikon mukaan kyse seuraavasta tilanteesta:

”Käräjäoikeus oli hylännyt virallisen syyttäjän ja asianomistajan pahoinpitelyä koskevan rangaistusvaatimuksen. Hovioikeudessa he esittivät vaihtoehtoisen syytteen, jossa he vaativat syytetylle rangaistusta vammantuottamuksesta. Hovioikeus jätti vaihtoehtoisen syytteen tutkimatta. Kun sanotun kaltainen teon uusi rikosoikeudellinen luonnehdinta ei merkinnyt kiellettyä syytteen muuttamista, hovioikeuden ei olisi tullut jättää vaihtoehtoista rangaistusvaatimusta tutkimatta. Asia palautettiin hovioikeuteen.”

Korkein oikeus on perustellut vaihtoehtoisen syytteen esittämisen sallittavuutta siten, että kun syyttäjän hovioikeudessa esittämä vaihtoehtoinen syyte vammantuottamuksesta perustuu jo käräjäoikeudessa kuvattuun tekoon, eivätkä seikat, joihin vetoamista vammantuottamusta koskevan syytteen esittäminen verrattuna pahoinpitelyä koskevan syytteen esittämiseen edellyttää, muuta alun perin kuvattua tekoa muuksi tapahtumaksi. Näin ollen kyse on siis yhdestä ja samasta teosta, joka voidaan vain kertaalleen ottaa tuomioistuimessa käsiteltäväksi. Korkein oikeus toisin sanoen katsoo vaihtoehtoisen syytteen esittämisen kyseisessä tapauksessa tarkoittavan vain *uutta rikosoikeudellista luonnehdintaa*, mikä ei siis ole syytteen kiellettyä muuttamista. Lisäksi tapaus osoittaa, kuinka myös vaihtoehtoisen syytteen esittäminen katsotaan sallituksi vielä hovioikeudessa.¹⁹⁴

Väittämistaakan *instanssikohtaisuudesta* johtuen käräjäoikeudessa esitettyyn vaihtoehtoiseen syyteeseen tulee pääsääntöisesti vedota uudelleen myös hovioikeudessa.¹⁹⁵ Sen sijaan korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2000:95 osoittaa, kuinka käräjäoikeudessa esitetty toissijainen syyte voi yksittäistapauksissa olla voimassa myös hovioikeudessa ilman, että toissijaista syytettä tulee erikseen uudistaa. Tapauksessa syyttäjä vaati käräjäoikeudessa vastaajalle ensisijaisesti rangaistusta tapon yrityksestä ja toissijaisesti pahoinpitelystä ja käräjäoikeus tuomitsi vastaajan

¹⁹⁴ Ks. myös tapaus KKO 1998:151, jossa vaihtoehtoisen syytteen esittäminen katsottiin sallituksi vielä hovioikeudessa.

¹⁹⁵ Väittämistaakan instanssikohtaisuutta on käsitelty edellä jaksossa 3.3.1 s. 19-20.

ensisijaisen syytteen mukaisesti. Syyttäjä haki ratkaisuun muutosta rangaistusseuraamuksen osalta uudistamatta kuitenkaan käräjäoikeudessa esittämäänsä vaihtoehtoista syytettä. Hovioikeus puolestaan hylkäsi tapon yritystä koskevan syytteen ja totesi, ettei vaihtoehtoista syytettä ollut esitetty.

Ratkaisun perusteluissa korkein oikeus ensinnäkin korostaa, että sama teko voidaan vain kertaalleen käsitellä tuomioistuimessa, minkä vuoksi tuomioistuimen tulee huolehtia siitä, että asia tulee perusteellisesti käsitellyksi. Toissijaisen syytteen osalta korkein oikeus toteaa, että se on perustunut jo ensisijaisessa syytteessä esitettyyn teonkuvaukseen ja että toissijaisessa syytteessä on ollut kyse saman teon vaihtoehtoisesta rikosoikeudellisesta luonnehdinnasta. Näin ollen kyseistä menettelyä koskeva rangaistusvaatimus on korkeimman oikeuden mukaan ollut kokonaisuudessaan voimassa myös hovioikeudessa ilman vaihtoehtoisen syytteen uudistamista.

Korkein oikeus toteaa, että hylätessään tapon yritystä koskevan syytteen hovioikeus on laiminlyönyt velvollisuutensa tutkia, minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely mahdollisesti täyttää. Kun ensisijainen ja toissijainen syyte koskevat samaa, jo ensisijaisessa syytteessä kuvattua menettelyä, tulee sitä koskeva näyttö arvioida yhtenä kokonaisuutena. Näillä perusteilla korkein oikeus palautti jutun hovioikeuteen. Tapauksessa siis yksi ja sama teonkuvaus sisälsi sekä ensisijaisen tapon yritystä koskevan syytteen että toissijaisen pahoinpitelyä koskevan syytteen, minkä vuoksi vaihtoehtoinen syyte oli ilman vetoamista voimassa myös hovioikeudessa. Sen sijaan syytesidonnaisuuden instanssikohtaisuudesta johtuen, mikäli ensisijainen ja toissijainen syyte sisältävät vaihtoehtoisia tunnusmerkistökiteijöitä, tulee kaikkiin tunnusmerkistökiteijöihin (eli siis myös vaihtoehtoiseen syyteeseen), nimenomaisesti vedota uudelleen muutoksenhakuasteessa.

Kyseisessä tapauksessa vaihtoehtoisessa syytteessä on siis ollut kyse vastaajan menettelyn vaihtoehtoisesta juridisesta luonnehdinnasta. Kuten jo aiemmin on esitetty, kuuluu syytteessä kuvatun menettelyn oikeudellinen arviointi tuomioistuimen, eikä syyttäjän, tehtäviin. Tapauksessa KKO 2000:95 tuomioistuimen (hovioikeuden) olisi jo oma-aloitteisesti tullut tutkia, minkä rikoksen tunnusmerkistön vastaajan menettely mahdollisesti täyttää. Sen sijaan hovioikeus ainoastaan hylkäsi tapon yritystä koskevan syytteen.

Vaihtoehtoisen rangaistusvaatimuksen esittämisellä syyttäjä kuitenkin osaltaan ”helpottaa” tuomioistuimen työtä ja vastaavasti parantaa vastaajan

puolustautumismahdollisuuksia. Kun vaihtoehtoinen rangaistusvaatimus on esitetty mahdollisesti jo ensisijaisen syytteen yhteydessä, on syytesidonnaisuuden ulottuvuus laajempi jo käsittelyn alusta alkaen. Esittämällä vaihtoehtoisen syytteen syyttäjä samalla ikään kuin ”laajentaa” syytesidonnaisuuden ulottuvuutta koskemaan myös vaihtoehtoista menettelyä. Toisaalta myös vastaajan on helpompi puolustautua, kun hän saa jo alusta alkaen tietää, minkä rikosten tunnusmerkistöjen valossa menettelyä tultaneen arvioimaan.

Huomattakoon kuitenkin, että vaihtoehtoisen syytteen esittäminen ei vähennä tuomioistuimen velvollisuutta lain tuntemisen ja soveltamisen osalta. Tuomioistuimen tulee syyttäjän esittämistä vaihtoehtoista rangaistusvaatimuksista huolimatta arvioida teko rikosoikeudellisesti tyhjentävästi. Sen sijaan vaihtoehtoisen syytteen esittämisellä on erityistä merkitystä tilanteessa, jossa vaihtoehtoisessa syytteessä vastaajan menettelyn kuvaus poikkeaa ensisijaisessa syytteessä esitetystä esimerkiksi tahallisuuden tai tuottamuksen tai osallisuuden osalta. Syyttäjän syytesidonnaisuuden piiriin kuuluvia teon subjektiivisia elementtejä tuomioistuin ei voi ottaa omasta aloitteestaan huomioon, vaan syyttäjän tulee niihin vedota. Kuten edellä esitetystä tapauksessa KKO 1998:42 ensisijainen syyte koski (tahallista) pahoinpitelyä ja vastaavasti toissijainen syyte koski (tuottamuksellista) vammantuottamusta. Esittämällä vaihtoehtoisen syytteen syyttäjä turvasi tuomioistuimen mahdollisuudet arvioida vastaajan menettelyä niin tahallisuuden kuin tuottamuksenkin osalta.

Vaihtoehtoisen syytteen esittämistä on edellä kuvatuissa tapauksissa KKO 1998:42 sekä KKO 2000:95 verrattu syytteen tarkistamiseen, joka on sallittua ilman tuomioistuimen lupaa. Sen sijaan ratkaisussa KKO 2003:12 vaihtoehtoisen syytteen esittäminen merkitsi samalla syytteen laajentamista, mikä puolestaan pidetään lähtökohtaisesti kiellettyä syytteen muuttamisena. Tapauksessa oli kyse seuraavasta tilanteesta:

”A oli ottanut haltuunsa B:lle ja C:lle kuuluvat vesiskootterit, joiden anastamisesta B ja C olivat sittemmin tehneet vahinkoilmoituksen vakuutusyhtiölle. Käräjäoikeudessa syyttäjä vaati A:lle rangaistusta osallisuudesta B:n ja C:n suorittamaan törkeään petokseen, joka kohdistui vakuutusyhtiöön. A kiisti syytteen ja kertoi anastaneensa skootterit B:ltä ja C:ltä, jotka eivät olleet tietoisia hänen toiminnastaan. Käräjäoikeuden hylättyä syytteen osallisuudesta törkeään petokseen syyttäjä valitti hovioikeuteen ja vaati tällöin A:lle vaihtoehtoisesti rangaistusta siitä, että tämä oli anastanut skootterit B:ltä ja C:ltä ja

siten syyllistynyt törkeään varkauteen. Kysymys siitä, oliko syyttäjä laajentanut syytettä ja voitiinko vaihtoehtoinen syyte tutkia vasta hovioikeudessa tehtynä. (Ään.)”

Hovioikeuden mukaan vaihtoehtoisen syytteen esittämisessä oli kyse syytteen tarkistamisesta, joka oli mahdollista sallittua vielä muutoksenhakuvaiheessa. Perusteluissaan hovioikeus toteaa, että vaihtoehtoisessa syytteessä kuvattu ensisijaisesta syytteestä poikkeava teonkuvaus koski samaa historiallista tapahtumaa, joka voitiin vain kertaalleen tutkia tuomioistuimessa eikä teko näin ollen vaihtoehtoisen syytteen johdosta muuttunut muuksi teoksi. Vastaja kuitenkin vaati vaihtoehtoisen syytteen tutkimatta jättämistä.

Sen sijaan hovioikeuden kannasta poiketen korkein oikeus katsoo, ettei vaihtoehtoisen syytteen esittäminen kyseisessä tapauksessa tarkoita sallittua syytteen tarkistamista. Korkein oikeus perustelee näkemystään siten, että kun syytteissä on vedottu erisisältöisiin tosiseikkoihin, voidaan syytteiden näin ollen katsoa koskevan rikosoikeudellisesti eri tekoja. Tämän perusteella vaihtoehtoisessa syytteessä esitetyt uudet seikat eivät korkeimman oikeuden mukaan ainoastaan tue alkuperäistä syytettä, kuten ROL 5 luvun 17 §:n 2 momentissa (oikeus vedota uusiin seikkoihin) tarkoitetaan.

Kyseinen tapaus on mielenkiintoinen, sillä siinä korkein oikeus sallii poikkeuksen tehtäväksi syytteenmuutoskieltoon ja vieläpä muutoksenhakuvaiheessa. Korkein oikeus on perustellut poikkeuksen sallittavuutta tapauksen erityispiirteiden sekä vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutumisen kannalta. Korkein oikeus toteaa, että koska törkeää varkautta koskevan (vaihtoehtoisen) syytteen sisältö on perustunut vastaajan omaan kertomukseen tapahtumien kulusta, ei se ole voinut tulla hänelle yllätyksenä. Näin ollen syyttäjän vedotessa vaihtoehtoisessa syytteessä ainoastaan vastaajan itsensä kertomiin tosiseikkoihin, ei sen esittäminen vasta hovioikeudessa ole voinut olennaisesti haitata hänen mahdollisuuksiaan valmistella puolustustaan. Edellä mainituilla perusteilla korkein oikeus katsoo, ettei vaihtoehtoisen syytteen tutkiminen ole tässä tapauksessa loukannut vastaajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja siten syytteen laajentaminen on ollut korkeimman oikeuden mukaan ROL 5:17.1:n nojalla mahdollista vielä hovioikeudessa.

Korkeimman oikeuden vähemmistö ei sen sijaan pidä syytteen laajentamista sallittuna enää hovioikeudessa. Perusteluissaan vähemmistö viittaa lain esitöihin, joissa yksiselitteisesti todetaan, että vaikka lakiin ei asiasta ehdoteta otettavaksi nimenomaista

säännöstä, on kuitenkin selvää, että ylemmässä tuomioistuimessa syytettä ei voida laajentaa koskemaan muuta tekoa.¹⁹⁶ Kyseessä on kuitenkin yksittäinen tapaus, jonka perusteella ei voida tehdä johtopäätöksiä siitä, että syytteen laajentamiseen vaihtoehtoisen syytteen esittämisellä vielä muutoksenhakuvaiheessa suhtaudutaan jatkossa sallivasti. Korkein oikeus on myös tapauksen perusteluissa todennut, että poikkeuksellisesti syytteen laajentaminen katsotaan mahdolliseksi vielä muutoksenhakuvaiheessa tapauksen erityispiirteistä johtuen.

Tapausta kommentoidessaan *Vuorenpää* on kiinnittänyt huomiota ristiriitaan, joka on havaittavissa korkeimman oikeuden perusteluiden ja itse ratkaisun välillä, koskien syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välistä arviointia kyseisessä tapauksessa. Kyse on toisin sanoen siitä, pidetäänkö alkuperäisessä ja vaihtoehtoisessa syytteessä kuvattuja tekoja oikeusvoiman negatiivisen ulottuvuuden kannalta katsottuna samana vaiko eri tekona. Korkeimman oikeuden ratkaisu, jonka mukaan syyttäjän vaihtoehtoista syytettä on pidettävä syytteen laajentamisena viittaa siihen, että korkeimman oikeuden mukaan alkuperäisessä syytteessä ja vaihtoehtoisessa syytteessä on oikeusvoiman kannalta kyse eri teoista. Sen sijaan korkeimman oikeuden esittämät perustelut puolestaan viittaavat siihen tulkintaan, että se pitää syytteissä kuvattuja tekoja oikeusvoiman kannalta samoina. Näin ollen *Vuorenpää* huomauttaa, että ratkaisun perusteella korkeimman oikeuden kanta siitä, pidetäänkö syytteessä kuvattuja tekoja tapauksessa samana vai erinä, jää hieman epäselväksi.¹⁹⁷

Lisäksi *Vuorenpää* pitää ongelmallisena korkeimman oikeuden ratkaisussaan ottamaa kantaa, jonka mukaan syytteen laajentaminen on vielä muutoksenhakuvaiheessakin tietyin edellytyksin mahdollista. Vaikka kyseisessä tapauksessa vaihtoehtoisessa syytteessä oli vedottu ainoastaan vastaajan itsensä aikaisemmin kertomiin oikeustositseikkoihin, jää *Vuorenpään* mukaan ongelmaksi kuitenkin sekä EIS :ssa että PL :ssa turvattu *muutoksenhakuoikeus*. Mikäli syytettä voidaan laajentaa vielä hovioikeudessa oikeusastejärjestystä rikkoen, on tästä seurauksena se, ettei laajennettua syytettä välttämättä käsitellä kuin yhdessä oikeusasteessa, koska muutoksen hakeminen korkeimpaan oikeuteen vaati muutoksenhakulupaa. *Vuorenpää* pitää korkeimman oikeuden ratkaisua myös tältä osin poikkeuksena ehdottomasta pääsäännöstä.¹⁹⁸

¹⁹⁶ HE 82/1995 vp, s. 76.

¹⁹⁷ *Vuorenpää* 2003, s. 88.

¹⁹⁸ *Vuorenpää* 2003, s. 88. Samoin Koposen mukaan kyseinen ratkaisu tarpeettomasti hämärtää syytteen laajentamisen ja tarkistamisen välistä systematiikkaa, ks. Koponen 2003b, s. 380.

Kyseessä on joka tapauksessa korkeimman oikeuden tekemä ennakkoratkaisu, jossa tehdään yleisestä linjasta poikkeava päätös tapauksen erityispiirteet huomioon ottaen. Siitä voidaan luonnollisesti olla montaa mieltä, onko poikkeuksen tekeminen rikosvastuun toteuttamisen nimissä yksittäisessä ratkaisussa järkevää, sillä se on omiaan heikentämään oikeudenkäynnin ennakoitavuutta ja mahdollisesti myös vastaajan puolustautumismahdollisuuksia.

Edellä käsiteltyä ratkaisua KKO 2003:12 lukuun ottamatta oikeutta vaihtoehtoisen syytteen esittämiseen voidaan pitää melko ongelmattomana, ja siten hyvänä, syyttäjän keinona omalta osaltaan estää tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvien ongelmien syntymistä. Kuten syytteen tarkistamisen, myös vaihtoehtoisen syytteen esittämisen voidaan kuitenkin katsoa heikentävän vastaajan puolustautumismahdollisuuksia. Siitä huolimatta vaihtoehtoisen syytteen esittäminen ei ole vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta yhtä ”kyseenalainen” kuin syytteen tarkistaminen, ainakaan niissä tilanteissa, jolloin syyttäjä esittää vaihtoehtoisen rangaistusvaatimuksen jo haastehakemuksessa. Toisaalta voidaan ajatella, että vastaajan on hankalampi puolustautua useita vaihtoehtoisia rangaistusvaatimuksia kohtaan. Ehkä näin onkin, mutta vaikka puolustautuminen on vaihtoehtoisia rangaistusvaatimuksia kohtaan kenties työläämpää, on se samalla omiaan avaamaan keskustelua menettelyn juridisen luonnehdinnan arvioinnista ja siten helpottamaan myös kontradiktorisen menettelyn toteutumista.

Rikosprosessissa tulee kuitenkin pyrkiä sovittamaan yhteen niin rikosvastuun toteuttamisfunktio kuin vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutuminenkin. Siten vastaavasti kuten syytteen tarkistamisoikeudessa, myös oikeudessa vaihtoehtoisen syytteen esittämiseen, on kysymys kompromissin tekemisestä em. rikosprosessin tavoitteiden saavuttamiseksi.

6. YHTEENVETO

6.1 Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön kehitys

Tutkielman perusteella voidaan havaita, kuinka syytesidonnaisuudessa on päädytty ajoittain epäyhtenäisestä ja väljästä tulkintakäytännöstä hyvin tiukkaan syytesidonnaisuuden tulkintaan. Viimeaikaista tiukkaan tulkintakäytäntöä kuvastavat melko tuoreet korkeimman oikeuden ratkaisut (KKO 2001:43, KKO 2012:94 ja KKO 2011:103). Syytesidonnaisuuden voinee katsoa tiukentuneen jopa äärirajoille saakka.¹⁹⁹ Myös oikeuskirjallisuudessa on nykyään laajasti kannatettu syytesidonnaisuuden tiukkaa tulkintakäytäntöä vastaajan oikeusturvan takaamiseksi.

Syytesidonnaisuuden tulkintakäytäntö vaihteli aiemmin riippuen siitä, kuinka teon käsite ymmärrettiin.²⁰⁰ Kuten olen tutkielmassani tuonut esille, noudatetaan nykyisin teon käsitteen suppeampaa tulkintaa, eli tuomioistuimen tutkinta saa ulottua vain niihin seikkoihin, joihin syyttäjä on oikeudenkäynnissä nimenomaan vedonnut. Tämän vuoksi syytesidonnaisuutta voidaan kutsua syyttäjän väittämistaakaksi.

Vaikka tulkintakäytäntö on epäilemättä vuosien saatossa yhtenäistynyt, voidaan havaita, että syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuu edelleen ongelmia, vaikka säännös otettiin lakiimme lähes 20 vuotta sitten. Yhä edelleen realisoituu syytesidonnaisuuden keskeinen ongelma, eli syytteen hylkääminen muodollisella perusteella ja siten aineellisesti virheelliseen ratkaisuun päätyminen. Tällöin rikosprosessi ei saavuta tavoitettaan, eli rikosvastuu ei toteudu, ja lisäksi mahdollisesti loukataan asianomistajan intressejä.²⁰¹

Tutkielmassani käsitellyissä tapauksissa esimerkiksi KKO 2001:43, KKO 2012:94 sekä KKO 2011:103 realisoitui ongelma rikosvastuun toteutumisen ja vastaajan oikeusturvan välillä. Ratkaisussa KKO 2001:43 vastaajien toimiminen tekijäkumppaneina tuli oikeudenkäynnissä näytetyksi, mutta koska syyttäjä ei tarkistanut syytettä tekijäkumppanuuden osalta, ei tuomioistuin voinut vastaajia siitä tuomita. Niinpä rikosvastuu jäi siltä osin toteutumatta. Tuoreemmassa ratkaisussa KKO 2012:94 sen sijaan syytetty ei joutunut vastuuseen vammantuottamuksesta, koska syyte koski ainoastaan tahallista tekoa. Lisäksi ratkaisussa KKO 2011:103 syyte hylättiin, kun

¹⁹⁹ Näin Koponen 2003b, s. 397.

²⁰⁰ Virolainen 1988, s. 374–375.

²⁰¹ Vuorenpää 2007, s. 60–61 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 401.

vastaajaa syytettiin toimimisesta tekijänä, mutta tuomioistuin katsoi hänen olleen tekijänä osallinen, eikä syyttäjä ollut vedonnut tekijäkumppanuuteen.

Edellä mainitut ratkaisut vahvistavat tulkintaa, että syytesidonnaisuus ulottuu teon objektiivisen puolen lisäksi myös sen subjektiiviseen puoleen, eli muun muassa tahallisuuteen ja tuottamukseen. Lisäksi myös osallisuusmuodot, kuten tekijäkumppanuus ja avunanto, kuuluvat syytesidonnaisuuden piiriin. Näin ollen syyttäjän kannalta vetoamisvelvollisuus on laaja. Tapausten perusteluissa oli lisäksi yhdenmukaisuutta siltä osin, että niissä arvioitiin syytteessä kuvatun teon ja vastaajan syyksiluetun teon välistä eroa vastaajan puolustautumisen näkökulmasta. Toisin sanoen korkein oikeus kiinnitti huomiota vastaajan puolustautumismahdollisuuksien tosiasialliseen toteutumiseen, mikä onkin perusteltua, koska juuri vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaaminen on syytesidonnaisuuden noudattamisen perimmäinen tarkoitus.

Syytesidonnaisuuden tiukkaa tulkintalinjaa edustavat myös EIT:n ratkaisut. Tapauksessa EIT Juha Nuutinen vs. Suomi (24.4.2007) ei vastaajaa voitu tuomita avunantajana rikokseen, kun syyte koski toimimista tekijänä. Puolestaan tapauksessa Adrian Constantin v. Romania (12.4.2011) EIT katsoi syytetyn oikeuksia rikotun, kun hänet tuomittiin tuottamuksellisesta teosta tahallista tekoa koskevan syytteen nojalla. Kuten KKO, myös EIT perusteli ratkaisujaan vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutumisella.

Syytesidonnaisuuden tiukka tulkintalinja tukee vastaajan oikeusturvan toteutumista. Toisaalta se asettaa syyttäjän ammattitaidolle runsaasti vaatimuksia ja korostaa syyttäjän roolia rikosvastuun toteuttajana. Syyttäjä joutuu kantamaan riskin siitä, että tuomioistuin ei voi ottaa ratkaisussaan huomioon jotakin tapaukseen sovellettavan rikostunnusmerkistön kannalta relevanttia oikeustosisiikkaa, jos syyttäjä ei ole siihen huomannut vedota.²⁰²

6.2 Syytesidonnaisuuden ulottuvuus ja sen laajentuminen

Jura novit curia –periaate, joka siis tarkoittaa tuomioistuimen laintuntemis- ja soveltamisvelvollisuutta, on ikään kuin kolikon kääntöpuoli syytesidonnaisuudelle. Syyttäjän tehtävänä rikosprosessissa on nostaa vastaajaa vastaan syyte ja ajaa syytettä oikeudenkäynnissä sitä tukevaa näyttöä esittäen. Tuomioistuimen tulee puolestaan

²⁰² Ks. Eerola 1997, s. 336, jossa hän puhuu ”riskinjakonormista” syyttäjän ja syytetyn näkökulmasta.

oikeudenkäynnissä arvioida juridisesti vastaajan menettelyä, eli toteuttaa lainsoveltamistehtäväänsä. Lukuisien tutkielmassa esitettyjen oikeustapausten ja oikeuskirjallisuuden kannanottojen perusteella havaitaan, että nykyään on sinänsä selvää, mitkä seikat kuuluvat *lähtökohtaisesti* syyttäjän väittämistaakan piiriin, eli mikä on syytesidonnaisuuden ulottuvuus.²⁰³ Kyseessä on verrattain tiukka ja vastaajan oikeusturvaa toteuttava syytesidonnaisuuden tulkintamalli, johon on vuosien saatossa päädytty.

Tutkielmassa esitetyn perusteella havaitaan, että rikoksen *törkeysarvostelu* kuuluu jura novit curia –periaatteen nojalla tuomioistuimen tehtäviin. Toisin sanoen tuomioistuin voi tuomita vastaajan syyttäjän näkemyksistä poiketen rikoksen lievistä taikka törkeästä tekemuodosta edellyttäen, että tuomioistuin pysyy syytteen teonkuvauksen rajoissa ja menettelyn kontradiktorisuus toteutuu. Huomattakoon, että myös lievien tekemuotojen osalta edellytetään kontradiktorisen menettelyn toteutumista, eikä näin ollen täysin itsestään selvää, että tuomioistuin voi tuomita vastaajan lievemmästä tekemuodosta.

Rikosten törkeiden tekemuotojen osalta tulee pohdittavaksi myös syytesidonnaisuuden ulottuminen teon *kokonaisarvosteluun*. Tästä on oikeuskirjallisuudessa esitetty eriäviä mielipiteitä, mutta tuoreehko korkeimman oikeuden tapaus KKO 2013:57 sekä useat oikeuskirjallisuudessa esitetyt kannanotot osoittavat, että kokonaisarvostelun tekemisen ei katsota kuuluvan syytesidonnaisuuden ja siten syyttäjän väittämistaakan piiriin. Sen sijaan kokonaisarvostelun suorittamisella tuomioistuin toteuttaa perinteistä laintuntemis- ja soveltamistehtäväänsä.

Sen sijaan ongelmia aiheuttaa nykyään syytesidonnaisuuden laajeneminen sellaisille alueille, joille sen ei tulisi laajeta. Toisin sanoen syytesidonnaisuuden ulottuvuus ei ole pysähtynyt jo itsessään tiukkaan tulkintaan, jonka mukaisesti muun muassa tahallisuuteen, tuottamukseen ja osallisuuteen liittyvät elementit kuuluvat syyttäjän väittämistaakan piiriin. Syytesidonnaisuuden yhä tiukentunut tulkintalinja on sen sijaan edennyt jo siihen pisteeseen, että korkein oikeus on edellyttänyt syyttäjän vetoavan tiettyihin pykäliin (ks. KKO 2010:79), jolloin perinteisen syytesidonnaisuuden sijaan on kyse ”pykäläsidonnaisuudesta”. Täytyy kuitenkin muistaa, että lain mukaan tuomioistuin ei ole sidottu rikosnimikkeeseen eikä lainkohtaan (ROL 11:3), eli kyseinen ”pykäläsidonnaisuus” on puhtaasti korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön, eikä lainsäädännön, tuotosta.

²⁰³ Tällä tarkoitetaan siis jaksossa 3 esitettyjä syytesidonnaisuuden ulottuvuuteen kuuluvia elementtejä.

”Pykäläsidonnaisuudessa” on kyse siitä, että syytesidonnaisuus ikään kuin laajenee tuomioistuimen reviiirille, eli tuomioistuimelle kuuluvan lainsoveltamisen ja –tuntemisen alueelle. Tämä puolestaan johtaa siihen, että syytesidonnaisuus ja jura novit curia –periaate sekoittuvat keskenään. Luonnollisesti tätä ei voida pitää toivottavana kehityssuuntana, sillä se on omiaan heikentämään tuomioistuimen ja syyttäjän välisen työnjaon selvyttä ja siten myös rikosvastuun toteutumismahdollisuuksia. Toki täytyy muistaa, että kyseessä on yksittäinen ratkaisu, ja sen voidaan myös toivoa jäävän sellaiseksi. Toisaalta muun muassa oikeuskirjallisuudessa esitetyt kannanotot rikosten törkeiden tekemuotojen kokonaisarvostelun kuulumisesta syyttäjän väittämistaakan piiriin viittaavat siihen, että yhä tiukemman tulkintalinjan, ja siis syytesidonnaisuuden laajentamisen perinteiselle tuomioistuimen reviiirille, puolestapuhujia löytyy.²⁰⁴

Syytesidonnaisuudelle omaksutusta tiukasta tulkinnasta toisinaan aiheutuva ongelma, eli aineellisesti väärään ratkaisuun päätyminen muodollisella perusteella, tulee tuskin koskaan häviämään. Ajoittain syntyy väkisinkin tilanteita, joissa syyttäjän ja tuomioistuimen näkemykset tapauksen oikeudellisesta arvioinnista eroavat toisistaan niin merkittäväksi, että vastaaja jää tuomitsematta rangaistukseen, kun syyttäjä ei ole huomannut tiettyihin tarvittaviin seikkoihin vedota. Näin siis siitä huolimatta, vaikka vastaajan lainvastainen menettely olisi sinänsä riidatonta. Tällöin virheellinen ratkaisu jää lopulliseksi, sillä negatiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta johtuen sama asia voidaan vain kertaalleen saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi. Yhteinen tulkintakäytäntö on kuitenkin omiaan ehkäisemään tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta rikosvastuun toteutumiselle aiheutuvia ongelmia muun muassa ohjaamalla syyttäjiä kirjoittamaan syytteiden teonkuvaukset mahdollisimman tarkasti sekä tarvittaessa tarkistamaan syytettään oikeudenkäynnin kuluessa.

Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön tiukentuessa vastaavasti suhtautuminen syytteen tarkistamiseen on muuttunut sallivammaksi ja nykyisin syyttäjällä onkin varsin laaja oikeus syytteen tarkistamiseen. Syytteen tarkistamisella tarkoitetaan siis prosessitoimea, jolla syyttäjä vetoaa uuteen, mutta kuitenkin samaan tekokokonaisuuteen kuuluvaan, oikeustosisiikkaan syytteen tueksi oikeudenkäynnin kuluessa.²⁰⁵ Syytteen tarkistaminen on siten syyttäjän käytettävissä oleva keino reagoida oikeudenkäynnin aikana ilmenneisiin muutoksiin ja uusiin seikkoihin. Näin ollen oikeus syytteen tarkistamiseen edistää rikosasian perusteellista käsittelyä tuomioistuimessa ja

²⁰⁴ Ks. edellä jakso 4.6 rikosten törkeiden tekemuotojen kokonaisarvostelusta.

²⁰⁵ Virolainen – Pölönen 2003, s. 403–404.

siten oikeusvoiman toteutumista. Lisäksi syytteen tarkistaminen on mahdollista tehdä vielä muutoksenhakuvaiheessa.

Vastaavasti myös vaihtoehtoisen syytteen esittämiseen yhdessä ensisijaisen syytteen kanssa suhtaudutaan nykyisin sallivasti, sillä se on omiaan turvaamaan pääkäsittelyn keskitysfunktiota. Sen sijaan suhtautuminen syyttäjän oikeuteen esittää vaihtoehtoinen syyte *oikeudenkäynnin kuluessa* vaihtelee sen mukaan, merkitseekö vaihtoehtoisen syytteen esittäminen syytteen tarkistamista vai laajentamista. Tutkielmassa esitetyissä korkeimman oikeuden ratkaisuissa KKO 1998:42 sekä KKO 2000:95 vaihtoehtoisen syytteen esittäminen tulkittiin syytteen tarkistamiseksi ja näin ollen sitä pidettiin sallittuna vielä muutoksenhakuvaiheessakin. Sen sijaan syytteen laajentaminen on lähtökohtaisesti kiellettyä ja vaatii tuomioistuimen luvan.

Syytteen tarkistaminen ja laajentaminen onkin pyrittävä erottamaan toisistaan ja rajavedossa käytetään apuna oikeusvoiman negatiivista ulottuvuutta. Toisin kuin syytteen tarkistaminen, merkitsee syytteen laajentaminen poikkeusta ROL 5:17.1:ssä säädetystä syytteenmuutoskiellosta ja on sallittua ainoastaan tuomioistuimen luvalla. Lisäksi syytteen laajentamista ei ole lähtökohtaisesti pidetty sallittuna enää muutoksenhakuvaiheessa. Tästä pääsäännöstä muodostaa kuitenkin poikkeuksen korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2003:12, jota on perustellusti kritisoitu oikeuskirjallisuudessa, sillä se on omiaan heikentämään syytteen tarkistamisen ja laajentamisen välistä systematiikkaa.

Nykyisin vallitseva laaja oikeus syytteen tarkistamiseen on luonnollinen seuraus syytesidonnaisuuden tiukasta tulkinnasta ja se on omiaan ehkäisemään tiukasta syytesidonnaisuuden tulkinnasta aiheutuvia ongelmia sekä edistämään rikosvastuun toteutumista. Laajaa oikeutta syytteen tarkistamiseen on kuitenkin myös arvosteltu muun muassa vastaajan puolustautumismahdollisuuksien perusteella. Nuotion mukaan laaja oikeus syytteen tarkistamiseen merkitsee selvän yllätysmomentin sallimista vastaajan haitaksi ja voi siten vaarantaa jopa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen.²⁰⁶ Toisaalta kuitenkin laaja oikeusvoimapiiri johtaa vastaavasti oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen kautta nimenomaan vastaajan aseman parantamiseen, kun samaa tekoa koskevaa syytettä ei voida oikeusvoiman negatiivisen vaikutuksen vuoksi enää uudelleen ottaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.²⁰⁷ Näin ollen

²⁰⁶ Nuotio 2001, s. 687.

²⁰⁷ Koponen 2003a, s. 184.

syyttäjällä olevaa laajaa oikeutta syytteen tarkistamiseen voidaan pitää perusteltuna rikosvastuun toteuttamisen nimissä.

Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön tiukentuminen on epäilemättä ollut omiaan parantamaan vastaajan oikeusturvan toteutumista. Toisaalta se on vastaavasti johtanut syyttäjällä olevaan laajaan oikeuteen tarkistaa syytettä, mitä on kritisoitu vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta. Vastaajien oikeusturvan toteutumisen voidaan kuitenkin havaita olevan niin tärkeä oikeusperiaate, että sen toteuttamiseksi joudutaan välillä sietämään aineellisesti väärään ratkaisuun päätyminen muodollisella perusteella, eli syytesidonnaisuuden noudattamiseksi. Syytesidonnaisuuden tulkintakäytännön jatkuvaa tiukentumista ei kuitenkaan voitane enää rationaalisesti perustella vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisella.

Kuten jo aiemmin on todettu, ei vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteutuminen voi edellyttää sitä, että syyttäjän käyttämä rikosnimike olisi käytännössä tuomioistuinta sitova. Kun vastaajan puolustautumismahdollisuuksien takaaminen on ollut alkuperäinen syy syytesidonnaisuuden taustalla ja niiden voidaan havaita toteutuvan myös ilman, että syytesidonnaisuutta venytetään ”pykäläsidonnaisuudeksi”, ei tuota venyttämistä näin ollen voida perustella enää vastaajan puolustautumismahdollisuuksien toteuttamisella. Niinpä syytesidonnaisuuden laajentamiselta tuomioistuimen reviirille pudonnee pohja pois ainakin vastaajan puolustautumismahdollisuuksien turvaamisen näkökulmasta.

Vaikka vastaajan puolustautumismahdollisuuksien takaaminen on tärkeä osa vastaajan oikeusturvan toteutumista, ei se voi olla täysin absoluuttinen, vaan se on pyrittävä sovittamaan yhteen rikosvastuun toteuttamisfunktion kanssa. Kun rikosprosessilla on *kaksoisfunktio*, rikosvastuun toteuttaminen ja oikeusturvan antaminen, tulee rikosprosessissa pyrkiä molempien funktioiden yhtäaikaiseen ja tyydyttävään täyttymiseen sen sijaan, että oikeusturvafunktio (eli vastaajan puolustautumismahdollisuuksien takaaminen) lähes syrjäyttää rikosvastuun toteuttamisfunktion.

Rikosvastuun toteuttamispyrkimys hankaloituu entisestään, mikäli on jo alun perin epätietoisuutta siitä, mitkä seikat kuuluvat syyttäjän väittämistaakan piiriin, eli mikä on syytesidonnaisuuden ulottuvuus. Tätä epätietoisuutta on omiaan aiheuttamaan muun muassa lain kanssa ristiriitaiset ratkaisut oikeuskäytännössä, joissa on havaittavissa syytesidonnaisuuden laajentamista kohti ”pykäläsidonnaisuutta”. Kuten *Tolvanen* on

osuvasti todennut, ”syytesidonnaisuudella kikkailu on omiaan heikentämään rikosjuttujen ennakoitavuutta”.²⁰⁸ Oikeuskäytäntö on joka tapauksessa avainasemassa syytesidonnaisuuden ulottuvuutta ja sen kehitystä määritettäessä, joten toivottavasti syytesidonnaisuuden ulottuvuudelle saadaan asetettua selvät rajat sen holtittoman laajenemisen, ja siten myös oikeudenkäyntien yllättävien ratkaisuiden, ehkäisemiseksi.

²⁰⁸ Tolvanen 2011, s. 423.